

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Žiga Pirnat

**PRISPEVEK EVROPSKEGA DIPLOMATSKEGA PROGRAMA K
OBLIKOVANJU IDENTITETE EVROPSKE DIPLOMACIJE**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Žiga Pirnat

Mentor: doc. dr. Milan Jazbec

**PRISPEVEK EVROPSKEGA DIPLOMATSKEGA PROGRAMA K
OBLIKOVANJU IDENTITETE EVROPSKE DIPLOMACIJE**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

Prispevek evropskega diplomatskega programa k oblikovanju identitete evropske diplomacije

Evropski diplomatski program je program usposabljanja mladih diplomatov iz držav članic Evropske unije ter mladih uradnikov iz Evropske komisije in Sekretariata Sveta Evropske unije, ki je bil zasnovan leta 1999 in se je maja 2008 uspešno iztekel že osmo leto zapored. Naloga preučuje njegovo vlogo pri oblikovanju identitete evropske diplomacije. Slednjo opredeli kot jasno samodefinitivno, katere pogoj sta izoblikovana evropska identiteta – kolektivna identiteta evropskih diplomatov in Evropejcev na splošno, ter kot prav tako razločno definicijo od zunaj, s strani t. i. evropskih ‘drugih’. Kot najustreznejši pogled na oblikovanje identitete v tem kontekstu predlagamo t. i. primerjalni (nad)nacionalni konstruktivizem, kot ga definira Cederman. Izkaže se, da evropski diplomatski program navkljub institucionalni blokadi držav članic, ki se upirajo poglobljenemu sodelovanju na področju izobraževanja političnih kadrov, znatno prispeva k razvijanju evropske identitete med udeleženci programa, sicer pripadniki nove evropske generacije, ki temelji na pluralnosti, večjezičnosti in večkulturnosti. Ti bodo čez nekaj let pričeli zasedati vplivnejše položaje v zunanji politiki držav članic, kar bo znatno okrepilo evropsko dimenzijo zunanje in drugih politik, Evropski uniji pa omogočilo, da na podlagi svoje *soft power* postane eden vodilnih globalnih akterjev.

Ključne besede: evropski diplomatski program, identiteta Evropske unije, evropska diplomacija, skupna zunanja in varnostna politika.

The Contribution of the European Diplomatic Programme in the European Diplomacy Identity Formation Process

European Diplomatic Programme is a training programme for young diplomats of EU Member States and officials of the European Commission and the Council Secretariat, which was established back in 1999. In May 2008 the 8th edition of the Programme was successfully concluded. The thesis studies its role in the formation of a European Diplomacy Identity. It defines the latter as a distinct self-definition, which presupposes a genuine European collective identity of the European diplomats and the Europeans *per se*, and as a distinct external definition by the European Others. As the most appropriate view to cope with such identity formation process we suggest a slightly adjusted version of the view which Cederman defines as comparative (supra)national constructivism. It turns out that the European Diplomatic Programme, despite the institutional blockade by the Member States which are reluctant to deepen cooperation in the field of diplomatic training, contributes a great deal to the development of a European identity among its participants, belonging to the new European generation, based on plurality, multilingualism and multiculturalism. In a few years this generation will occupy important positions in the foreign policies of their respective Member States, which will substantially strengthen the European dimension of foreign and other policies, as well as enable the European Union with its soft power to become one of the leading global actors.

Key words: European Diplomatic Programme, European Union identity, European diplomacy, Common Foreign and Security Policy.

Kazalo vsebine

Kazalo grafov, skic in tabel.....	7
Seznam kratic.....	8
Uvod.....	9
1. Proces evropske integracije in vprašanje evropske identitete.....	12
1.1 O (kolektivni) identiteti.....	12
1.2 Evropa, Evropska unija in evropska identiteta.....	17
1.2.1 Evropa in Evropejci.....	17
1.2.2 Evropska identiteta v času in prostoru.....	19
1.2.3 Dikcija uradnih dokumentov.....	21
1.2.4 Problem nacionalističnega diskurza.....	26
1.2.5 Različni vidiki evropske identitete.....	27
1.2.6 Teorija in praksa.....	34
1.3 Evropska identiteta kot družbeni konstrukt.....	37
1.4. Evropska identiteta in zunanji odnosi.....	43
2. Evropska diplomacija.....	46
2.1 Pojavne oblike evropske diplomacije v procesu razvoja Evropske unije.....	46
2.1.1 Kronološki pregled.....	46
2.1.2 Delegacije Evropske komisije.....	47
2.1.3 Evropska zunanja služba.....	48
2.2 Usposabljanje kadrov.....	49
2.3 Izzivi evropske diplomacije.....	50
3. Identiteta evropske diplomacije.....	52
3.1 Identiteta v evropski zunanji politiki.....	52
3.2 Sodobna diplomacija in EU.....	54
4. Evropski diplomatski program.....	58
4.1 Ozadje nastanka evropskega diplomatskega programa.....	58
4.2 Struktura evropskega diplomatskega programa.....	60
4.2.1 Struktura petih modulov.....	60

4.2.2 Srečanje vodij diplomatskega usposabljanja.....	62
4.2.3 Pregled realiziranih izvedb programa.....	62
4.3 Dikcija uradnih dokumentov evropskega diplomatskega programa.....	64
4.4 Študija primera: 5. modul osmega evropskega diplomatskega programa.....	66
4.4.1 Zaključek osmega evropskega diplomatskega programa – 5. modul.....	67
4.4.2 Udeleženci evropskega diplomatskega programa in oblikovanje identitete..	69
4.4.3 Analiza rezultatov.....	74
4.5 Ocena vloge evropskega diplomatskega programa.....	76
Zaključek.....	84
Seznam virov.....	88

Kazalo grafov, skic in tabel

Graf 4.4.2.1: Najpomembnejše koristi programa po mnenju udeležencev.....	71
Graf 4.4.2.2: Najpomembnejše koristi programa – rang.....	72
Graf 4.4.2.3: Ocena pomena evropskega diplomatskega programa.....	73
Skica 4.2.1.1: Struktura petih modulov evropskega diplomatskega programa.....	60
Tabela 1.2.6.1: Združljivost nacionalnih in evropskih identitet.....	36
Tabela 1.2.6.2: Evropska identifikacija: pet najpomembnejših elementov.....	37
Tabela 4.2.3.1: Pregled realiziranih izvedb evropskega diplomatskega programa.....	63
Tabela 4.5.1: Različna vidika stališč udeležencev in vodij usposabljanja.....	82

Seznam kratic

CENAD	<i>Centre for European Negotiation and Decision-making</i> – Center za evropska pogajanja in odločanje
CIVCOM	<i>Committee for Civilian Aspects of Crisis Management</i> – Odbor za civilne vidike kriznega upravljanja
COADM	<i>Council Working Group on Administration and Protocol</i> – Delovna skupina Sveta Evropske unije za administracijo in protokol
CPDS	<i>Centre for Political and Diplomatic Studies</i> – Center za politične in diplomatske študije
DEKZDA	Delegacija Evropske komisije v Združenih državah Amerike
EDP	<i>European Diplomatic Programme</i> – evropski diplomatski program
EDTI	<i>European Diplomatic Training Initiative</i> – evropska pobuda za diplomatsko usposabljanje
EEAS	<i>European External Action Service</i> – Evropska služba za zunanje delovanje
EFTA	<i>European Free Trade Association</i> – Evropsko združenje za prosto trgovino
EU	Evropska unija
EUMS	<i>European Union Military Staff</i> – Vojaški štab Evropske unije
GAERC	<i>General Affairs and External Relations Council</i> – Svet za splošne zadeve in zunanje odnose
ISI	Inštitut za slovensko izseljenstvo
MZZ	Ministrstvo za zunanje zadeve
PSC	<i>Political and Security Committee</i> – Politično-varnostni odbor
SAZU	Slovenska akademija znanosti in umetnosti
SZVP	Skupna zunanja in varnostna politika
WEU	<i>Western European Union</i> – Zahodnoevropska unija
ZDA	Združene države Amerike
ZRC	Znanstveno-raziskovalni center

UVOD

Ἐν οἴδᾳ ὅτι οὐδὲν οἴδᾳ.
»Vem, da nič ne vem.«
(Sokrat, 5. st. pr. n. št.)¹

Proces poglobljanja evropske integracije je v zadnjih petnajstih letih dosegel neslutene razsežnosti, ki bi bile nekaj desetletij nazaj, v času postavljanja temeljev nove združene Evrope, nepredstavljive tudi največjim optimistom in zagovornikom evropskega povezovanja. Danes v diskurzu držav članic Evropske unije (EU) – držav nekoč povsem razdeljene in od vojne uničene celine – zasledimo tako smeje koncepte, kot so skupna zunanja in varnostna politika, evropska vojska in evropska diplomacija. Vsi ti elementi so posledica ambicij, da bi EU postala vodilni globalni akter, ki bi se lahko uspešno kosal z izzivi prihodnosti. Da pa bi tako zasnovana skupnost zaživela in se nasploh pozicionirala kot enovit, neodvisen, prepoznaven in vpliven akter tako navznoter kot navzven, mora EU najprej definirati in vzpostaviti svojo identiteto.

V praksi je poskus oblikovanja skupinske evropske identitete v polnem razmahu. O mejah med državami članicami danes večinoma pričajo le še obvestilne table, v večjem delu Unije plačujemo z enotno evropsko valuto, državljani EU, ki jim med drugim pripada tudi evropski potni list, lahko živijo, študirajo, kupujejo, delajo in potujejo kjerkoli na ozemlju Unije. Povsod jih z registrskih tablic in ob izobešenih nacionalnih zastavah pozdravlja ista modra zastava z dvanajstimi rumenimi zvezdami. Za uspešno izoblikovano, jasno razmejeno in definirano, splošno pripoznano ter v sodobnem svetu razvidno identiteto EU – od česar smo za enkrat oddaljeni še kar nekaj korakov – pa je v praksi potreben dolgotrajen proces, polna podpora vseh vpletenih akterjev in obstoj 'jeder', okoli katerih se lahko taka entiteta oblikuje, na njih temelji in se tudi naprej razvija. Predpostavljamo, da je eno najpomembnejših jeder poleg številnih že omenjenih politik z močno 'simbolično' konotacijo prav gotovo identiteta skupne evropske zunanje politike in diplomacije.

Pričujoča naloga se ukvarja z vprašanjem oblikovanja jedra identitete skupne evropske zunanje politike oz. ožje njenega instrumentalnega dela – evropske diplomacije v nastajanju. Teoretično naloga poskuša opredeliti koncept evropske identitete in nato iz njega specifično

---

¹ V Univerza Tufts (2004).

izvesti koncept identitete evropske diplomacije. V empiričnem delu se osredotoča na enega pomembnejših poskusov 'dolgoročne naložbe' EU v kompaktno, učinkovito in vplivno evropsko diplomacijo v prihodnosti, evropski diplomatski program. Program usposabljanja mladih diplomatov, ki se je letos iztekel že osmo leto zapored in ga vsako leto zaključi nova generacija diplomatov z zunanjih ministrstev držav članic in uslužbencev institucij EU, naloga obravnava v širšem kontekstu kot primer vzpostavljanja evropske identitete na področju diplomacije. Ovrednoti smotrnost programa, njegovo učinkovitost in pomen za prihodnji razvoj evropske diplomacije ter skupne zunanje in varnostne politike. Na podlagi ugotovitev hkrati ocenjuje perspektivo trenutno začrtane poti vzpostavljanja identitete evropske diplomacije.

Naloga išče odgovor na vprašanje, kakšna je vloga evropskega diplomatskega programa v procesu oblikovanja identitete evropske diplomacije. V okviru izhodiščnega raziskovalnega vprašanja nato preučuje, kaj odsevajo cilji, koncept in struktura programa, ter se sprašuje, kakšne so njegove razvojne možnosti in kje – če sploh – je mogoče iskati manevrski prostor za morebitne izboljšave.

Odgovor na raziskovalno vprašanje naloga išče postopoma. Uvodnemu delu sledijo teoretične opredelitve obravnavanih konceptov. Prvo poglavje je tako namenjeno obravnavi pojma identitete, kolektivne identitete, koncepta 'evropske identitete', s poudarkom na kritičnem pregledu nekaterih pomembnejših konceptualnih prispevkov in najznačilnejših pogledov na tematiko. Poglavje se zaključi s pregledom izbranih kritičnejših reflekcioničnih načinov obravnave evropske identitete in delovno opredelitvijo evropske identitete za namene pričujoče naloge. Drugo poglavje je v celoti posvečeno evropski diplomaciji, pregledu njenih pojavnih oblik v razvoju EU in kratkemu razmisleku o možnih scenarijih in oblikah evropske diplomacije v prihodnosti. Tretje poglavje, ki služi kot uvod v empirični del naloge, združi ugotovitve prejšnjih dveh poglavij in z inkorporacijo izsledkov prvega poglavja – o evropski identiteti – v dognanja drugega – o evropski diplomaciji – ponudi najbolj optimalno opredelitev identitete evropske diplomacije. Hkrati določi elemente 'evropske identitete' v diplomaciji, s pomočjo katerih je mogoče oceniti uspešnost in težo evropskega diplomatskega programa v smislu oblikovanja in razvoja identitete evropske diplomacije. V četrtem delu je najprej podrobno predstavljen evropski diplomatski program, pregledane in analizirane so njegove pretekle izvedbe in nato preverjena prisotnost elementov identitete evropske diplomacije, ki omogočajo preučevanje vpliva programa na njen razvoj. Posebna pozornost je namenjena študiji primera 5. modula osmega evropskega diplomatskega programa, ki ga je

organiziralo slovensko predsedstvo v okviru predsedovanja Slovenije Svetu EU. Naloga umesti rezultate analize empiričnih podatkov, predvsem spoznanj o strukturi, konceptu in učinkovitosti evropskega diplomatskega programa v kontekst izsledkov iz prejšnjih poglavij ter nato oceni njegovo vlogo. V zaključku sledijo kratek povzetek ugotovitev, odgovor na izhodiščno raziskovalno vprašanje in sklep.

Metodologija v prvih treh poglavjih temelji pretežno na analizi sekundarnih in primarnih virov (evropska identiteta in diplomacija v literaturi, dokumentih ipd.); preko pregleda najpomembnejših avtorjev in dokumentov poskuša opredeliti evropsko diplomacijo kot tako in razjasniti koncept identitete evropske diplomacije. Sledi operacionalizacija – določitev indikatorjev, s pomočjo katerih naloga nato preučuje medsebojni vpliv spremenljivk iz raziskovalnega vprašanja, torej prispevek evropskega diplomatskega programa k razvoju identitete evropske diplomacije.

Empirični del se osredotoča na institut evropskega diplomatskega programa in njegovo realizacijo v osmih letih od vzpostavitve. Študija primera obsega temeljito analizo konkretne stopnje ene od izvedb – 5. modula osmega evropskega diplomatskega programa. Na podlagi virov, intervjujev in pogovorov z vpletenimi akterji ter opiraje na ugotovitve iz prejšnjih poglavij je podana ocena pomena evropskega diplomatskega programa.

Kot pomembna dopolnilna metoda so v nalogi uporabljeni kratki intervjuji z akterji – tako oblikovalci procesa, torej vodjami usposabljanja v institucijah EU, na zunanjih ministrstvih držav članic in raziskovalnih inštitutih, kot tudi z udeleženci, konkretno z nekaterimi diplomati, ki so uspešno opravili najnovejši, osmi evropski diplomatski program. Avtor kot soorganizator zadnjega, 5. modula uporablja tudi metodo opazovanja z udeležbo.

1. PROCES EVROPSKE INTEGRACIJE IN VPRAŠANJE EVROPSKE IDENTITETE

न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते

»Na svetu ni ničesar bolj plemenitega od znanja.«

(iz sanskrtskega epa Mahābhārata)²

Uvodno poglavje zaobjema nekaj najbolj razširjenih pogledov na opredelitev dveh osrednjih konceptov naloge – identitete in evropske identitete – ter nekaterih pogostih problemov in dilem, s katerimi se soočamo pri njunem preučevanju. V prvem delu poglavja je glavni poudarek na kritični analizi različnih konceptualnih opredelitev, pretežno pozitivističnih usmeritev, ki se posvečajo omenjeni tematiki, medtem ko je v drugem delu več pozornosti namenjene sintezi ključnih elementov in pregledu nekaterih alternativnejših, refleksionističnih pogledov na vprašanje evropske identitete. Poglavje sklence predlog delovne opredelitve evropske identitete, ki se glede na predhodne ugotovitve zdi najustreznejši in omogoča optimalno izhodišče za nadaljnjo obravnavo ter izpeljavo koncepta evropske diplomacije in njene identitete.

1.1 O (kolektivni) identiteti

Beseda *identiteta* je bila v slovenščino prevzeta in prilagojena iz nemške predloge *Identität*, ta pa iz srednjeveškولاتinskega *identicus* 'istoveten', *identitas* in *identitatis* 'istovetnost', kar so etimološko izpeljanke na osnovi klasičnolatinskega *īdem* 'isti'. Drugi člen zloženega glagola *identificirati* izvira iz latinskega *facere*, v zloženkah tudi *-ficere* 'delati', kar pomeni, da je izhodiščni pomen glagola 'narediti istovetno' (Snoj 1997: 180). Identiteta je torej izvorno 'istovetnost', stanje biti nečemu enak (in največkrat ne 'isti', kot bi predvideval latinski izvirnik), kar moramo semantično nadalje interpretirati kot pripisovanje enakosti z nekim delom realnosti določenemu subjektu – bodisi s strani subjekta samega bodisi s strani zunanjega okolja.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (2005) navaja:

identiteta -e ž (e) jur. *skladnost, ujemanje podatkov z resničnimi dejstvi, znaki, istovetnost*: dokazal je svojo identiteto; ugotoviti identiteto z osebno izkaznico / sumljiva identiteta // knjiž. *identičnost*: identiteta med zavestjo in resnico

² V Ustanova Praajapati Vishva Aashram (2003).

♦ filoz. dialektična identiteta *ki vključuje notranja nasprotja, zaradi česar ne more nič ostati trajno enako samo sebi*; nauk o identiteti *identitetna filozofija*; mat. identiteta *identična enačba*.

Vendar je identiteto težko enostavno in preprosto definirati. Splošne definicije v enciklopedijah in slovarjih so si precej podobne, a hkrati razkrivajo tudi večpomenskost in kompleksnost pojma; v njih zasledimo opredelitve, ki navadno posegajo po razlagah 'stanje istosti', identičnost, enakost, enost, posedovanje istih lastnosti, enakost po naravi, kakovosti ipd. (Žagar 2002: 10).

Južnič (1993: 11) pojem pomensko deli v dva sklopa: absolutno (popolno) identiteto, ki zaznamuje nedvoumno enakost ali istost in jo lahko ponazorimo z enačbo tipa $x = x$, ter relativno oz. pogojno identiteto, kjer ne gre za istost v najnatančnejšem pomenu besede, temveč za 'bližino enakosti'.³ Vsaka družboslovna in humanistična stroka ter znanstvena disciplina pojem obravnava s specifičnega zornega kota. Kot trdi Žagar (2002: 10) na splošno in površno lahko rečemo, da psihologe, psihiatre in pedagoge zanima predvsem oblikovanje posameznikove identitete in posameznikovega samozavedanja v času odraščanja, družboslovce (antropologe, politologe, sociologe, kulturologe ipd.) pa preučevanje oblikovanja, prisvajanja, pridobivanja in transformacije t. i. kolektivnih identitet v sodobnih pluralnih družbah.

Podobno razmišlja tudi Južnič (1993: 11–12), ko pojem pomensko razveje v osebno in skupinsko identiteto. Medtem ko gre po njegovem pri prvi, za katero je značilna dvojnost, za nanašanje na posameznika ter je sestavljena iz samoidentifikacije (identiteta, ki jo posameznik pripiše samemu sebi) in identifikacije, ki jo posamezniku določi družba, pa je za drugo značilna večplastnost pojma. Tako gre lahko pri skupinski identiteti zgolj za razdeljeno istost pri manj razčlenjenih družbah, medtem ko je v razvitih družbah več vidikov pripadnosti in več vrst identitete.⁴

Za nadaljevanje naše naloge je najpomembnejši koncept *kolektivne identitete*. Slednjo Žagar (2003: 128) definira kot »občutek pripadnosti določeni skupnosti, kolektivni entiteti, ki jo

³ Južnič (1993: 10) sicer navaja še druge jezikovne razčlenitve pojma »identičen«. Npr. izraz »identičnost«, kar je lastnost, značilnost »identičnega«, ali sestavljene besede »identificirati«, »identifikacija«, »identificiranje« in »identifikator«. Glagol »identificirati« naj bi pomenil 'narediti nekaj za identično ali istovetno oz. imeti kaj za identično'. V vsakdanjem življenju pogosto rabljen pomen je tudi 'ugotavljati identiteto', kar se, kot pravi Južnič (*ibid.*), »počne v temu namenjenih uradih v določenih okoliščinah, ko naj bi bila kaki osebi določena ali preverjena identiteta. Človek je v takem postopku, ki ni vselej prijeten, 'poistoveten' s samim seboj.«

⁴ Identiteto je sicer mogoče razčleniti tudi na pojavne oblike, med katerimi so najpomembnejši: individualno-psihološka raven, antropološki vidiki (tu so pomembne predvsem predstave posameznika ali skupine v svetovnonazorskem smislu) ter družbeni, kulturni in drugi vidiki (Južnič 1993: 12).

določajo različni objektivni in subjektivni kriteriji. Ko gre za kolektivno identiteto, se morajo o kriterijih in samem občutku pripadnosti strinjati zlasti pripadniki takšne kolektivne entitete. Po drugi strani pa je lahko pomembno tudi, da te kriterije priznavajo 'drugi' (torej tisti, ki tej entiteti ne pripadajo).« Poudariti velja občutek pripadnosti ter zagotovila varnosti in vključenosti, ki tvorijo posameznikovo kolektivno identiteto (Južnič 1993: 140). Človekova skupinska zavezanost je namreč hkrati njegovo družbeno sidrišče, brez identitete pa naj bi ne bilo mogoče reševati eksistenčnih vprašanj (*ibid.*).

Schmale (2005: 38), ki identiteto definira kot 'samodefincijo' posameznega individuuma ali kolektiva, izpostavlja ključne funkcije takšne samodefincije – referenčni in orientacijski okvir, preko katerega posameznik obdeluje podatke iz okolja. Pri kolektivnih identitetah gre na tak način za tako imenovano *ingroup* definicijo, ki jo je treba ločiti od pripisovanja identitet od zunaj – s strani t. i. *outgroups*.

Kot središčni pojem pri opredeljevanju kolektivne identitete nedvomno izstopa *pripadnost*. Sam pomen identitete kot 'biti nečemu enak, isti' avtomatično predvideva pripisovanje istovetnosti neki določeni, bodisi resnični bodisi navidezni entiteti, za katero je posameznik prepričan, da ji pripada. Pripadnost lahko izraža na različne načine – preko življenjskega sloga, navad, jezika, t. i. 'kolektivnega spomina', ki povezuje več generacij na mitološki podlagi in utrjuje prepričanje o skupni, zgodovinski kontinuiteti kolektiva (Južnič 1993: 140). Sam pojav kolektivne identitete na tak način dolgoročno stremi k vzpostavljanju enakosti med vsemi svojimi člani. Kot pravi Žagar (2002: 12), posameznik pogosto postane član neke skupnosti šele takrat, ko ga kot 'enakega', torej 'svojega', sprejmejo tudi ostali pripadniki te skupnosti. S tem priznavanje specifične kolektivne identitete posameznika s strani ostalih pripadnikov skupine postane bistven element njegove kolektivne identitete. Kot lahko postane pomemben element kolektivne identitete tudi priznavanje le-te s strani subjektov, ki niso pripadniki skupnosti, torej t. i. 'drugih'. Vse to vodi v poistovetenje kolektivne identitete s 'podobnostjo' ali celo z 'identičnostjo' med posamezniki v skupini (Južnič 1993: 140). »Skupina skorajda poseduje svoje člane /.../ Prav metafora posedovanja se nam zdi zelo zgovorna in lahko ponazori 'pravico' družbe do posameznikov, čeprav ima tudi posameznik 'pravico' do vzratnih zagotovil zavarovanosti ravno s skupinsko pripadnostjo« (*ibid.*).

Hkrati ne smemo pozabiti, da v kolikor definiramo kolektivno identiteto kot komplement 'drugim' v določeni univerzalni množici oz. okolju, kot ga poimenuje Žagar (2002: 13), ta nikoli ni le goli matematični produkt, kjer so vsi nosilci kolektivne identitete enotni in z enako stopnjo skupinske pripadnosti, marveč gre večinoma za heterogene in raznolike skupnosti.

Kar sproži številna nova vprašanja in dileme – npr. kaj se zgodi, če se nekdo identificira z določeno skupnostjo, ostali pripadniki le-te pa ga ne štejejo za svojega člana. Ali obratno – kaj se zgodi, če določena skupnost šteje posameznika za svojega člana, ta pa se s to skupnostjo ne identificira? In če vključimo v analizo še ‘druge’ – kaj se zgodi, če ‘drugi’ posameznika, ki se identificira z določeno kolektivno entiteto, ne priznavajo kot člana te iste identitete? Oz. če pojmujejo posameznika kot člana določene kolektivne entitete, ta pa se z njo ne identificira? Taka vprašanja se na trenutke morda zdijo celo komična, a so v realnosti večkrat povezana s tragičnimi situacijami. V Sloveniji se veliko priseljencev iz drugih držav nekdanje Jugoslavije šteje za Slovence, pripadnike nekakšne slovenske kolektivne entitete, v širšem pomenu besede, a jim številčno prevladujoča večina t. i. ‘avtohtonih Slovencev’ pravico do identifikacije in pripadnost kolektivni identiteti odreka. Nasprotno prebivalce rezijanskih vasi v Italiji večina Slovencev in tudi slovenske stroke šteje za pripadnike slovenskega naroda, ki govorijo eno od številnih slovenskih narečij, a so zaradi zgodovinskih okoliščin ostali izven ‘države matice’.⁵ Malokdo upošteva, da se večina Rezijanov le težka sporazumeva s Slovenci, ker slovenskega knjižnega jezika ne poznajo, izoblikovanega (in kodificiranega) imajo namreč svojega, in – kar je najpomembnejše – večina Rezijanov se ne šteje za Slovence in se ne identificira z njihovo kolektivno entiteto, čeprav jih pripadniki le-te brez pomisleka obravnavajo kot člane svoje skupnosti.

Vse omenjene težave so posledice značilnosti kolektivnih identitet, da so večinoma izključujoče (ekskluzivne) (Žagar 2002: 13). To je posledica relativnosti njihovega obstajanja. Kolektivna entiteta namreč nastane, kadar se srečata vsaj dve skupnosti. Šele takrat se pripadniki določene skupnosti zavejo svoje specifičnosti in obstoja drugih skupnosti, pri tem pa se lahko oblikujejo kolektivne identitete kot *negativne opredelitve*, ki gradijo na iskanju in poudarjanju razlik med matično skupnostjo in ‘drugimi’ (*ibid.*). Dandanes sicer večina družboslovcev zavrača esencialistična razumevanja identitete, ki iščejo oporo v konceptih, kot je npr. ‘skupni izvor’, in se raje zatekajo v bolj pluralno pojmovanje identitet in ‘mnogovrstne identitete’ (*multiple identity*) (Smith 1991⁶ v Rizman 2003: 114). Znanstvena in strokovna literatura nam ponujata še številne druge ‘inovativnejše’ klasifikacije kolektivnih identitet. Pri

---

⁵ Sporen termin, ki se v akademski literaturi šteje kot neprimeren in nekorekten. ‘Matica’ namreč predvideva določeno stopnjo primordialnosti – vsem svojim ‘otrokom’, tudi tistim izven svojih meja, je ‘država matica’ še vedno ‘matica’ – čeprav v praksi etnične skupnosti izven meja ‘države matice’ večkrat nimajo ne zgodovinsko ne kako drugače kaj dosti skupnega s tistim, kar naj bi predstavljala njihova ‘matica’. Takšno poimenovanje samo po sebi nezadržno krepi tudi strah pred narodnimi manjšinami in pojmovanje manjšine kot ‘grožnje’. Dokler obstaja država ‘matica’, namreč vedno obstaja tudi strah pred odcepitvijo in združitvijo manjšinskih skupnosti z njo.

⁶ Smith, Antony (1991): *National Identity*. London: Penguin.

preučevanju lokalnih, regionalnih, nacionalnih in nadsacionalnih identitet v Evropi je posebej koristen koncept ‘vpetih identitet’⁷ (*nested identities*), ki predpostavlja, da so v širše in višje identitete vključene številne ožje in nižje identitete (Medrano in Gutiérrez 2001⁸ v Žagar 2002: 15). Pripadnost eni identiteti tako še zdaleč ne izključuje pripadnosti drugi. Vsekakor pa hierarhija identitet, ki jo omenjeni model predpostavlja, ne odraža vedno realnosti. Za ljudi so ‘ožje’ in ‘nižje’ identitete v vsakdanjem življenju večkrat še precej pomembnejše od t. i. ‘višjih’ identitet. Tu pride v poštev nadgraditev koncepta s koncepti kulturnih, transkulturalnih, multikulturalnih in interkulturalnih identitet (Caws 1994⁹ v Žagar 2002: 15).

Vsekakor lahko v tej točki zaznamo eno pomembnejših lastnosti evropske identitete – združljivost različnih identitet, ki ne izključujejo nujno druga druge, temveč se razporejajo po modelu *koncentričnih krogov* (Debeljak 2003). Ena identiteta kot ‘krog z večjim premerom’ lahko vključuje drugo, kar je posebej relevantno v Evropi, kjer se srečamo s kompleksnim spletom različnih ravni identifikacije – prek najožje, osebne, družinske, lokalne, regionalne, nacionalne do evropske in kozmopolitske, z različnimi modulacijami (*ibid.*). Koncentričnost nam tudi omogoča preseči nasprotje evropske in nacionalne identitete, saj predvideva evropsko identiteto kot koncept, ki je že po naravi večplasten, inkluziven in ga tako težko pojmuje kot grožnjo nacionalni ali kateri drugi identiteti. Slednje so namreč sestavni del evropske identitete, ki jih ne izrinja, temveč pomeni le identitetno nadgradnjo.

Poleg tega moramo poudariti, da je kolektivna identiteta po svoji naravi dinamičen proces in posledično izjemno izmuzljiv koncept, kadar so okviri preučevanja postavljeni preveč rigorozno. Kolektivne in tudi druge identitete kot družbeni pojav stalno nastajajo, se pojavljajo, spreminjajo, transformirajo in izginevajo (Žagar 2002: 11–12). Rizman (2003: 113) meni, da je treba preseči velik razkorak med razlagami problema kolektivne identitete v akademski literaturi, ki segajo od krize identitet v globalni dobi do njihovega razcveta, češ da se je treba zavedati raznolikosti in kompleksnosti tranzicijskih procesov tako znotraj nacionalnih držav kot na globalni ravni ter njenega vpliva na identitete, ki jih ni mogoče

---

⁷ Žagar (2002: 15) besedno zvezo ‘*nested identities*’ sloveni kot ‘vraščene identitete’, kar se ne zdi najbolj ustrezno. ‘Vraščenost’ predvideva neenakopraven položaj identitet (tisto, kar se vrašča, je vedno ‘manjše’, tujek, zajedavec, načeloma vsaj v začetku podrejen gostitelju), prodiranje ene identitete v drugo in ima v slovenščini nekoliko preveč negativno ‘zajedavsko’ konotacijo. Hkrati ne poudarja dovolj sovisnosti in prepletenosti, ki jo omenjeni pogled predpostavlja.

⁸ Medrano, Juan Díez in Paula Gutiérrez (2001): *Nested identities: National and European Identity in Spain. Ethnic and Racial Studies* 24(5), 757.

⁹ Caws, Peter (1994): *Identity: Cultural, Transcultural and Multicultural*. V David Theo Goldberg (ur.): *Multiculturalism: a critical reader*, 371–387. Cambridge: Blackwell.

razumeti kot 'nekaj okamenjenega'. Le tako se lahko lotimo preučevanja kolektivnih identitet in pričakujemo zadovoljive odgovore na številna vprašanja, ki jih pojav sproža.

1.2 Evropa, Evropska unija in evropska identiteta

Imamo Evropo, ki je finančno in ekonomsko povezana, toda skupna evropski duh in identiteta, ki naj bi nas prav tako povezovala preko naših individualnih nacionalizmov, se morata šele roditi.

(Imre Kertesz, prejemnik Nobelove nagrade za literaturo leta 2002)¹⁰

Pri preučevanju evropske identitete izhajajmo iz dveh osnovnih izhodišč – prvič: evropska identiteta je kolektivna identiteta, za katero veljajo vse ugotovitve iz prejšnjega podpoglavja (negativno opredeljevanje, koncentričnost, večplastnost, dinamičnost ipd.); ter drugič: opredeljevanje in pojasnjevanje evropske identitete je neobhodno povezano z dvema ključnima pojmomoma – 'Evropo' in 'Evropejci' kot nosilci evropske identitete. Že velike težave in razhajanja pri opredeljevanju obeh ključnih pojmov kažejo na izjemno kompleksnost pojava. Namen pričujoče naloge zato nikakor ni poglobljena analiza evropske identitete, ki bi po obsegu daleč presegala okvire tega besedila, temveč zgoščen in kritičen pregled nekaterih po našem mnenju najbolj relevantnih avtorjev na tem področju, kar omogoča oblikovanje ustrezne delovne opredelitve evropske identitete za nadaljnje raziskovanje.

1.2.1 Evropa in Evropejci

Enotno definicijo 'Evrope' bi v znanosti težko našli – ker si v definiranju vzhodnih meja razvejanega polotoka Evrazije niti geografii niso enotni, bi zaman iskali 'konkretnejšo' (geo)politično, kulturno ali celo kako drugo opredelitev 'stare celine'. Todorova (2005: 48), denimo, poudarja trojstvo Evrope, ki ga sestavljajo tri hipostaze: ime, kraj in ideja. V grški mitologiji ime Evropa¹¹ pripada feničanski princesi, ki se ji je nekoč približal vrhovni bog

---

¹⁰ V Rizman 2003: 113.

¹¹ Zanimiva je etimologija besede Evropa – po prevladujoči razlagi naj bi šlo za ime grškega izvora. Dokler (1915: 333) navaja dva pomena besede *εὐρώπη* (*eurōpē*) v stari grščini: 'ime Feniksove ali Agenorjeve hčere, ki jo je Zevs odvedel na Kreto,' in 'del sveta'. Drugi pomen izhaja iz pridevnika *εὐρωπαϊός* (*eurōpōs*), ki je zložanka grških korenov *εὐρ-* (*eur-*) 'širok, prostran' in *ὄπτ-* (*opt-*) 'oko', to pa je poetično poimenovanje za 'širok, prostoren'. Dokler (*ibid.*) navaja tudi jonsko izpeljanko *Εὐρωπός* (*Eurōpōs*) – 'mesto v Kariji in Makedoniji'; prebivalec *Εὐρωπαϊός* (*Eurōpēios*). Ime Evropa moramo tako razlagati kot posamostaljeni pridevnik v ženskem spolu z izhodiščnim pomenom 'široka, prostrana (zemlja, dežela, celina ipd.)'. Z imenom naj bi Grki poimenovali široko, prostrano celinsko ozemlje v nasprotju z manjšimi otoki in ozkimi predeli Peloponeza, kasneje pa grško evropsko ozemlje v odnosu do Azije in Afrike (pridevnik s pomenom 'širok' je poleg tega že v praindoevropski kulturi označeval Zemljo). Pri enako se glasečem imenu deklive, ki nastopa v mitu o Evropi, gre najverjetneje za vzporedno poimenovanje s prvotnim pomenom 'širokooka' (velike oči in večja medzencična razdalja še danes veljajo za lepe). Manj verjetna razlaga imena Evrope je, da gre za izposojenko iz neke stare semitske predloge, npr. akadsko *erebu* 'spustiti se, zaiti', sorodno še feničansko '*ereb* 'večer, zahod' in arabsko *Magrib*, hebrejsko *ma'ariv* 'kraj sončnega zahoda, zahodni, Magreb' (Dokler 1915: 333, Harper 2001). Ta razlaga je glasoslovno slabo utemeljena (težko razložimo *u* grške besede in dolgi *o* namesto pričakovanega *e* v

Zeus v podobi bika in jo na svojem hrbtu odnesel iz Male Azije na Kreto. Sam kraj so kot tak prvič opredelili otoški Grki, ki so z besedo Evropa imenovali kopenski del Grčije severno od Peloponeza (današnji Balkanski polotok), čez stoletja pa je poimenovanje razširilo proti severu in kmalu označevalo celoten zahodni polotok Evrazije.¹² Evropska ideja oz. evropski ideal si po Todorovi (*ibid*) lasti božanskost – vrednotni sistem, ki se ustvarja in opredeljuje preko tistega, česar ne vključuje.

Še teže je pri opredeljevanju nosilcev evropske identitete – t. i. ‘Evropejcev’. Čeprav se nekateri avtorji ukvarjajo z evropsko identiteto kot kolektivno identiteto prebivalcev vseh ‘evropskih držav’ (torej v najširšem kontekstu tudi celotne Rusije, srednjeazijskih držav, Turčije ipd.), pa obstaja načelni konsenz, da je najpomembnejše jedro evropske identitete kot pojava, ki je edinstven in oprijemljiv do te mere, da postaja vse pogosteje predmet burnih političnih in akademskih razprav, na območju, kjer je integracija neslutnih razsežnosti omogočila in spodbudila razvoj evropske identitete, – v EU.¹³

Vsekakor se je treba ograditi od izključujočega diskurza, ki reducira ‘Evropo’ na EU ali njene najbogatejše zahodnoevropske članice in privede do absurdne jezikovne rabe pojma ‘evropski’ (primeri so npr. dileme, kdo je bolj ‘evropski’ in kdo bolj ‘balkanski’ s povsem novo konotacijo besede ‘evropski’, ki iz vrstnosti prehaja v lastnost in pojmu pridá dodatno dimenzijo – v Sloveniji, denimo, pogosto zasledimo očitke o ‘neevropskem’ obnašanju sosednje Hrvaške). Vendar gre, čeprav se na prvi pogled dozdeva, da je zaradi pretiranega enačenja Evrope z EU diskurz o evropski identiteti kot tak omejen le na slednjo, za precej širši koncept, ki zajema tudi (in včasih še intenzivneje) evropske države, ki trenutno niso članice Unije, a imajo (vsaj teoretično) možnost, da to postanejo v prihodnosti.¹⁴ EU poleg tega skupaj s članicami Evropskega združenja za prosto trgovino (EFTA), tehnično gledano praktično povsem inkorporiranimi v mehanizme sodelovanja znotraj EU, kandidatkami za članstvo in potencialnimi kandidatkami obsega že veliko večino Evrope v njenem najpogosteje geografsko definiranem ozemeljskem obsegu in v svojem diskurzu o evropski

---

drugem zlogu) ter najverjetneje temelji na mamljivi semantični motivaciji, po kateri naj bi bila *Evropa* prvotno ‘zahodna dežela’ v odnosu do *Azije* kot ‘vzhodne dežele’.

¹² Kot dodaja Todorova (2005: 48), se je pomen imena nato ponovno začel krčiti na skrajni zahod evrazijskega polotoka, ki si je sčasoma prilastil pravico do imena. Evropa je tako postala sinonim za EU oz. v še bolj izključujočih primerih zgolj tisto, kar zemljepisno opredeljujemo kot Zahodno Evropo.

¹³ Lesaar (2001: 187) po drugi strani loči obe identiteti in meni, da je v nasprotju z evropsko identiteto, ki je bolj splošen koncept, identiteta EU političen koncept.

¹⁴ Kot primer velja izpostaviti intenzivno poudarjanje svoje evropskosti s strani držav, kot sta npr. Turčija ali Ukrajina. Evropa v tem pogledu velja za visoki cilj, vzgled ter prisposobo uspeha, blaginje in bogastva. Po drugi strani tudi v EU najdemo države, ki se čutijo izrazito samostojne in večkrat vzpostavljajo celo (geografsko ali drugačno) distanco do Evrope (npr. Velika Britanija, deloma tudi Irska).

identiteti ne uporablja izključujoče retorike do preostalih evropskih držav, ki v takšnih diskurzivnih okvirih ostajajo 'izven Evrope'.

1.2.2 Evropska identiteta v času in prostoru

Če si najprej pogledamo zgodovinske in civilizacijske prvine utemeljevanja evropske identitete, hitro ugotovimo, da so na vprašanje, 'kdaj in kje se začne Evropa', možni številni odgovori. Menimo, da je v našem kontekstu posebej zanimiv tisti, ki vključuje nujnost obstoja 'drugega' in negativnega opredeljevanja Evrope. Tu pogosto naletimo na letnico 1500, ko je Evropa, ki je bila pred tem v mnogih ozirih globoko v senci velikih civilizacij Kitajske, Indije, Osmanskega imperija idr., začela intenzivno širiti svoj vpliv daleč preko svojih meja (Meier 2000: 61). Tudi taka opredelitev je predmet razprave, še posebej v luči zanemarjanja starejših evropskih temeljev grške in rimske civilizacije, na kar opozarja tudi Rizman (2003: 120), ki izpostavlja asimetričnost nacionalne in evropske identitete. Medtem ko prva temelji bolj na kulturi, je za drugo pomembnejša politična pripadnost, poskusi popravljanja tega neskladja, pa so bili do sedaj bolj ali manj jalovi.¹⁵

Schmale (2005: 36) meni, da EU poskuša ustvariti evropsko identiteto s pomočjo 'mojstrske zgodbe' ('*Meistererzählung*'), katere jedro sestavljata evropska zgodovina (ki naj bi se tako kot po Meierju pričela okrog leta 1500) in kultura.¹⁶ Ožje gledano gre po njegovem pri evropski identiteti za edinstveno evropsko povezanost historičnosti, znanstvenosti in civiliziranosti. Ustvarjanje zgodbe o identiteti, pri katerem poleg politikov sodelujejo tudi intelektualci, mediji, znanstveniki oz. po Schmaleju t. i. 'elite', vključuje tipične ideološke prvine – mitološke poenostavitve, 'preveličevanje' zgodovinskih dosežkov, oseb in idej, izdatna uporaba sredstev izključevanja in izbrisa 'motečih' dejstev ter podtikanje mita o usojeni zgodovini, razvoju (*ibid.*).

V oblikovanju evropske ideje skozi stoletja Schmale (2005: 39–45) loči tri glavne zgodovinske 'evropske kolektive'.¹⁷ Prvi evropski kolektiv, ki svojo identiteto določi kot evropsko v poznem srednjem in zgodnjem novem veku, je t. i. *demos moči*. Zanj so značilne vladavine velikih panevropskih vladarskih dinastij – Burbonov, Medičejcev, Stuartov itd. Identitetni emblemi, ki je heterogenim akterjem v tem času omogočal samodefinicijo

---

¹⁵ Konkretno Rizman (2003: 120) omenja neuspešni poskus postavitve »Muzeja Evrope«, ki naj bi prikazoval začetke združene Evrope v srednjem veku za časa vladavine Karla Velikega in v povezavi s Svetim rimskim imperijem.

¹⁶ »Evropska kultura« v ednini, poudarja Schmale (2005: 36).

¹⁷ Torej kolektivne entitete z jasno oblikovano kolektivno (evropsko) identiteto oz. skupnim občutkom pripadnosti zaokroženi družbenopolitični celoti.

evropskosti, je bila *res publica christiana*, politično-mistično telo kot alegorija krščanske republike.¹⁸ Demos moči so skozi stoletja obogatili meščani, svobodnjaki in intelektualci, ki po Schmalejevi opredelitvi tvorijo drugi kolektiv – t. i. *demos razsvetljenstva*. V tem času se je Evropa utrdila v svetu kot vladajoča celina, vojaško najmočnejša, z največjim znanstvenim in umetniškim vplivom, hkrati pa so se že pojavljali parcialni interesi po vzpostavljanju novih identitet, ki so izbruhnili v času rojstva nacionalne države sredi 19. stoletja. Tretji evropski kolektiv, ki sega v sodobnost, je t. i. *evropski demos*. Tega tvorijo državljani EU, ki naj bi dejansko in potencialno v prihodnosti zaobjela celotno Evropo. Temelji tretjega kolektiva so po Schmaleju aktivna/pasivna volilna pravica na volitvah v Evropski parlament, na lokalnih volitvah na območju stalnega prebivališča kjerkoli v Evropi in pravno definiran status državljanov EU. Evropski demos, trdi Schmale (2005: 43), ni kopija nacionalnega in predstavlja polimorfne, modularne, fleksibilne in fluidne posameznika.

Zgodovinske okoliščine evropske identitete lahko zožimo tudi na zadnje, najnovejše obdobje evropskega demosa, torej čas novega intenzivnega evropskega povezovanja. Preston (2005: 501) zgodovinske okvire vzpostavitve 'projekta EU' razdeli na propad, okrevanje in združitvev (*collapse, recovery and unification*). Propad, ki je bil »izpopolnjena vaja iz kulturnega samouničenja«, sta zaznamovali obe svetovni vojni in vsesplošno uničenje. Kot je bil izjemen propad, je bilo presenetljivo hitro tudi okrevanje, kar je sčasoma pripeljalo do specifičnega historičnega in kulturnega momenta, ko lahko govorimo o začetku procesa združevanja.

Precej bolj kritičen do evropske identitete je Stráth (2002: 388), ki njeno zgodovino poimenuje »zgodovina koncepta in diskurza«. Za razliko od večine ostalih avtorjev, ki evropsko identiteto preučujejo v širokem historičnem okviru, in jo s tem – vsaj deloma – sami utemeljujejo in potrjujejo, Stráth (2002: 398–399) začetek zgodovine evropske identitete kot koncepta umesti v leto 1973.¹⁹ Meni, da gre za preživeli koncept, ki je prerasel svoje meje in igral ključno vlogo v težki fazi evropske integracije med letoma 1970 in 1990, medtem ko 21. stoletje potrebuje novo, manj evropocentrično in 'narcisistično' konceptualno topografijo. Trenutnemu konceptu očita približevanje esencializmu in pretirano naslanjanje na različne 'druge' skozi zgodovino, ki so se večinoma manifestirali v islamu in grožnjah z vzhoda, danes pa se prepogosto pozablja akter, v katerem bi Evropa za svoj nadaljnji morala prepoznati

---

¹⁸ Alegorične upodobitve političnih občestev so sicer pogost pojav pri ideoloških konstrukcijah kolektivnih identitet. Schmale (2005: 40), denimo, izpostavlja pogosto utelešenje političnega občestva v ženskem telesu, kot npr. alegorija Evrope, ki jo je upodobil umetnik Johannes Putsch leta 1537. Dodajmo k temu še Delacroixovo sliko Svoboda vodi ljudstvo in starejšo alegorijo ZDA Columbio.

¹⁹ Leto sprejetja deklaracije o evropski identiteti s strani držav članic Evropske skupnosti. Več podrobnosti v podpoglavju 1.2.3.

novega 'drugega' – Združene države Amerike (ZDA). Strah se hkrati izogne skrajnostma v diskurzu o evropski identiteti – 'Evropi narodov', kot jo v njeni nadnacionalni, integrirani podobi zagovarjajo Jean Monnet, Robert Schuman, Paul-Henri Spaak in drugi, ter 'Evropi domovin', kot si je evropsko povezovanje predstavljal Charles de Gaulle, ki se je idejam prvih silovito uprl (Rovan 2000: 6).

1.2.3 Dikcija uradnih dokumentov

Da bi lahko bolje razumeli, kako evropsko identiteto razume in ustvarja EU, bomo v nadaljevanju analizirali, na kakšen način EU izraža svoje cilje glede evropske identitete v različnih uradnih dokumentih. Začeli bomo z osrednjim dokumentom – deklaracijo o evropski identiteti in nadaljevali z nekaterimi najnovejšimi dokumenti Evropske komisije, namenjenimi javnosti. Sledilo bo nekaj drugačnih pogledov na evropsko identiteto v uradnih dokumentih in povzetek statistične analize pojavljanja pojma 'identiteta' v širši bazi uradnih dokumentov EU različnih ravni.

Na vrhu v Kopenhagnu 14. in 15. decembra 1973 je devet takratnih članic Evropske skupnosti sprejelo deklaracijo o evropski identiteti,²⁰ s katero so potrdile svojo odločnost uvesti koncept evropske identitete v svoje skupne zunanje odnose. Kot je zapisano v preambuli deklaracije, so se odločile »definirati evropsko identiteto z upoštevanjem dinamične narave Skupnosti«. Definiranje evropske identitete naj bi po preambuli vključevalo:

- pregled skupne dediščine, interesov in posebnih obvez Deveterice kot tudi stopnje enotnosti, ki je bila do sedaj dosežena znotraj Skupnosti,
- oceno obsega, v katerem Deveterica že sodeluje v odnosu do ostalega sveta in odgovornosti, ki iz tega izvirajo,
- upoštevanje dinamične narave evropskega združevanja.

V deklaraciji je hitro opazna previdna in tipično zadržana retorika, kadar je govora o nacionalnih identitetah: čeprav države članice poudarjajo, da je evropska enotnost nujna za ohranitev in preživetje skupne civilizacije (1. člen), pa že v naslednjem odstavku hitro dodajo, da je njihova obveza ohranjati bogato raznolikost nacionalnih kultur.²¹ Gre za dvojnost, ki se v praksi velikokrat manifestira skozi navidezni konflikt evropsko : nacionalno, čeprav je zadevo mogoče pojasniti, kot smo pokazali v podpoglavju 1.2.1, precej bolj združljivo s konceptom koncentričnosti oz. vpetih identitet.

---

²⁰ Deklaracija o evropski identiteti, sprejeta 14. decembra 1973, *Bulletin of the European Communities* 73(12).

²¹ Varovalka, ki jo v dokumentih EU srečamo še velikokrat – npr. člen F, točka 1 Maastrichtske pogodbe.

Temeljni elementi evropske identitete so po deklaraciji načela predstavniške demokracije, vladavine prava, socialne pravičnosti – ki naj bi bila končni cilj gospodarskega napredka – in spoštovanje človekovih pravic (1. člen). »Raznolikost kultur znotraj okvira skupne evropske civilizacije, navezanost na skupne vrednote in načela, naraščajoča konvergenca odnosov do življenja, zavedanje specifičnih skupnih interesov in odločnost sodelovati pri gradnji Združene Evrope, vse to daje evropski identiteti njeno izvornost in njej lastno dinamiko« (3. člen). Evropsko združevanje naj bi po drugi strani ne bilo uperjeno zoper nikogar, niti ga ne navdihuje hlepenje po moči (9. člen). Deveterica naj bi si kot enotna entiteta prizadevala zagovarjati harmonične in konstruktivne odnose s tretjimi državami (10. člen), nakar so v deklaraciji natančneje navedeni odnosi do posameznih najpomembnejših držav partneric EU (13.–20. člen).

Evropska identiteta se bo razvila kot funkcija dinamičnega vzpostavljanja Združene Evrope. V svojih zunanjih odnosih Deveterica predlaga oblikovanje definicije njihove identitete v odnosu do drugih držav in skupin držav. Verjame, da bo tako okrepila svojo lastno kohezijo in prispevala k oblikovanju prave evropske zunanje politike. Prepričani so, da jim bo ustvarjanje takšne politike pomagalo z zaupanjem in realizmom se lotiti nadaljnjih stopenj oblikovanja Združene Evrope in tako olajšati predlagano preoblikovanje celotnega kompleksa njihovih odnosov v Evropsko unijo.

(Deklaracija o evropski identiteti, 22. člen)

V dokumentih Evropske komisije, namenjenih ameriški javnosti, 35 let kasneje v dokaz obstoja evropske identitete najpogosteje omenjajo njene vidne in malemu človeku najpomembnejše elemente – predvsem prosti pretok blaga, storitev, oseb in kapitala, ki omogoča, da državljani EU potujejo, študirajo, delajo, nakupujejo in živijo, kjerkoli si želijo (Delegacija Evropske komisije v Združenih državah Amerike (DEKZDA) 2007b: 1). Ti dokumenti so posebej pomembni, ker kažejo podobo evropske identitete, kot si jo EU želi predstavljati navzven (konkretno v ZDA). Poseben poudarek je seveda namenjen praktičnim pridobitvam, ki naj bi laže pritegnili pozornost tudi neevropskih subjektov. EU se pomembnosti teh elementov dobro zaveda in jih večkrat v javnosti namenjenih besedilih tudi eksplicitno navaja: »Tako kot skupna valuta, evro, je tudi evropski potni list močan simbol Unije – tak, ki priznava tako EU kot državo članico – in opomin vsem državljanom o njihovem statusu sodobnih Evropejcev« (DEKZDA 2007c: 2). Ker je nacionalna valuta »zelo osebna stvar za večino ljudi, nekaj zavitega v narod in kulturo, čemur se ni lahko odreči« (DEKZDA 2007č: 4), je po besedah Evropske komisije toliko večji uspeh, da je do danes že 15 držav članic uvedlo skupno valuto evro, januarja 2009 pa jo bo prevzela še Slovaška. »Ko se skupaj stekajo različne sile, se resnično oblikuje nov evropski občutek identitete – četudi ne

more biti natančno definiran oz. se zdi malenkost drugačen na različnih točkah v prostranosti Evropske unije« (DEKZDA 2007b: 1).

Maastrichtska pogodba²² v evropsko identiteto uvede tudi obrambno komponento, ko evropsko identiteto »na mednarodnem prizorišču« utemeljuje na izvajanju skupne zunanje in varnostne politike ter dolgoročnem oblikovanju skupne obrambne politike, ki bi nekoč lahko »privedla do skupne obrambe« (člen B, točka 2).²³ Obrambno naravnano opredelitev evropske identitete najdemo tudi v deklaraciji o Zahodnoevropski uniji²⁴ (WEU), po kateri naj bi bila pristna evropska varnostna in obrambna identiteta vzpostavljena v postopnem procesu, ki bo vključeval razvoj WEU v obrambno komponento EU, a (!) hkrati utrdil atlantsko zavezništvo (1. in 2. člen).²⁵

Dikcija evropske identitete od Maastrichtske pogodbe pa do najnovejše (zaenkrat zaradi referendumске zavrnitve na Irskem negotove) Lizbonske pogodbe²⁶ se le malo spremeni. Tudi v slednji najdemo že omenjeno dvojnost – preambula omenja odločenost držav članic oz. njihovih voditeljev, »da izvajajo skupno zunanjo in varnostno politiko, vključno s postopnim oblikovanjem skupne obrambne politike, ki bi lahko privedla do skupne obrambe skladno z določbami člena 17, in tako krepijo evropsko identiteto in neodvisnost, zato da bi pospeševali mir, varnost in napredek v Evropi in po svetu«. Hkrati v členu 4 (2. točka) zasledimo, »da Unija spoštuje enakost držav članic pred Pogodbama kot tudi njihovo nacionalno identiteto, ki je neločljivo povezana z njihovimi temeljnimi političnimi in ustavnimi strukturami, vključno z regionalno in lokalno samoupravo«. Lizbonska pogodba še dodatno okrepi koncentrični model identitet, saj poleg nacionalne poudarja tudi lokalno in regionalno raven identitete, ki sta zajeti znotraj nacionalne, ta pa je neločljiv, samostojen, a hkrati inkorporiran del evropske identitete.

Še zanimivejše so empirične raziskave diskurza evropskih identitet v uradnih dokumentih Unije, ki nudijo boljši vpogled v retoriko, preko katere EU vzpostavlja identiteto, predvsem z

---

²² *Pogodba o Evropski uniji* (Maastrichtska pogodba), sprejeta 7. februarja 1992, stopila v veljavo 1. novembra 1993, Uradni list EU C 191, 29. julij 1992.

²³ Besedilo člena B Maastrichtske pogodbe poudarja, da je eden izmed ciljev Unije »uveljaviti svojo identiteto na mednarodnem prizorišču, zlasti z izvajanjem skupne zunanje in varnostne politike, vključno z dolgoročnim oblikovanjem skupne obrambne politike, ki bi sčasoma lahko privedla do skupne obrambe«.

²⁴ *Deklaracija o Zahodnoevropski uniji*, sprejeta 10. decembra 1991, Uradni list EU C 191, 29. julij 1992.

²⁵ Gre torej dejansko za evropski steber Nata in v diskurzu razprave o evropski identiteti nima posebnega pomena.

²⁶ *Pogodba o reformi* (Lizbonska pogodba), podpisana 13. decembra 2007, 5. julija 2008 še v postopku ratifikacije, Uradni list Evropske unije C 306, 17. december 2007.

uporabo sistematičnih metod, ki jih omogoča sodobna tehnologija.²⁷ Takšne raziskave se loti Delgado-Moreira, ko preučuje nastanek evropske identitete. Sam evropsko identiteto razume kot »projekt, ali natančneje, željo administracije EU, kot se ta izraža v besedilih evropskega prava, sodnih primerih ter drugih uradnih virih novic in poročil« (Delgado-Moreira 1997).

Raziskava pokaže, da je v uradnih besedilih EU mogoče najti obilico omemb evropske identitete, sploh njenih ciljev in sredstev. Evropska identiteta naj bi bila v EU potrebna zaradi izogibanja razdrobljenosti, kaosu in konfliktu vseh vrst (vojaške, družbene, ekonomske in politične narave) ter v pomoč pri doseganju kohezije, solidarnosti, subsidiarnosti, ubranosti in sodelovanja. Dobrodošli so praktično vsi potencialni viri evropske identitete – politični, ideološki, gospodarski, kulturni, zgodovinski, geografski, skupna etnična usoda itd. (Delgado-Moreira 1997). Raziskava izpostavi dva tipična konteksta uporabe besede 'identiteta' v pogodbah, ki urejajo EU – potrebo po identiteti na ravni Unije, ki bo znana jasno in razločno tako od zunaj kot od znotraj, in potrebo po spoštovanju obstoječih nacionalnih identitet držav članic (*ibid.*). Gre za potrditev naših zgornjih ugotovitev o dvojnosti, ki jo je treba razumeti v okviru koncentričnega modela.

Količina uradnih dokumentov EU, ki podrobneje definirajo in opredeljujejo evropsko identiteto, je znatno manjša – največkrat je evropska identiteta predstavljena bodisi kot neodvisen pojav bodisi kot nekaj, k čemur prispeva administracija EU in kar slednja tudi upravlja (*ibid.*). Dober primer za to so uradna poročila o zunanjih odnosih in komentarji na uradne prošnje za članstvo v povezavi s strani tretjih držav. Tu se pokaže protislovje, saj EU eksplicitno ne poda ustaljene definicije temeljnega pojma evropske identitete – Evrope. Šlo naj bi za skupek geografskih, zgodovinskih in kulturnih elementov, ki prispevajo k evropski identiteti, posledično pa naj bi ne bilo mogoče ali zaželeno »enkrat za vselej določiti meje EU, ki se bodo morale vzpostaviti postopno v daljšem časovnem obdobju« (izjava Ekonomsko-socialnega odbora 26. januarja 1995 v Delgado-Moreira 1997). Evropska komisija podobno meni, da »/s/kupna izkušnja bližine, idej, vrednost in zgodovinske interakcije ne more biti strpana v preprosto formulo in je stvar pogleda vsake nove generacije. Komisija verjame, da ni niti mogoče niti prikladno oblikovati definicije /Evrope/« (izjava Evropske komisije 3. julija 1992 v Delgado-Moreira 1997). Po drugi strani se zdi, da ima EU vseeno oblikovane določene kriterije evropskosti, kar se je denimo izkazalo pri pozitivni oceni švedske prošnje za članstvo ter izpostavljanju njenega mesta v evropski zgodovini in kulturi (Delgado-Moreira 1997) ali pri zavrnitvi prošnje za članstvo Maroka.

---

²⁷ Denimo računalniška analiza mreže podatkovnih baz uradnih in neuradnih dokumentov EU.

Posebno mesto v okviru te razprave si zasluži tudi vprašanje Turčije in njenega članstva v EU. V Evropi so mnenja glede tega deljena – na eni strani najdemo močno nasprotovanje pridružitvi Turčije ter na drugi bolj ali manj vztrajno in znatno podporo. Vprašanje turškega članstva je posebej zanimivo v kontekstu razumevanja evropske identitete. Za razliko od Maroka je namreč Turčija država, ki se geografsko po prevladujoči definiciji (vsaj z delom ozemlja) nahaja v Evropi. Tako kot pri Maroku lahko tudi zgodovinsko in kulturno utemeljimo njeno prisotnost, povezanost z in vpetost v evropsko civilizacijo. Glavna težava je po drugi strani, da je Turčija stoletja predstavljala ‘evropskega drugega’, islamsko grožnjo z vzhoda, tisto, kar je definiralo in poenotilo krščansko Evropo skozi dolgo zgodovino turških vpadov. Ne moremo se izogniti občutku, da se tak diskurz podzavestno ali zavestno prenaša tudi v argumente nasprotnikov pridružitve Turčije EU.²⁸

Sklenemo lahko, da se evropska identiteta v diskurzu dokumentov EU pojavlja izredno pogosto, njena različna obravnava in razumevanje pa večkrat pokažeta na nejasno in neoblikovano predstavo o samem pomenu koncepta in njegovih glavnih prvinah. To je deloma tudi posledica bojzani pred reakcijami, ki bi jih koncept močne nadsacionalne evropske identitete lahko sprožil v posameznih državah članicah. Ravno dojetje evropske identitete kot grožnje nacionalnim identitetam je (z izdatno spodbudo nekaterih držav članic) vzpostavilo vzporeden ‘varovalni’ mehanizem stalnega (in večkrat čezmernega) poudarjanja nacionalnih identitet in ohranjanja različnosti, kar je eden od glavnih ciljev EU.

Opredelevanje evropske identitete s strani držav članic in institucij EU ni omejeno zgolj na zunanji ali notranji vidik. Prav tako je povsem odprto glede elementov evropske identitete, med katerimi pogosto navaja tako kulturne (skupna evropska zgodovina, evropska civilizacija, vrednote, kultura v ožjem smislu ipd.) kot bolj instrumentalne (‘vidne’ pridobitve evropskega združevanja – skupni trg, schengensko območje, simboli, skupna valuta ipd.). Vse pogosteje se pojavlja obrambni vidik evropske identitete, torej skupne evropske vojske, ki bi okrepila evropsko identiteto z vzpostavitvijo EU kot pomembnega vojaškega akterja v svetu. Vsekakor lahko trdimo, da je vzpostavljanje evropske identitete prednostna naloga EU, ki se v diskurzu EU izraža na različne načine in pod različnimi ‘imeni’. Tudi ko sta npr. nekdanji predsednik Komisije Evropskih skupnosti Jacques Delors in eden izmed njegovih naslednikov

---

²⁸ Z ohranjanjem diskurza tradicionalnega evropskega ‘d drugega’ lahko razlagamo tudi nekatere druge pojave – npr. razpravo o vključitvi katoliških korenin v evropsko ustavo.

V kontekstu ocenjevanja ‘evropskosti’ potencialnih držav kandidatk je zanimivo tudi vprašanje ukrajinskega članstva v EU. Ukrajina je geografsko, zgodovinsko in kulturno še močnejše vpeta v Evropo kot Turčija. Hkrati je tesno povezana s še enim evropskim ‘drugim’ – Rusijo. Ukrajina je svoj interes za članstvo že izrazila, EU pa je pri tem zaenkrat previdnejša (prim. Delgado-Moreira 1997).

Romano Prodi govorila o 'evropski duši', ni šlo za nič drugega kot evropsko identiteto (Schmale 2005: 36).

1.2.4 Problem nacionalističnega diskurza

Eden ključnih problemov, s katerimi se sooča koncept evropske identitete, kakršen obstaja v EU danes, je pretirana uporaba identičnih diskurzivnih struktur, kot jih uporabljajo nacionalne države pri vzpostavljanju, ohranjanju in krepitvi svojih nacionalnih identitet. Takšno retoriko obsoja veliko število avtorjev, najbolj kritični med njimi pa jo označujejo kot povsem neprimeren način vzpostavljanja evropske identitete, ki bi v končni fazi lahko imel povsem obraten učinek od zelenega oz. imel celo negativne posledice za prihodnost evropske integracije.

Nacionalistični diskurz se kaže že na najbolj osnovni – simbolni ravni. EU ima svojo zastavo, himno, valuto, enotno oznako na registrskih tablicah, državljani držav članic so hkrati državljani EU in imajo možnost pridobiti evropski potni list. Pred nedavnim je spodletel poskus uveljavitve evropske ustave, še vedno pa obstajajo močne težnje po predsedniku, zunanjem ministru, diplomaciji in celo vojski EU. Vse to so očitno elementi posnemanja praks in identifikacijskih točk klasične nacionalne države. Da ne gre le za neutemeljene strahove, temveč za pravo odločnost EU, da zavzame podobno identiteto in položaj, kot ga imajo nacionalne države, pokažejo tudi posamični znaki 'evronacionalizma'. Navkljub spoštovanju večjezičnosti, nacionalnih in kulturnih razlik, je EU precej odločno nastopila proti manjši skupini držav, ki se je uprla poskusu poenotnega zapisovanja skupne valute 'evro'. V omenjenih državah, med njimi tudi v Sloveniji, zapis 'euro' ni bil v skladu s pravopisnimi standardi njihovih uradnih jezikov. Čeprav je šlo za malenkostno odstopanje (in je EU Grčiji po drugi strani, denimo, dovolila uporabo grškega alfabeta), so reakcije nekaterih držav članic in institucij EU ob protestu prizadetih držav spominjale na reakcije nacionalne države v primeru rušenja svoje avtoritete na nacionalnem ozemlju – prizadete države so na koncu lahko izpogajale kompromisno rešitev – evropsko poenoteno zapisovanje 'euro' zgolj v uradnih dokumentih, medtem ko sta v vsakdanji rabi dovoljeni tako nacionalna kot evropska možnost.²⁹

---

²⁹ Takšni primeri izražajo nacionalistično pojmovanje evropske identitete, ki nima dosti skupnega z že večkrat predlaganim modelom koncentričnih identitet. Menimo, da samo povzemanje nacionalistične retorike pri simbolni konstrukciji evropske identitete ni nujno napačno, dokler le-to ne zanika vključujočega značaja evropske identitete in prek dojemanja nacionalne identitete kot inhibitorja evropski, slednjo prične vzpostavljati na račun nacionalne.

EU /.../ se je znašla v paradoksalni situaciji: evropsko identiteto mora namreč konstruirati iz materiala, na katerem temeljijo nacionalne identitete, strukture, ki naj bi jih prerasla in izrinila. Poleg tega pa /.../ prav težnja, da bi se zmanjšal pomen nacionalnih kultur in identitet ter da bi se te zlele v skupno kulturno tvorbo, sproža obrambne mehanizme na nacionalni ravni. /.../ Tako evropska identiteta temelji zlasti na nekakšnih državotvornih simbolih, kot so npr. zastava, potni list, himna ali ustanove EU, zlasti parlament, nikakor pa ne more izhajati iz skupnega jezika ali kulture.

(Plavšak 1994: 711–712)

1.2.5 Različni vidiki evropske identitete

V nadaljevanju kategoriziramo nekaj glavnih tem, ki se pojavljajo v razpravah o evropski identiteti. Začenjamo z že omenjenim problemom odnosa med evropsko in nacionalno identiteto, kjer naj bi prva po mnenju nekaterih ogrožala drugo. Nadaljujemo s specifičnim, evropski identiteti večinoma precej bolj naklonjenim obravnavanjem evropske identitete v novih članicah EU. Sledi pogled na evropsko identiteto, kot se ta kaže v kulturi, s posebnim poudarkom na medijih in tudi nekaterih bolj 'eksotičnih pogledih' na manifestacije evropske identitete skozi kulturo. Zaključimo s pogledom na 'enotnost v različnosti', kot se ta pojavlja v delu evropske družbe.

Glede na vire evropske identifikacije skupina avtorjev (Ruiz Jiménez *et al.* 2004: 2–7) poenostavljeno loči tri glavne teoretske tendence pri preučevanju evropske identitete: kulturno, instrumentalno in državljansko. Predstavniki kulturne usmeritve naj bi poudarjali, da v primeru nastanka evropske identitete ta ne bi temeljila in tudi ne bi smela temeljiti na enakih elementih kot nacionalne identitete. Zagovorniki instrumentalnega pristopa pojmujejo evropsko identiteto kot posledico preračunanih partikularnih interesov. Instrumentalni faktorji naj bi igrali pomembno vlogo pri oblikovanju in definiranju posameznikove identitete – bolj kot se bo ljudem zdelo, da njihova država nima pomembnejšega vpliva v svetu, bolj se bodo identificirali z Evropo. Za obe skupini usmeritev je značilna igra ničelne vsote, v smislu, da ima posameznik na voljo omejeno količino identitete, ki jo mora razdeliti na različne ravni navezanosti. Tretja teoretična usmeritev naj bi se osredotočala na razvoj identitet okrog sporazuma o pravilih za mirno politično sožitje, skupnih kulturnih normah in prepričanjih.

a) Evropska proti nacionalni identiteti

Skupno večini teoretskih pogledov na evropsko identiteto je preveliko poudarjanje odnosa med evropsko in nacionalno identiteto posameznika (Ruiz Jiménez *et al.* 2004: 2). Ko je EU konec osemdesetih začela intenzivno in načrtno ustvarjati evropsko identiteto, so se številne

države članice odzvale z vključitvijo posebne klavzule v Maastrichtsko pogodbo,³⁰ ki je izrecno poudarila, da Unija spoštuje nacionalne identitete držav članic (člen F, točka 1). Poteza, skupaj z uvedbo načela subsidiarnosti in zavrnitvijo pojma 'federalni', potrjuje obstoj strahu mnogih držav, da evropska identiteta predstavlja potencialno grožnjo nacionalnim identitetam in nacionalni lojalnosti državljanov (Ruiz Jiménez *et al.* 2004: 2). To spoznanje je mnoge avtorje pripeljalo do prepričanja, da proces evropske integracije ni kompatibilen z nacionalno identiteto. A v literaturi najdemo tudi številne bolj optimistične poglede, ki evropske identitete ne pojmujejo nujno kot igro ničelne vsote ali nekompatibilno z nacionalnimi identitetami. Ti poleg soobstajanja različnih identitet (po že omenjenem koncentričnem ali drugih modelih) večinoma izpostavljajo globalizacijo komunikacij in gospodarstva, ki povečuje interes ljudi za nadnacionalno in zmanjšuje pomen ozko nacionalnega. Poseben pomen imajo v tem smislu univerzalne vrednote, kot so človekove pravice, državljanske svoboščine, demokracija ipd. Nekateri (Milward 2000,³¹ Moravcsik 1998³² v Ruiz Jiménez *et al.* 2004: 2) poudarjajo celo, da evropsko povezovanje okrepi nacionalno državo, ki je tako bolj učinkovita in pripravljena na sodobne svetovne probleme. Spet drugi dvomijo v razvoj evropske identitete in zanikajo možnost posedovanja več identitet hkrati.

Pri določenih avtorjih je tako mogoče opaziti skepso, ki ji navkljub večkrat povsem zadovoljivi argumentaciji lahko očitamo pretirano osredotočanje na nacionalne identitete in bolj ali manj prikrit strah pred destruktivnim učinkom evropske identitete na le-te.³³ Llobera (2003: 156, 170–171) npr. evropsko identiteto pojmuje kot vsiljen koncept, *idée-force*, in pri svoji kritiki vzpostavljanja evropske enotnosti, kot na primeru televizijskega kanala *EuroNews*, ki naj bi bil prvi evropski televizijski kanal, kar ne more skriti svojega nasprotovanja, ki že meji na cinizem: »Na EuroNews se beseda 'Evropa' in njene izpeljanke /.../ pojavljajo kot kvazimantre, najverjetneje s ciljem, da spominjajo gledalce na obstoj entitete, ki je sporna in zato potrebuje konstantno reiteracijo«. Llobera v svojem sarkazmu, ki je sicer precej pogost v literaturi nasprotnikov močnejše evropske integracije, pozablja, da evropska identiteta ni nujno konkurenca nacionalni, saj slednjo lahko dopolnjuje, na njej

---

³⁰ *Pogodba o Evropski uniji* (Maastrichtska pogodba), sprejeta 7. februarja 1992, stopila v veljavo 1. novembra 1993, Uradni list EU C 191, 29. julij 1992.

³¹ Milward, Alan S. (1992): *The European Rescue of the Nation State*. London: Routledge.

³² Moravcsik, Andrew (1998): *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. London: Cornell University Press.

³³ Strah, ki je upravičen le, kadar smo tudi na drugi strani, torej pri produkciji evropske identitete, priča uporabi diskurza o izključujočnosti in nezdržljivosti različnih identitet.

temelji in jo oplaja ter sčasoma morda celo preoblikuje v stabilnejšo, bogatejšo, kvalitativno in ne nujno oslABLJENO.

b) Identiteta in nove članice

Pogled na evropsko identiteto se precej razlikuje tudi med t. i. 'zahodnimi', starimi članicami in 'vzhodnimi', novimi članicami EU. V slednjih je pridružitve EU večinoma veljala za zgodovinski strateški cilj, kar v skladu z vizijo 'Evrope' kot 'obljubljene dežele' načeloma pomeni precej bolj pozitivno sprejemanje evropske identitete ter tudi bolj sproščen in odprt odnos med nacionalno in evropsko identiteto.³⁴ Na Češkem naj bi tako na splošno nacionalno identiteto zaznamovali apatija in brezbržnost; glede na evropsko identiteto naj bi ne bila obravnavana po formuli 'mi : oni', temveč kot njen sestavni del (Brodský 2001: 35–38). Na Slovaškem je po drugi strani nacionalno identiteto skozi zgodovino tradicionalno zaznamovala identifikacija glede na 'druge'. Razprava o evropski identiteti na Slovaškem je sicer dokaj medla in splošna (Gyárfášová 2001: 55–56). Različne poglede na poljsko nacionalno identiteto zaznamuje skupen 'romantično-mesijanski' model Poljske kot nove mesije v svetu, kar sovпада z razširjeno skepso in strahom pred evropsko identiteto (Krzeminski 2001: 66–67). Madžarske politične elite zavračajo konfrontacijo nacionalne in evropske identitete; tudi skrajni nacionalisti prikazujejo zgodovinsko vlogo Madžarske kot »branilke krščanske Evrope« (Balogh 2001: 77). V baltskih državah je opazno nagibanje k evropski identiteti in ameriški zaslombi predvsem zaradi percepcije grožnje ruskega 'drugega': Vinogradnaitéjeva (2001: 111) meni, da takšni argumenti hkrati ne morejo ponuditi zadovoljivih odgovorov na očitke evroskeptikov v Litvi. Freiberga (2001: 127) izpostavlja razliko med evropsko in latvijsko (nacionalno) identiteto kot razliko med dvema sistemoma vrednot – Zahodna Evropa in majhna tranzicijska vzhodnoevropska država, kot je Latvija. V Estoniji velja konsenz, da je edini način, kako obdržati svojo nacionalno identiteto, integracija v evropski kulturni, politični in varnostni sistem (Kirch in Kirch 2001: 140). Tudi v Romuniji obstaja večja pripravljenost na 'žrtve', ki bi jih lahko zahtevalo vzpostavljanje evropske identitete: Murešan (2001: 157–158) sicer meni, da je nacionalna identiteta še vedno ključen koncept našega časa, a hkrati priznava, da bo poglobljanje gospodarske in politične integracije v EU morda zahtevalo večjo kulturno konvergenco s strani držav kandidatk (danes že novih članic EU). V Bolgariji naj bi že obstajala »kritična masa evropske identitete«, ne zgolj med politično elito, temveč tudi širše. Hkrati ni povsem jasno, kaj evropska identiteta

---

³⁴ Kot pravi Henig (1997: 97): »Unija je sama po sebi močan pol privlačnosti, ki izžareva relativno stabilnost in blaginjo.«

dejansko pomeni, saj se jo zaenkrat percipira kot sinonim pridruženja EU (Ivanov 2001: 177–178).

Plavšakova (2001: 87) izpostavlja dvojnost, ki jo je v tem oziru mogoče zaznati v Sloveniji: po eni strani 'smo za Evropo', ko gre za obravnavo na schengenskih mejah ipd., po drugi strani 'smo proti njej', kadar je govora o 'razprodaji slovenske zemlje tujcem iz Zahodne Evrope'. Lahko torej rečemo, da v Sloveniji obstaja določena stopnja konfrontacije evropska : nacionalna identiteta in politizacija teme, hkrati pa se EU poskuša v 'elitistični kampanji' prikazati kot kompleksno tvorbo, ki je za preproste ljudi prezapletena, da bi jo lahko razumeli (Plavšak 2001: 93). Pretirane skrbi o usodi nacionalne identitete v okviru EU v Sloveniji sicer ni zaznati; kompleks 'majhnosti' se v ključnih mesecih leta 1997, ko se je v Sloveniji okrepila razprava o EU, v političnem diskurzu, javnem mnenju in množičnih medijih ni pogosto pojavljal (Šabič in Brglez 2002: 76). V precejšnji meri tudi po zaslugi pasivne in oportunistične *sit-back-and-wait* strategije slovenskih medijev, ki so v omenjenem obdobju le bolj ali manj prenašali mnenja vladajočih strank. »P/oslедиčno je /primanjkovalo/ uravnoveženih informacij, ki jih javnost potrebuje, da lahko razvije svoje odnose do Evrope in nastajajoče 'evropske' identitete« (Šabič in Brglez 2002: 81). Vendar skepsa in nasprotovanje evropski identiteti tudi slovenski javnosti ali akademski srenji nista tuja. Mnogi pretirano poudarjanje 'evropskosti' srdito zavračajo. Hribar (2003: 282) Negrija, ki odločno nasprotuje razpadu Jugoslavije, ostro zavrne, češ da njegovo razmišljanje vodi v nekakšen 'fašistični komunizem', ki je naperjen proti nacionalni državi in njeni suverenosti ter svoje množstvo razume kot svetovni sveženj. Ta »golta in briše razločke med narodi, navsezadnje pa tudi med individui«. Kakšna je usoda slovenske identitete v taki konstelaciji po mnenju Hribarja in podobno mislečih avtorjev, je jasno – »č/e /.../ Slovenci ne dosežemo neodvisnosti, torej položaja enakopravnega subjekta v novi Evropi, ne bomo ostali le to, kar smo bili doslej, ampak bomo postali zgodovinski rejekt« (Hribar 1995: 90³⁵ v Hribar 2003: 286).

c) Evropska identiteta skozi kulturo

Problematične so lahko tudi razlike v dojemanju evropske identitete preko kulturnih posrednikov. Evropo in evropske zadeve mediji v različnih državah upodabljajo zelo različno. Te različne konstrukcije Evrope lahko povzročijo neskladne koncepte in pričakovanja o Evropi v različnih državah, kar vodi v konflikte (D'Haenens 2005: 438).³⁶ Morebitna rešitev

---

³⁵ Vir ni natančneje naveden.

³⁶ D'Haenens (2005: 438) v svoji študiji ugotavlja, da je zadevo možno interpretirati tudi z nasprotnega zornega kota: ker sporočevalci na splošno prilagajajo svoje sporočilo občinstvu, lahko razlike v poročanju časopisov

bi bila skupen avdiovizualni prostor, ki ga kot poskus vzpostavljanja in vzdrževanja evropske identitete omenja Plavšakova (1994: 712–714). V svojem članku evropsko identiteto loči na *politično* (občutek pripadnosti evropski politični skupnosti) in *kulturno* identiteto (občutek vsakega posameznika, da pripada širši kulturni, organski skupnosti, preko katere črpa svojo osebno identiteto in življenjski pomen). Ker igrajo v sodobni družbi množični mediji eno ključnih vlog pri oblikovanju kulturne identitete, so razumljive težnje administracije EU po vzpostavitvi skupnega avdiovizualnega prostora, preko t. i. ‘evropske televizije’. Tak evropski sistem javne televizije, ki je bil v preteklosti že predlagan, se je izkazal kot utopičen projekt, za kar Plavšakova (1994: 712–713) vidi vzrok predvsem v jezikovni in kulturni raznovrstnosti Evrope. Na evropskem medijskem področju tako še naprej prevladujejo ameriško-angleške komercialne vsebine in sistemi nacionalnih televizij (Plavšak 1994: 714).

Tudi Schlesinger (1999: 461) razpravlja o evropski identiteti kot kompleksnem sociokulturnem in sociopolitičnem pojmu. Omenja dva poglobljena elementa, ki sta vplivala na evropsko kolektivno identiteto, oba pa sta vključevala ‘drugega’ oz. ‘sovražnika’ – hladna vojna in ameriška kulturna grožnja. Hladna vojna ter grožnja Sovjetske zveze in njene komunistične ureditve sta močno vplivali na takratno ‘Evropo’, dejansko torej Zahodno Evropo, ki se je tako oblikovala v zavezništvo, etabrirano kot akter, sposoben parirati ‘drugemu’ z evropskega vzhoda na vseh področjih, tudi kulturnem.³⁷ Druga grožnja, s katero se evropska identiteta sooča še danes, je grožnja, ki prihaja v Evropo z druge strani Atlantika – ameriška kultura, pretežno v obliki ameriške televizijske produkcije (Schlesinger 1999: 467). Čeprav ZDA niso nikakršen sovražnik Evrope v klasičnem pomenu besede, so še vedno tekmeč, katerega »kulturna prisotnost na evropskem ozemlju bi morala biti omejena« (*ibid.*). Schlesinger se ne vpraša, ali niso morda ZDA prevzele vloge evropskega ‘drugega’ šele po koncu hladne volje ravno zaradi že omenjene potrebe po nenehnem vzpostavljanju evropske identitete glede na zunanje oporne točke.

Prvine evropske identitete vidijo mnogi akademiki tudi na precej ‘eksotičnih področjih’ kulture. Delanty in Jones (2002: 456) sta prepričana, da evropska identiteta vključuje tudi prostorsko komponento, ki se simbolično odraža v arhitekturi. Najbolj prepričljiv dokaz njune

---

razumemo tudi kot odsev *a priori* razlik v konceptih in pričakovanjih o Evropi med državljani posameznih članic.

³⁷ Schlesinger (1999: 464) navaja primer t. i. ‘evrokomunizma’ – nova levičarska gibanja (bodisi *la terza via* v Italiji bodisi *socialism aux couleurs de la France* v Franciji) v državah članicah zaradi konteksta hladne vojne nikoli niso bila šteta kot nacionalni akterji, saj je nacionalni komunizem vedno vseboval ‘tujo veroizpoved’, značilnost ‘drugega’, ne glede na to, kakšno obliko je zavzel. Tako je delovalo negativno opredeljevanje ‘Evrope’ v času hladne vojne.

teze so evrski bankovci, ki prikazujejo različne arhitekturne sloge iz posameznih obdobjev evropske kulture. Vsi grafični prikazi na bankovcih so nereprezentativni, ker se ne nanašajo na točno določene stavbe, temveč na simbole odprtosti. Most se pojavlja kot osrednji simbol, a se ne nanaša na nobenega od znanih evropskih mostov – iztrgan iz partikularističnih nacionalnih kontekstov in oropan specifičnih zgodovinskih okoliščin predstavlja izvleček, ahistorično prvino, ki je bila ne glede na svoj izvor v določenem obdobju značilna za večji del Evrope, ki – čeprav so jo osmislile in oplemenitile šele posamezne nacionalne implementacije z različnimi specifičnimi okviri – predstavlja skupno evropsko kulturno dediščino ter pomemben dejavnik evropske identitete. Ozadja evrskih bankovcev, kombinirana z odsevi evropske kulturne zgodovine, naj bi bila namenjena kodifikaciji evropske identitete na prostorskih modelih, v katerih zgodovinskega spomina ne obremenjujejo nacionalne razlike ali etničnost (Delanty in Jones 2002: 461).

č) Enotnost v različnosti

Delanty (1995: 155) meni, da evropska identiteta vse bolj postaja populistični buržoazni koncept, ki sebe definira nasproti islamskim državam in tretjemu svetu. Ključno vprašanje v luči približevanja evropskih držav občutljivi temi evropske federacije naj bi bilo v tem, ali je evropska ideja sploh zmožna integrirati raznolike nacionalnosti v stabilen sistem norm. »Ker je znotraj nacionalnih tradicij le malo /elementov/, ki bi bili sposobni združiti kontinent, je točka enotnosti locirana zunaj Evrope« (*ibid.*). Delanty (1995: 156) zato predlaga Evropo, ki ne bo temeljila na vojaških komponentah, temveč na novih ciljih, ki jih bodo določale socialne in okoljske potrebe. Tu se lahko pridružimo Delantyjevemu mnenju, a se hkrati vprašamo, če je res težko definirati evropsko identiteto ravno prek evropske različnosti. Kulturna, jezikovna, družbena ter zgodovinska raznolikost in razgibanost so namreč bistveni elementi in posebnost, ki Evropi ne omogočajo samo ustvarjanja edinstvene in razločne podobe v svetu, temveč so hkrati lahko tudi njena poglobljena prednost pri doseganju strateških ciljev. Evropski slogan 'enotnost v različnosti', ki se na prvi pogled zdi bolj ali manj le floskula, je treba razumeti ter prenesti tudi v realno politično in družbeno življenje. 'Enotnost v različnosti' po mnenju Komela (2002: 16) povzema grški *logos* in predstavlja utemeljujoči element evropskosti in zahodnosti, ki ni znotrajkulturen, temveč izrazito medkulturen. Prek njega sta se razvili evropska zgodovina in civilizacija in prek njega lahko pride do stika in prežemanja med kulturami, kar je, denimo, nazorno pokazal pojav krščanstva kot religije, ki je izvirala iz judovstva in vsebovala tudi številne prvine drugih religij. Morda se zdi doseganje 'enotnosti v različnosti', ki bi lahko postala odlično izhodišče identitete EU kot glavnega

globalnega akterja, zaenkrat res nekoliko utopično in vprašljivo, kot pravi Delanty in številni drugi avtorji. A hkrati se moramo zavedati, da v nedrjih EU odrašča nova generacija, ki jo pridobitve evropskega povezovanja spremljajo vse od začetka ključnih socializacijskih faz.

Gre za generacijo, ki jo Bennholdova (2005) imenuje 'generacija Erasmus'. Program Erasmus vključuje povezovanje na področju univerzitetnega izobraževanja znotraj EU, ki ima nedvomno zelo pomembno vlogo. Mobilnost študentskih izmenjav v okviru programa (do leta 2007 je bilo na študentski izmenjavi že 1,5 milijona mladih iz celotne EU, v program pa je vključenih kar 90 % vseh univerz EU) znatno prispeva k širjenju obzorij mladih evropskih intelektualcev, ki hkrati spoznavajo nove prijatelje, nove jezike, kulture in postajajo 'nova evropska generacija' (DEKZDA 2007d: 6). V zatišju, stran od političnih in institucionalnih bitk, odprte meje znotraj EU tiho oblikujejo novo generacijo s povsem novim konceptom kolektivne identitete, ki ga več kot upravičeno lahko imenujemo 'evropska identiteta'.

Raziskava revije *Time* (v Bennhold 2005) je že leta 2001 pokazala, da se tretjina mladih med 21 in 35 let v Nemčiji, Franciji in Italiji počuti bolj evropsko kot nemško, francosko ali italijansko. Bennholdova navaja nekaj tipičnih primerov mladih ljudi, ki poleg študijskih izmenjav že v svojih najstniških in zgodnjih dvajsetih letih prepotujejo veliko število evropskih držav, tam živijo, delajo, spoznavajo nove prijatelje, kulture in se učijo tujih jezikov. In če je jezik »kot integralen del naše identitete /.../ strukturni element vsake kulture in najbolj neposreden način izražanja«, »spoštovanje ter podpiranje jezikovne in kulturne raznolikosti /.../ /pa/ ena od strateških prioritet Evropske unije in ključ k evropski integraciji« (Orban v DEKZDA 2007d), potem je pripadnik nove generacije, ki v svojem življenju dlje časa živi, študira in dela v več različnih evropskih državah ter govori tri, štiri ali celo več jezikov,³⁸ zagotovo pôrok, da je premagljiva tudi ena do sedaj največjih ovir skupni evropski identiteti in nadaljnjemu združevanju – jezikovne in kulturne prepreke. Kajti za premagovanje težav, ki jih združeni Evrope prinašata silna jezikovna in kulturna pestrost, v 21. stoletju prav gotovo ni treba razmišljati v tradicionalnih okvirih – sploh nacionalne države, ki za takšne ovire večinoma pozna le prisilno (asimilacija) ali 'mehkejšo' (uvajanje obveznega enotnega uradnega jezika in kulturnih prvin, kar blaži z različnimi manjšinskimi politikami) poenotenje. Sodobna Evropa nam ponuja novega večkulturnega in večjezičnega posameznika, ki je že davno prerasel omejene nacionalne okvire – skozi interakcijo s kolegi z vseh strani Evrope med delom, študijem, potovanji in bivanjem v tujini se je veliko naučil in tudi navzel številnih

---

³⁸ Vzporedno se tudi na trgu delovne sile vse bolj pojavlja težnja po nadarjenih mladih ljudeh z mednarodno izobrazbo, ki so mobilni, svetovljanski in večjezični (Bennhold 2005).

navad. Zato se je sposoben sporazumevati v več jezikih, razume različne kulture in se ne obremenjuje s tem, kakšna je ali ni njegova nacionalna identiteta. Še najlaže se namreč opredeli za Evropejca.

1.2.6 Teorija in praksa

Ne glede na številne razprave o evropski identiteti je število empiričnih raziskav na temo v znanstveni in strokovni literaturi omejeno. Vendarle pa so ravno 'podatki s terena' pri tako subjektivni kategoriji, kot je evropska identiteta, lahko v precejšnjo pomoč, saj nudijo vpogled v načine, kako evropsko identiteto dojemajo, doživljajo in soustvarjajo njeni nosilci – državljani EU.

Ko preučuje evropsko identiteto, večina avtorjev povzema raziskave, ki se posredno dotikajo njenih elementov, kot npr. poznavanje evropskih jezikov, kultur in privrženosti skupnim 'evropskim vrednotam'. Raziskava iz leta 2007 pokaže, da 56 % državljanov EU govori vsaj en tuj jezik, kar je 9 % več kot leta 2001. Dva tuja jezika govori 28 % državljanov EU (DEKZDA 2007d: 7). »Ta večjezična skupina bo prav lahko predstavljala ključni element nastajajoče evropske identitete.« (*ibid.*)

Ko gre za konkretnejše raziskave, ki se evropske identitete lotevajo bolj neposredno, so rezultati manj optimistični. Kot trdita Ifversen (2002³⁹ v Rizman 2003: 120–121) in Kohli (2000⁴⁰ v Rizman 2003: 120–121), so raziskave Evrobarometra pokazale, da se prebivalci Evrope najprej identificirajo z lokalno skupnostjo oz. mestom, nato državo in regijo ter šele na koncu z Evropo; evropska pripadnost po teh raziskavah zaostaja celo za svetovno. »V vsakem primeru pa je bila evropska identiteta poraženka v primerjavi z nacionalno identiteto. Marsikoga bo presenetilo, da krepitev evropske identitete na drugi strani zmanjšuje pripadnost lokalnim skupnostim in ne nacionalne identitete« (Rizman 2003: 120), kar vse kaže na polarizacijo med kozmopolitsko in lokalno identiteto in ne med evropsko in nacionalno identiteto. Toda take raziskave sprašujejo po eni identiteti in pri tem izključujejo vse druge, kar evropsko identiteto potiska daleč v ozadje. Po drugi strani je v primeru, kadar vprašanje vključuje več identitet, pripadnost evropski identiteti opcija, ki jo izbere velika večina vprašanih.⁴¹

---

³⁹ Ifversen, Jan (2002): Europe and European Culture – A Conceptual Analysis. *European Societies* 4(1), 1–26.

⁴⁰ Kohli, Martin (2000): The Battlegrounds of European Identity. *European Societies* 2(2), 113–137.

⁴¹ Rizman (2003: 121) povzema tudi nekatere druge zanimive empirične ugotovitve glede evropske identitete: obstaja visoka pozitivna korelacija med višino osebnega dohodka in evropsko identiteto; moški se pogosteje

Obsežnejšo empirično študijo o evropski identiteti je izvedla skupina raziskovalcev,⁴² ki se je opirala na raziskave Evrobarometra, a poprej natančno razdelala koncept in preverjanje posameznih hipotez razdelila tudi glede na tri skupine teoretskih usmeritev pri preučevanju evropske identitete – kulturno, instrumentalno in državljansko.⁴³ V analizi so kot indikator za merjenje evropske identitete izbrali »bližino drugim skupinam ljudi« (Ruiz Jiménez *et al.* 2004: 7).

Povzetek njihovih ugotovitev pokaže, da na splošno odstotek ljudi, ki so navezani na svojo državo med letoma 1995 in 2002 ostaja visok, čeprav se hkrati pojavljajo znaki nastajajoče evropske identitete. Prenos nacionalnih identitet na nadnacionalno oz. evropsko raven, kot ga predvidevata kulturni in instrumentalni teoretski pogled, se v omenjenem obdobju zagotovo ni zgodil, saj se je tako navezanost na državo kot na 'Evropo' v skoraj vseh preučevanih državah zmanjšala. Podatki ne potrjujejo hipoteze, da pojav evropske identitete slabí nacionalne identitete, kot to pojasnjujeta kulturna in instrumentalna usmeritev. Nasploh obstaja velik delež ljudi z dvojno, posamezno nacionalno in evropsko identiteto, čeprav je navezanost na nacionalne identitete močnejša od navezanosti na evropsko identiteto povsod, tudi v državah, kjer delež državljanov z dvojno identiteto presega delež tistih z izključno nacionalno identiteto (Ruiz Jiménez *et al.* 2004: 7–8). Empiričnih podatkov o združljivosti nacionalne in evropske identitete ni veliko, a so vseeno v tem pogledu opazne razlike med posameznimi državami – nacionalna in evropska identiteta se zdita manj združljivi v Veliki Britaniji in na Švedskem kot v Franciji, Luksemburgu in Italiji.

Podatki v tabeli 1.2.6.1 pokažejo, da evropska in nacionalna identiteta zagotovo nista nezdružljivi – prav v vseh državah, vključno z Veliko Britanijo, obstaja bolj ali manj znaten delež anketirancev z dvojno identiteto. Velik delež vprašanih v Veliki Britaniji, Grčiji in Nemčiji se identificira izključno s svojo državo, vrednosti v tretjem stolpcu pa kažejo, da ni nikakršne korelacije med večjim deležem prebivalstva z dvojno identiteto in relativno manjšo navezanostjo na nacionalno državo (Ruiz Jiménez *et al.* 2004: 8). To potrjuje teorijo 'vpetih identitet'⁴⁴ oz. soobstoj večjega števila identitet, ki obstajajo ena znotraj druge.

---

opredeljujejo za Evropejce kot ženske, ljudi iz urbanega okolja pa pogosteje od tistih s podeželja. Vse to kaže, »da je Evropa v resnici projekt družbene elite, kar še posebej velja za manj razvite države« (Rizman 2003: 121).

⁴² Antonia M. Ruiz Jiménez, Jaroslaw Józef Górniak, Ankica Kosic, Paszkal Kiss in Maren Kandulla.

⁴³ Kot avtorji sami poudarjajo (Ruiz Jiménez *et al.* 2004: 2), gre za poenostavljeno kategorizacijo, ki temelji na različnih razlagah nastanka in načina vzpostavljanja evropske identitete.

⁴⁴ Več o tem v poglavju 1.1.

Tabela 1.2.6.1: Združljivost nacionalnih in evropskih identitet

Država	Delež prebivalstva z dvojno identiteto (nacionalno in evropsko)*	Razlika med deležem prebivalstva z dvojno identiteto in deležem prebivalstva z izključno nacionalno identiteto	Primerjalna navezanost na nacionalno in evropsko identiteto**
Nemčija (zahod)	47 %	-6 %	0,715
Nemčija (vzhod)	45 %	-10 %	0,792
Avstrija	51 %	2 %	0,689
Velika Britanija	36 %	-28 %	0,758
Italija	64 %	28 %	0,669
Španija	61 %	22 %	0,718
Grčija	40 %	-20 %	1,099
Madžarska	54 %	8 %	1,043
Poljska	46 %	-8 %	1,012
Češka	54 %	8 %	0,748

*Odstotek vseh, ki so odgovorili, da jim je njihova nacionalna država blizu ali zelo blizu, in jim je hkrati blizu ali zelo blizu tudi EU.

**Stolpec meri relativno moč navezanosti na obe identiteti – predstavlja mediano razlik mediane identifikacije z nacionalno državo in mediane identifikacije z EU. Pozitivna vrednost pomeni močnejšo navezanost na nacionalno državo kot na EU.

Vir: prirejeno po Ruiz Jiménez *et al.* (2004: 8).

Glede elementov evropske in nacionalne identitete, ki jih navajajo vprašani, Ruiz Jiménezova in sodelavci (2004: 9) ugotavljajo, da nacionalno identiteto večinoma definirajo 'kulturni', evropsko pa 'instrumentalni' okviri. Tudi tu obstajajo večje razlike med državami – 'kulturni' dejavniki so pomembnejši državljanom držav Srednje in predvsem Vzhodne Evrope, medtem ko so 'instrumentalni' dejavniki pomembnejši v zahodno- in južnoevropskih državah članicah EU. Podatki za Madžarsko in Češko pokažejo, da sta evropska in nacionalna identiteta lahko združljivi, četudi izvirata iz istih 'kulturnih' virov.

Pravica do prostega gibanja in stalnega prebivališča ter jezik in kultura so najpomembnejši elementi evropske identitete v odgovorih anketirancev, saj so ju med petimi najpomembnejšimi navedli prav v vseh državah članicah, ki jih je zajela raziskava (glej tabelo 1.2.6.2). Pomenljivo je, da jezika oz. kulture kot najpomembnejšega niso navedli v nobeni od držav članic, medtem ko sta gospodarstvo na prvem mestu navedli kar dve južnoevropski državi članici – Italija in Grčija. Gospodarstvo, 'evropska civilizacija' in območje brez meja so tudi sicer naslednji trije najpogostejši elementi evropske identitete, kot jih navajajo anketiranci.

Tabela 1.2.6.2: Evropska identifikacija: pet najpomembnejših elementov

prosto gibanje/ bivanje	skupaj omemb	9: Zah. N, Vzh. N, A, VB, IT, ŠP, GR, PL, Č
	omemb na prvem mestu	5: Zah. N, Vzh. N, A, VB, GR
jezik/kultura	skupaj omemb	9: Zah. N, Vzh. N, A, VB, IT, ŠP, PL, MDŽ, Č
	omemb na prvem mestu	0
gospodarstvo	skupaj omemb	8: Zah. N, Vzh. N, VB, IT, ŠP, GR, PL, MDŽ
	omemb na prvem mestu	2: IT, ŠP
civilizacija	skupaj omemb	7: Zah. N, Vzh. N, A, VB, PL, MDŽ, Č
	omemb na prvem mestu	3: PL, MDŽ, Č
meje	skupaj omemb	6: Zah. N, Vzh. N, A, ŠP, GR, Č
	omemb na prvem mestu	0
pravice	skupaj omemb	3: VB, IT, ŠP
	omemb na prvem mestu	0
vojska	skupaj omemb	3: IT, GR, PL
	omemb na prvem mestu	0
ponos	skupaj omemb	2: MDŽ, Č
	omemb na prvem mestu	0
suverenost	skupaj omemb	1: GR
	omemb na prvem mestu	0
zgodovina	skupaj omemb	1: MDŽ
	omemb na prvem mestu	0

*Tabela prikazuje pet elementov, ki so jih anketiranci najpogosteje navedli med pet najpomembnejših elementov evropske identitete.
 **Zah./Vzh. N – Zahodna/Vzhodna Nemčija, A – Avstrija, VB – Velika Britanija, IT – Italija, ŠP – Španija, GR – Grčija, PL – Poljska, Č – Češka, MDŽ – Madžarska.

Vir: prirejeno po Ruiz Jiménez *et al.* (2004: 10).

Empirične raziskave kažejo torej na relativno neizoblikovanost evropske identitete med Evropejci, posebej v izključujočem pojmovanju le-te. Takoj ko vključimo koncept koncentričnosti in različnih ravni identifikacije posameznika, ki lahko obstajajo istočasno, med Evropejci ugotovimo precej večjo prisotnost evropske identitete v kombinaciji z nacionalno. Situacija niha od države do države, presenetljivo pa je med elementi, ki naj bi tvorili identiteto EU, večjo podporo instrumentalnim elementom opaziti med starimi članicami. Državljeni novih članic, od katerih bi verjetno pričakovali višjo podporo ravno praktičnim pridobitvam evropskega povezovanja (enotni evropski trg, schengensko območje ipd.), med elementi evropske identitete po drugi strani bolj poudarjajo kulturne elemente.

1.3 Evropska identiteta kot družbeni konstrukt

Do sedaj omenjeni, pretežno pozitivistični pogledi na problematiko evropske identitete predstavljajo nepogrešljivo osnovo za preučevanje omenjenega pojava. Zanimarjajo pa inherentno značilnost evropske identitete, in sicer njeno intersubjektivnost in stalno reprodukcijo s strani percepcije svojih nosilcev. V nadaljevanju predstavljamo nekaj značilnih

pogledov bolj kritičnih avtorjev, ki ponujajo alternativne razlage evropske identitete – slednjo moramo že zaradi njene narave interpretirati kot družbeni konstrukt.

Interesi in identitete ne obstajajo izven konteksta interakcije med strukturami in agenti (Rosamond 2000: 122). Ostaja pa vprašanje, kakšne so specifične značilnosti te interakcije – na kakšen način agenti konstruirajo evropsko identiteto in kakšen je vpliv v nasprotni smeri.

Izkaže se, da je za konstruktiviste ključnega pomena pri pojasnjevanju evropske identitete 'drugi' oz. razločevanje 'nas' od 'njih'. Ameriška antropologinja Stacia Zabusky, ki je preučevala evropsko identiteto med zaposlenimi v Evropski vesoljski agenciji, je pri druženju z evropskimi kolegi v menzi agencije opazila, da ti reproducirajo svojo identiteto kot evropsko preko kontrasta 'nas' oz. kolektivnega 'sebe', torej Evropejcev, in 'njih' oz. 'drugega', torej ZDA (Neumann 1998: 398). V tem kontekstu je tudi izjava uslužbenca Evropske komisije, da evropskost ne obstaja in da se počuti evropsko le, kadar je v ZDA (*ibid.*). Neumann (1998: 399) poudarja, da tako, kot se vsak nacionalizem začne s pravim ali namišljenim skupnim sovražnikom, lahko podoba ZDA privede do novega panevropskega nacionalizma. Vsaka integracija družbenega kolektiva je nujno sestavljena iz izključevanja nečlanov. Kako je to izključevanje izvedeno, je stvar okoliščin – v primeru Zabuskyjeve je bila (ne)evropskost večinoma predstavljena kot vprašanje raznolikosti – medtem ko so »Američani vsi enaki«, pa smo si Evropejci »enotni v svojih razlikah«. Pri tem je pomembno dvojje (*ibid.*) – vpletenih Evropejcev ni zanimalo dejstvo, da tudi ZDA temeljijo na številnih razlikah; o svoji identiteti se Evropejci namreč niso pogajali s svojim ameriškim 'drugim', temveč izključno sami med sabo, v navidezni izolaciji.⁴⁵ In, kot drugo, raznolikost tu ni bila uporabljena za identifikacijsko integracijo ZDA, temveč njeno izključitev – raznolikost je tako omogočila omejevanje raznolikosti.

Novo vidike evropske identitete ponuja kritični pogled na problem širitev EU in evropske identitete, o katerem je bilo govora že v podpoglavju 1.2.3. Neumann (1998: 400–401) navaja dva izstopajoča primera, ki ponazarjata ekstreme ravnanja EU pri vključevanju in izključevanju pripadnikov evropske kolektivne identitete. Prvi tak primer je zavrnitev prošnje za članstvo, ki jo je 1986 vložil Maroko. Prošnja je bila hitro in prepričljivo zavrnjena s pojasnilom, da je Maroko očitno neevropski in tako ne izpolnjuje osnovnega pogoja, da so države članice lahko le demokratične evropske države. Pri tem je zanimivo, da lahko na

---

⁴⁵ V navidezni zato, ker je, kot pravi Neumann (1998: 399), kolektivna identiteta vedno odnos med dvema človeškima kolektivoma, torej se vedno nahaja v povezavi med kolektivnim 'sabo' in svojim 'drugim' in ne v tem, kar sama percipira kot izolacijo.

osnovi večstoletnega sobivanja katolikov in Mavrov v Španiji pred letom 1492, trgovskimi povezavami v Sredozemlju in daljšega obdobja pod francosko kolonialno upravo Maroko zlahka razumemo kot pripadnika evropskega civilizacijskega in kulturnega prostora. In ravno EU večkrat poudarja te iste vidike maroške evropskosti, kadar je govora o evrosredozemskem partnerstvu. Toda ko je Komisija o Maroku razpravljala v institucionalnem okviru širitvene strategije EU, so prišle v poštev druge zgodovinske okoliščine in družbene konstrukcije Maroka – identitete so namreč vedno odvisne od konteksta, isti akterji pa lahko aktivirajo precej drugačne percepcije istega ‘drugega’, kadar se spremeni kontekst (*ibid*). Drug tak primer je nekdanja Nemška demokratična republika, ki je postala članica brez vložitve prošnje za članstvo. Politična teža obstoječe članice – Zvezne republike Nemčije – je zadoščala, da je po združitvi obeh Nemčij brez posebnih ovir postala članica tudi Nemška demokratična republika. Ker je bil ta novi pridružen kolektiv percipiran kot del države članice, vprašanja evropskosti ali demokratičnosti ni bilo na dnevnem redu (Neumann 1998: 401).

Poseben primer konstrukcije evropske identitete je ustvarjanje in reproduciranje t. i. ‘Srednje Evrope’, ki med drugim zadeva tudi Slovenijo. Kot trdi Neumann (1998: 401–402), gre za specifičen konstrukt, ki so ga pričeli uporabljati predvsem poljska, češka in madžarska intelektualna elita v zadnjih letih in po koncu hladne vojne.⁴⁶ Vzrok je bila dolgoletna represija Sovjetske zveze, države tega območja pa se niso mogle preprosto identificirati z Zahodno Evropo, ker to niso bile. Če so se želele oddaljiti od sovjetske preteklosti in ruske grožnje, so le-to morale percipirati kot svojega ‘drugega’. In tisto, kar ni moglo/hotelo biti ne Zahodna ne Vzhodna Evropa, je postalo Srednja Evropa, ki je bila v družbenem kontekstu prikazana kot moralno nesporno superiorna Rusiji (*ibid*). Tudi Slovenija je hitro usvojila diskurz ‘Srednje Evrope’ in pripadniki poosamosvojitvene šolske generacije smo se intenzivno učili o vrnitvi Slovenije v zahodnoevropski civilizacijski prostor, od katerega smo bili ‘ločeni več kot 70 let’, in o Sloveniji, ki jo spričo njenih naravnozemeljepisnih, političnih, gospodarskih, kulturnih in zgodovinskih danosti geografsko klasificiramo kot srednjeevropsko državo za razliko od ostalih nekdanjih jugoslovanskih republik.⁴⁷

---

⁴⁶ Pojem naj bi se prvič pojavil v eseju Milana Kundere (Kundera, Milan (1984): *The Tragedy of Central Europe. The New York Review of Books* 31(7), 33–38).

⁴⁷ Velja omeniti, da se je z nekajletnim zamikom diskurz o Srednji Evropi razširil tudi na sosednjem Hrvaškem, po demokratičnih volitvah leta 2000 pa je bilo tudi od slovenskih politikov po bilateralnih srečanjih s hrvaškimi kolegi sem in tja slišati o evropski prihodnosti Hrvaške, ki je ‘srednjeevropska država’ (prim. govor nekdanjega predsednika Republike Slovenije Milana Kučana (2000) ob obisku Plečnikove razstave v Zagrebu 6. junija 2000:

Razprava o 'Srednji Evropi' je bila in je moralni poziv Zahodni Evropi v imenu namišljene skupnosti, ki je nastala iz strahu pred sovjetsko hegemonijo v Vzhodni Evropi. Dejansko je jezik 'srednjeevropskega' projekta podoben nacionalističnemu, ko poskuša politično polje spremeniti v bojišče med skupinami, ki niso le kulturno, temveč pogosto tudi etnično definirane. /.../ Predvsem izstopa učinkovitost kampanje za Srednjo Evropo in ne njena kakovost. Tu imamo konkreten primer ne samo, kako razvijanje identitetne politike, temveč tudi, kako lahko specifični nosilci diskurza – v tem primeru najprej umetniki in intelektualci, nato državniki – spremenijo oblikovanje specifičnega diskurza v smeri, ki se jim zdi ugodnejša.

(Neumann 1998: 404)

Državno identiteto v odnosu do koncepta Evrope so akterji v državah kandidatkah za članstvo, danes t. i. novih članicah EU, skonstruirali na precej podobne načine: 'realnost' zgodovine in geografije je bila predstavljena kot samoizpolnjujoča se prerokba, kar je logično, če upoštevamo, da sta tako zgodovina kot geografija družbeno konstruirana pojava (Neumann 1998: 404–405). Najpogosteje gre v omenjenih državah tako za diskurz, v skladu s katerim je država 'geografsko' gledano še zadnja evropska država, ki hkrati že meji na 'neevropski vzhod'. Češka nacionalna identiteta je odvisna od slovaškega 'drugega', za označevanje meje med obema pa se pogosto uporablja kar dihotomija Evropa/Azija. Slovenski diskurz poudarja 'evropskost' Slovenije in 'balkanskost' Hrvaške, medtem ko na Hrvaškem velja, da je Hrvaška v Evropi, za razliko od sosednje neevropske Srbije. Srbi spet poudarjajo, da so skupaj s preostalimi pravoslavnimi državami del Evrope, medtem ko muslimanska država Bosna to zagotovo ni. Na Madžarskem je Romunija pogosto predstavljena kot neevropska. V Romuniji po drugi strani poudarjajo svojo evropskost z izpostavljanjem neevropskosti sosednje Ukrajine, kjer uveljavljeni diskurz Ukrajino pojmuje kot Evropo in Rusijo kot nesporno neevropsko državo (*ibid.*). Takšen način reproduciranja identitete jasno pokaže, kako tudi preprosti in na prvi pogled povsem jasne naravoslovne – geografske – kategorije, kakršen je 'vzhod', niso le vprašanje strani neba, temveč družbene in politične konstrukcije.

Evropska identiteta, ki nastaja v takšnih nacionalnih kontekstih, neizbežno posnema identifikacijske vzorce nacionalne države.⁴⁸ Sklicevanje na skupno zgodovino, kulturo ipd. s strani EU ali države kandidatke v procesu pristopanja k povezavi je avtomatično presnemavanje strukture nacionalne identitete (Neuman 1998: 408). Prav tako je tipično

---

»Ta razstava je eden od dokazov, da se Hrvaška hitro vrača v srednjeevropski duhovni prostor, v katerem se je hrvaški narod zgodovinsko oblikoval«).

⁴⁸ Glej podpoglavje 1.2.4 Problem nacionalističnega diskurza.

nacionalno načelo izključevanja, ki Evropo formira bodisi v izključevalnem odnosu do ameriškega, ruskega bodisi islamskega 'drugega'.⁴⁹

Če želimo podati splošnejši pregled konstruktivističnih pogledov na problematiko evropske identitete, ne moremo mimo Cedermana (2005), ki sicer ponudi klasifikacijo možnih teoretičnih pogledov na nacionalno identiteto, a so njegove ugotovitve prenosljive tudi na področje evropske identitete. Cederman (2005: 411–412) možna teoretična izhodišča oblikuje glede na 'stopnjo konstrukcije'. Poudarja, da logično gledano teoretski okvir družbene akterje lahko pojmujejo kot *odsotne*, *reificirane*⁵⁰ ali *konstruirane*. Kot odsotne/reificirane/konstruirane lahko teoretična usmeritev preučuje bodisi državne bodisi nacionalne identitete. Na ta način lahko določimo devet možnih teoretičnih pristopov – medtem ko je v literaturi o mednarodnih odnosih najpogostejši t. i. državni esencializem, ki kot reificirane pojmuje države, etnične skupine z nacionalnimi oz. etničnimi identitetami pa so pojmovane kot odsotne, se zdi po našem prepričanju za preučevanje evropske identitete primernejši t. i. primerjalni nacionalni konstruktivizem,⁵¹ ki državne identitete pojmuje kot reificirane, nacionalne identitete pa kot družbeno konstruirane (Cederman 2005: 413). Nacionalizem v skladu z načeli primerjalnega nacionalnega konstruktivizma ni prebujanje narodov v samozavedanje, temveč tisto, kar ustvarja narode tam, kjer prej niso obstajali. Miller (1995: 33)⁵² v Cederman 2005: 417–418) meni, da gre dejansko za premagovanje kulturne fragmentacije s pomočjo centralizirane asimilacije – bodisi je izbrana ena kultura in nato forsirana z bolj ali manj prisilnimi sredstvi vsem državljanom bodisi je ustvarjen popolnoma nov konglomerat različnih delcev. Cederman (2005: 418) priznava, da takšni projekti zahtevajo velike količine intelektualnega dela in ponavadi vključujejo zgodovinopisce, jezikoslovce in druge humaniste. Omenja primer novega norveškega knjižnega jezika *nynorsk*, ki ga je iz več različnih narečij umetno sestavil norveški jezikoslovec Åsen, ali arbitrarna jezikovna pravila, ki poudarjajo razlike med srbsko in hrvaško identiteto.⁵³

---

⁴⁹ Neumann (1998: 408) meni, da tu niso najbolj aktivne le države kandidatke, ki se zaradi močne vpetosti v nacionalistične okvire in slabih zgodovinskih izkušenj tako pogosto poslužujejo evronacionalistične retorike. Podobno pot zavzemajo tudi evropske institucije, ko poskušajo projicirati prakse, ki so že delovale kot stebri nacionalne identitete – denimo himna, zastava EU, dan Evrope ipd.

⁵⁰ Materializirane, konkretizirane.

⁵¹ Menimo, da bi uporaba 'najbolj avantgardnega' dvojno konstruktivističnega »sistemskega nacionalnega konstruktivizma«, kot ga definira Cederman (2005: 419), spričo njegove kompleksnosti znatno preseгла obseg pričujoče naloge. Zagotovo pa ostaja poskus obravnave evropske identitete znotraj takšnega 'totalnega' konstruktivističnega pogleda izziv za prihodnost.

⁵² Miller, David (1995): *On Nationality*. Oxford: Oxford University Press.

⁵³ Glede na geografsko, kulturno in zgodovinsko bližino omenjenega primera, mu lahko namenimo nekaj več pozornosti. Strogo politično ločevanje jezikov na območju nekdanje Jugoslavije po njenem razpadu je v političnem diskurzu nekdanji enotni jezik srbohrvaščino razdrobilo na številne nove jezike – v prvi vrsti hrvaščino

Na tem mestu postane jasno razvidno, kako lahko ravno primerjalni nacionalni konstruktivizem preslikamo na družbeno konstrukcijo evropske identitete.⁵⁴ Če namreč predvidevamo, da so države članice EU reificirane entitete s fiksnimi mejami v času in prostoru, medtem ko so njihove identitete stvar konstrukcije s strani akterjev, lahko kot družbeni konstrukt obravnavamo tudi evropsko identiteto. In poskusi ustvarjanja evropske identitete, ki jim toliko avtorjev očita pretirano naslanjanje na identifikacijske koncepte nacionalnih držav, so nacionalizmu v skladu s postavkami primerjalnega (nad)nacionalnega konstruktivizma blizu tudi zato, ker poskušajo ustvarjati evropsko identiteto oz. evropski kolektiv tam, kjer ta ne obstaja. Evropska identiteta je, odvisno od percepcije pojma, zagotovo obstajala že od nekdaj, vprašanje je le na kakšni stopnji. Do težav je prišlo, ko so politične elite EU poskušale ustvariti evropsko identiteto novega, neobstoječega kolektiva. Torej tradicionalno, komaj opazno evropsko identiteto z dodano vrednostjo. Ko se na tak način ustvarja 'narod', ki ne obstaja, se angažirajo intelektualne elite, ki začno temeljit proces družbene konstrukcije 'evropskosti'. Že nekajkrat omenjeno strategijo krepitve evropske identitete, ki vključuje evropsko zastavo, himno, skupno valuto, potni list, registrske tablice, dan Evrope, konstantno in intenzivno opominjanje državljanov o skupnih vrednotah Evrope ter o pomenu dvojne nacionalne in evropske identitete⁵⁵ lahko v konstruktivističnem smislu razumemo na nekoliko drugačen način: dejansko gre za družbeno konstrukcijo nečesa, kar v družbeni zavesti še ne obstaja in je šele treba ustvariti. Toda če se že poskusi oblikovanja naroda ne končajo vedno uspešno, so možnosti za uspešnost oblikovanja evropske identitete na način, kot si ga je zamislila trenutna intelektualna elita EU, še toliko nižje.

Vzrokov za to ni težko najti, sploh v postavkah primerjalnega (nad)nacionalnega konstruktivizma, ki predvideva reificirane državne identitete. To popolnoma spremeni

---

in srbsščino, nato bosanščino ter po novem vse bolj tudi črnogorščino. Tradicionalni, torej historični in komparativni jezikoslovni pogled na problematiko – za katerega nikakor ne moremo trditi, da je nepristranski, saj o absolutni objektivnosti tudi v humanističnih znanosti ni mogoče govoriti – še vedno priznava le dva zahodna južnoslovanska jezika – slovenščino in srbohrvaščino, slednja naj bi bila genetsko-lingvistično gledano en jezik. Do večjih težav ne prihaja niti med jezikoslovci iz prizadetih držav. Kadar je treba izpostavljati družbenojezikovne vidike, se uporablja politično korektna formulacija 'hrvaški' oz. 'srbski' jezik ipd. V drugih kontekstih je le malo govora o srbohrvaščini kot umetnem standardu z dvema knjižnima tradicijama, temveč bolj o treh velikih narečnih skupinah območja, ki ne poznajo državnih meja in potekajo neodvisno od njih – čakavščine, kajkavščine in štokavščine. Po razpadu Jugoslavije je bilo zanimivo opazovati ustvarjanje 'novega jezika', predvsem na Hrvaškem, kjer so intelektualne elite v skladu s predpostavkami primerjalnega nacionalnega konstruktivizma na novo pričele oblikovati jezik kot temeljni koncept identitete. Konkretno je to prestrukturiranje zajemalo prenos 'centra napajanja' knjižnega jezika s hrvaških štokavskih narečij proti bolj obrobni, od 'srbstva oddaljenim' kajkavskim hrvaškim narečjem (ki pa so hkrati bližnji sorodniki slovenskih narečij). *Hljeb* je tako npr. bolj ali manj čez noč postal *kruh*, nekateri poskusi nove standardizacije kot npr. *opròsiti* za *izviniti* pa se kljub pritiskom niso docela prijeli.

⁵⁴ Morda je v tem primeru še primernejše poimenovanje primerjalni *nadnacionalni* konstruktivizem, ki ga Cederman zaradi povsem drugačnega konteksta naše raziskave seveda ni mogel predvideti.

⁵⁵ Denimo ob vsakokratnem dvojnem izobešanju nacionalne in evropske zastave.

situacijo vzpostavljanja 'evronacionalizma' glede na vzporedni 'nacionalizem'. Če namreč predvidevamo, da so države (zaenkrat) fiksne reificirane entitete, to pomeni, da na nižjem nivoju že obstajajo identični mehanizmi konstrukcije kolektivne identitete – posamični nacionalizmi držav članic. Ti pa seveda trčijo ob podobne, a nujno tudi nasprotujoče poskuse konstrukcije kolektivne identitete na višjem – evropskem – nivoju in s tem močno ovirajo proces vzpostavljanja evropske nacionalne identitete.

1.4 Evropska identiteta in zunanji odnosi

V znanstvenih in strokovnih krogih naj bi obstajalo »široko soglasje, da sta zunanja in socialna politika ključna dejavnika v razvoju evropske identitete« (Meyer 2007). Ker nameravamo v naslednjih poglavjih analizirati evropsko identiteto, kot se ta vzpostavlja v zunanji politiki in diplomaciji EU, v nadaljevanju v skladu z ugotovitvami uvodnega poglavja podajamo delovno opredelitev evropske identitete, ki jo uporabljamo v nadaljnjem raziskovanju.

Whitman navaja nekaj značilnosti pogledov glavnih teorij mednarodnih odnosov na problematiko vloge in identitete EU v svetu. Realisti so tako s svojo državocentričnostjo in poudarkom na moči skeptični do vloge EU v mednarodnih odnosih – Zahodna Evropa po njihovem ne more biti akter, če ne ustvari obrambne identitete, ki ne bo odvisna od vojaških resursov ZDA (Whitman 1998: 6). Pluralistična perspektiva se po drugi strani ne zanaša na ravnotežje moči med državami; sprejema obstoj tudi drugih relevantnih mednarodnih akterjev poleg držav, s čimer kot relevantnega mednarodnega akterja lahko preučuje tudi EU. Priznavanje obstoja drugih virov mednarodnega reda poleg ravnotežja moči ji daje manevrski prostor pri preučevanju vloge EU kot entitete *sui generis* (Whitman 1998: 7). Strukturalisti oz. neomarksisti vidijo EU kot poskus zamenjave ZDA na mestu primarnega jedra svetovnega kapitalističnega sistema in torej v interesu določenih akterjev (družbenih razredov), ki si ustvarjajo ugodne pogoje za svoje bodoče gospodarsko delovanje (Whitman 1998: 10).

Prepričani smo, da je treba za celovito razumevanje evropske identitete v zunanjih odnosih EU in konkretnije evropski diplomaciji pojav obravnavati tako z notranjega kot zunanjega vidika. Ne zadošča torej samo vidik t. i. 'mednarodne identitete EU', ki jo Whitman (1998: 2) definira kot aktivnosti Unije, eksplicitno usmerjene navzven, temveč tudi vidik evropske identitete, ki se nanaša tako na evropsko identiteto državljanov EU v širšem kot na evropsko identiteto akterjev, vpletenih v mednarodne interakcije EU, v ožjem pomenu. Hkrati nas mora seveda zanimati *feed-back*, ki ga takšno utrjevanje evropske identitete v mednarodnem merilu

lansira nazaj na akterje evropske zunanje politike in Evropejce v smislu evropske identifikacije.

Sklenemo lahko, da gre pri evropski identiteti za izjemno zapleten koncept, vezan na težko določljiv in nejasen pojem Evrope, najpogosteje v močni povezavi z EU, kar upoštevamo tudi v nadaljevanju naloge. Evropska identiteta je po definiciji kolektivna identiteta in jo zaznamuje občutek pripadnosti 'Evropi' (oz. EU), torej tvorbi, ki temelji na skupni evropski zgodovinski, kulturni in civilizacijski dediščini. Tako občutek pripadnosti kot zgodovina, kultura in civilizacija so pojmi, ki so zaradi svoje narave nujno družbeni konstrukti. Evropsko identiteto lahko opredelimo kot diskurzivno in simbolno konstrukcijo, kot konstrukt, ki temelji na percipiranih razlikah med Evropo in zunajevropskim skupnim 'drugim', ali kot teleološki znak (Hedetoft 1997: 154).

O evropskih 'drugih' je težko najti soglasje; kot 'drugega' lahko opredelimo bodisi ZDA ali Rusijo bodisi imigrante. Primerjalni (nad)nacionalni konstruktivizem poudarja, da gre pri celotnem procesu za ustvarjanje nekakšnega evropskega kolektiva, ki sam po sebi ne obstaja oz. vsaj ne obstaja v obliki, kot si ga predstavljajo intelektualne elite, ki vneto poganjajo projekt evropske identitete.

Uradni dokumenti Unije veliko omenjajo evropsko identiteto, a pri njeni opredelitvi niso enotni. Omembe se nanašajo tako na že prej omenjeno skupno evropsko dediščino prebivalcev Unije kot na čedalje pogostejši vidik evropske obrambne identitete. Unija se na splošno preveč zateka k nacionalističnim vzorcem vzpostavljanja identitete, kar deloma prispeva k še srditejšemu upiranju določenih držav članic oz. njihovih lastnih nacionalizmov.

Vseeno menimo, da prihodnost evropske identitete ni nujno negativna. V ospredje potihem prihaja nova generacija Evropejcev s povsem drugačno socializacijo, ki bi jo resnično lahko poimenovali 'evropska'. Čez 20, 30 let bodo evropski voditelji že iz vrst te nove 'generacije Erasmus'. Glede na njihove povsem drugačne izkušnje, večjezičnost, večkulturnost in neprimerno manjšo obremenjenost z nacionalno omejenostjo in s potencialnimi grožnjami, ki naj bi jih evropska identiteta predstavljala za primat nacionalne države, lahko pričakujemo tudi povsem novo percepcijo evropske identitete ter predvsem enotnejše in učinkovitejše delovanje EU. Evropski komisar za izobraževanje, usposabljanje, kulturo in mlade Ján Figel' (v Bennhold 2005) poudarja, da je ravno kulturna raznolikost, ki se jo zahteva od mladih Evropejcev danes, tista, ki jim daje skupno identiteto.

Za večino ljudi je evropska identiteta niz skupnih vrednot, kot so demokracija, socialna varnost, kakovost življenja, okoljsko zavedanje in odpor do uporabe vojaških sredstev pri doseganju političnih ciljev (Bennhold 2005). Govorimo lahko celo o evropskem javnem mnenju glede številnih vprašanj. Jeremy Rifkin (v Bennhold 2005), svetovalec nekdanjega predsednika Evropske komisije Romana Prodijskega, meni, da je v Evropi le malo takih, ki dvomijo v osnovne vrednote države blaginje, za razliko od Američanov, kjer je ta odstotek precej večji. Ob ameriškem napadu na Irak leta 2003 je evropsko javno mnenje enotno in odločno nasprotovalo napadu, tudi v redkih državah,⁵⁶ katerih vlade so napad podprle. Če povzamemo neimenovanega uradnika iz Bruslja (v Bennhold 2005), je »George Bush najbrž storil več za oblikovanje evropske identitete kot nekateri od naših voditeljev«.

Na splošno lahko torej ločimo dve struji vzpostavljanja identitete – eno je s strani EU vodeno intenzivno ustvarjanje percepcije evropskega kolektiva, ki ga najbolje pojasnimo z družbenokonstruktivističnega vidika. Hkrati je nova stvarnost, ki je nastala v spremenjenih pogojih združene Evrope brez meja, sprožila nove procese, ki evropskost ustvarjajo na povsem drugačen način, dobredno v skladu s sloganom 'enotnost v različnosti'. Kako uspešni bodo sedanji poskusi EU pri vzpostavljanju evropske identitete, sploh ko bo odrasla zdajšnja 'generacija Erasmus', bo takrat verjetno povsem irelevantno, ravno zaradi povsem drugačnih okvirov percepcije Evrope in evropskosti, kot jo pozna večina ljudi danes in temelji na dojemljanju problematike skozi zavedne ali nezavedne okvire klasičnega nacionalizma.

Ustvarjanje evropske identitete, ki jo moramo razumeti v kontekstu koncentričnih, neizključujočih identitet in vključuje številne druge identitete (te pa, kot smo ugotavljali, niso vedno jasno hierarhično razdelane), posebej izstopa na določenih področjih. Eno najpomembnejših je skupna zunanja politika in ožje njen instrumentalni vidik – evropska diplomacija. V nadaljevanju se naloga zato loteva konceptualne opredelitve evropske diplomacije in identitete le-te, kar nam bo omogočilo analizo vpliva evropskega diplomatskega programa v kontekstu identitetnih politik.

---

⁵⁶ Veliki Britaniji, Italiji, Poljski in Španiji.

2. EVROPSKA DIPLOMACIJA

Diplomacija je po Benku (1997: 256) »institucija države, ki ji je na formalni ravni poverjena naloga vzdrževati stike z drugimi subjekti v mednarodni skupnosti in s temi stiki uresničevati svoje interese, upoštevajoč, da je družba substrat države. V ta namen ji mednarodno pravo daje funkcijo in privilegirani status /.../«.

Za potrebe evropske diplomacije je potrebno subjekt zgornje definicije – državo – nekoliko prilagoditi. Evropsko identiteto, odvisno od uporabe pojma, ki ima sicer visoko pomensko obremenjenost, namreč lahko razumemo bodisi od znotraj bodisi od zunaj. Medtem ko prva označuje diplomacijo med državami članicami, druga vključuje diplomatske aktivnosti EU kot celote. Ker EU seveda ni država, je temu primerno treba razumeti definicijo evropske diplomacije. Kot trdi Jørgensen (1997⁵⁷ v Hocking 2004: 95), smo priča koncu tradicionalne evropske diplomacije, ker je znotrajevropsko diplomacijo zamenjala demokracija. Hkrati krepitev sodelovanja med državami članicami tudi na področju zunanje in varnostne politike povzroča konvergenco diplomatskih slogov in praks (*ibid.*). Od evropske diplomacije, ki je večinoma označevala diplomacijo med državami članicami, torej evropsko diplomacijo od znotraj, se premikamo h konceptu skupne diplomacije EU oz. evropske diplomacije od zunaj, kot tudi pojmujeemo evropsko diplomacijo v nadaljevanju.⁵⁸

2.1 Pojavne oblike evropske diplomacije v procesu razvoja Evropske unije

2.1.1 Kronološki pregled

Čeprav so že ustanovitelji Evropske skupnosti za premog in jeklo predvideli sodelovanje na zunanjepolitičnem področju, je do konkretnih začetkov skupne zunanje in varnostne politike prišlo šele v 70. letih z razvojem evropskega političnega sodelovanja – zunanjepolitičnega usklajevanja držav članic (Rogelj 2008: 26). Le-to je bilo kodificirano leta 1987 z Enotnim evropskim aktom,⁵⁹ ki v 30. členu natančno opredeli in formalizira sodelovanje v zunanji politiki. Šest let kasneje je Maastrichtska pogodba⁶⁰ uvedla skupno zunanjo in varnostno

---

⁵⁷ Jørgensen, Knud Erik (1997): *Modern European diplomacy: a research agenda. DSP Discussion Papers* 31. Leicester: Centre for the Study of Diplomacy.

⁵⁸ Področje je seveda v realnosti veliko bolj prepleteno in kompleksno. Ločevanje med nacionalno diplomacijo, evropsko diplomacijo in številnimi podvidiki je večkrat pretirano in izgubi smisel, kadar je zastavljeno prestrogo (Jørgensen 1999: 80).

⁵⁹ *Enotni evropski akt*, sprejet 28. februarja 1986, stopil v veljavo 1. julija 1987, Uradni list EU L 169, 29. junij 1987.

⁶⁰ *Pogodba o Evropski uniji* (Maastrichtska pogodba), sprejeta 7. februarja 1992, stopila v veljavo 1. novembra 1993, Uradni list EU C 191, 29. julij 1992.

politiko (člen J),⁶¹ ki je nadgradila evropsko politično sodelovanje in tudi natančneje določila diplomatsko sodelovanje držav članic (člen 8c, člen J.6).⁶²

Nadaljnje korake je prinesla Amsterdamska pogodba,⁶³ s katero je diplomacija EU pridobila nov instrument v obliki visokega predstavnika za skupno zunanjo in varnostno politiko (člen J.8), ki »pomaga Svetu pri zadevah skupne zunanje in varnostne politike, zlasti s prispevanjem k oblikovanju, pripravi in izvajanju političnih odločitev«, in ko je primerno, »v imenu Sveta na zahtevo predsedstva vodi politični dialog s tretjimi osebami« (člen J.16). Pogodba iz Nice⁶⁴ je nato okrepila sodelovanje tudi na področju stališč in ukrepov skupne obrambne politike (vstavljeni člen 27a).

Številne pridobitve, ki bi jih evropski diplomaciji prinesla zavrnjena Pogodba o Ustavi za Evropo, v modificirani različici najdemo v (trenutno prav tako zavrjnjeni) Lizbonski pogodbi.⁶⁵ Ključna je uvedba nove funkcije visokega predstavnika Unije za zunanje zadeve in varnostno politiko, stalnega predsednika Evropskega sveta in ustanovitev Evropske službe za zunanje delovanje,⁶⁶ kot institucionalne podpore visokemu predstavniku.

2.1.2 Delegacije Evropske komisije

T. i. evropsko diplomatsko mrežo danes sestavljajo delegacije Evropske komisije⁶⁷ v tretjih državah in aktualno predsedstvo Sveta EU. Čeprav delegacije Evropske komisije formalno-pravno ne predstavljajo EU kot celote, temveč zgolj Komisijo kot institucijo, jih mnoge države dojemajo kot predstavništva celotne Unije (Čelofiga 2007: 57).

Zunanje delegacije Evropske komisije so edinstvene institucije, saj predstavljajo »ambasade brez države« (Bruter 1999: 183) in so pri branjenju interesov EU po svetu v veliko pomoč – nahajajo se namreč v 123 državah.⁶⁸ Rast števila delegacij se je pričela v 80. letih prejšnjega

---

⁶¹ Člen J se glasi: »S to pogodbo se vzpostavi skupna zunanja in varnostna politika, ki jo urejajo spodaj navedene določbe.«

⁶² Člen J.6 se glasi: »Diplomatska in konzularna predstavništva držav članic ter delegacije Komisije v tretjih državah in na mednarodnih konferencah ter njihova predstavništva pri mednarodnih organizacijah sodelujejo pri zagotavljanju tega, da se upoštevajo in izvajajo skupna stališča in skupni ukrepi, ki jih sprejme Svet.«

⁶³ *Amsterdamska pogodba*, sprejeta 2. oktobra 1997, stopila v veljavo 1. maja 1999, Uradni list EU C 340, 10. november 1997.

⁶⁴ *Pogodba iz Nice*, sprejeta 26. februarja 2001, stopila v veljavo 1. februarja 2003, Uradni list EU C 80, 10. marec 2001.

⁶⁵ *Pogodba o reformi* (Lizbonska pogodba), podpisana 13. decembra 2007, 5. julija 2008 še v postopku ratifikacije, Uradni list EU C 306, 17. december 2007.

⁶⁶ *European External Action Service*, v nalogi se uporablja tudi krajše poimenovanje »evropska zunanja služba«.

⁶⁷ Delegacije Evropske komisije je treba ločiti od predstavništev Evropske komisije. Prve se nahajajo v tretjih državah, druge pa v državah članicah EU (Čelofiga 2007: 57).

⁶⁸ EU ima v tem oziru po Duku (Duke, Simon (2002): *Preparing for European Diplomacy? Journal of Common Market Studies* 40(5), 858. V Blair 2004: 208.) četrto največjo diplomatsko mrežo na svetu.

stoletja, vzporedno s čedalje večjimi zunanjepolitičnimi pristojnostmi Komisije (Hocking in Spence 2005: 5). Države članice so se v okviru evropskega političnega sodelovanja pričele zanašati na edinstveno poznavanje politike Evropske skupnosti s strani delegacij (*ibid.*).

Glavna problema, s katerima se je spopadala Komisija v okviru mreže svojih predstavništev, sta bila razširitev nalog Komisije z razvojne k tehnični pomoči državam v tranziciji in vprašanje diplomatskega profesionalizma (*ibid.*). V delegacijah so namreč večinoma delovali uradniki Komisije brez diplomatskega znanja, ki pa so kot strokovnjaki na posameznih področjih dosegali visoko učinkovitost v kontekstu sodobne večplastne diplomacije.

2.1.3 Evropska zunanja služba

Deklaracija o vzpostavitvi Evropske zunanje službe je bila prvotno zapisana na vsega tretjini strani v zadnjem delu osnutka Pogodbe o ustavi za Evropo in se zato na prvi pogled zdi neopazna in nepomembna. Končna različica pogodbe, sprejeta 17 in 18. junija 2004, je besedilo vključila v pogodbo in naznanila uvedbo instituta ministra za zunanje zadeve EU.⁶⁹ 'Minister' bi sicer po pogodbi ostal brez 'ministrstva', a naj bi mu pri njegovem delu pomagala t. i. evropska zunanja služba (Duke 2004: 4).

Mnogi so bili tudi po zavrnitvi evropske ustave v Franciji in na Nizozemskem prepričani, da je projekt evropske zunanje službe izvedljiv – šlo naj bi za enega od mehanizmov, ki bi jih bilo relativno lahko vpeljati v sistem in bi bili lahko primerni za t. i. *cherry-picking*, torej postopno vpeljevanje specifičnih institucionalnih elementov, ki jih je predvidevala Pogodba o ustavi za Evropo (Ladzik 2006: 4). S sprejetjem Lizbonske pogodbe so se te napovedi izkazale za resnične – pogodba je uvedla tako evropsko zunanjo službo kot (preimenovano) funkcijo zunanjega ministra EU (po Lizbonski pogodbi visoki predstavnik Unije za zunanje zadeve in varnostno politiko). Obe pridobitvi skupaj s funkcijo stalnega predsednika Evropskega sveta predstavljata »najbolj inovativna mehanizma, ki lahko izboljšata način udeleževanja EU v mednarodnih odnosih. EU z njima vstopa na novo stopnjo institucionalizacije svojih diplomatskih sposobnosti« (Gruban 2007: 140). Pomembna pridobitev Lizbonske pogodbe je tudi odprava šestmesečnega izmenjujočega se predsedstva EU na področju zunanjih zadev, kar je bilo ena glavnih ovir konsistentnega predstavljanja Unije navzven (Pajnkihar 2007: 74).

---

⁶⁹ Razprava o 'evropskem ministru za zunanje zadeve' v EU uživa relativno visoko podporo. »Čeprav morda ni soglasne podpore glede poimenovanja funkcije, pa je potreba po centralnem koordinacijskem akterju, ki bi zagovarjal interese Komisije in Sveta v zunanjih odnosih, prisotna že kar nekaj časa. /.../ Razprava se je osredotočila na možnost združitve dveh funkcij – visokega predstavnika za skupno zunanjo in varnostno politiko ter komisarja za evropske zadeve« (Duke 2003: 1).

Visoki predstavnik Unije za zunanje zadeve in varnostno politiko bo s t. i. 'dvojnimi klobukom' združeval funkciji evropskega komisarja za zunanje odnose ter visokega predstavnika EU za skupno zunanjo in varnostno politiko. Tako bo dejansko na svojevrsten način v sebi združil dve instituciji – Evropsko komisijo in Svet EU. Vprašanje je seveda, kaj se bo zgodilo v primeru, da v okvirih takšnega 'zlepljenega' institucionalnega ustroja pride do nestrinjanja med Evropsko komisijo in Svetom. V EU so take pomisleke do sedaj večinoma hitro zavrnili kot ne preveč verjetne (Hübner 2002: 3).⁷⁰

2.2 Usposabljanje kadrov

Jasno je, da je učinkovito zunanje delovanje, ki temelji na koordinaciji med številnimi evropskimi akterji s področja zunanjih odnosov, nujno odvisno od osebnih odnosov, skupnih izkušenj in vzajemnega znanja. V tem pogledu je usposabljanje izjemno učinkovito orodje gradnje teh osebnih odnosov v zgodnji fazi diplomatske kariere. Usposabljanje omogoča tudi širjenje skupnega znanja o različnih nacionalnih ozadjih, /.../ interesih in raznolikih administrativnih kulturah ter tako ustvarja skupno evropsko administrativno kulturo in 'spécificité du métier diplomatique européen'.

(Méndez de Vigo 2002: 6)

Usposabljanje je torej ključnega pomena za razvoj evropske diplomacije, predvsem zaradi kombinacije različnih znanj in praks ter poglobljanja skupnega občutka za evropske interese. Eden od najpomembnejših projektov, ki se ukvarjajo z vzpostavljanjem evropske diplomacije in usposabljanjem kadra zanjo, je evropski diplomatski program.⁷¹ Drugi je evropska pobuda za diplomatsko usposabljanje (EDTI), neformalni konzorcij inštitutov na področju usposabljanja, ki ponuja programe multinacionalnega usposabljanja s strani inštitutov iz treh ali več evropskih držav (Hemery 2006: 3). Mnogi menijo, da so takšni programi premalo in da bi za ustrezno izobraževanje ter usposabljanje kadrov, pripravljenih na sodobne globalne izzive, s katerimi bi se soočali kot predstavniki evropske diplomacije, morali ustanoviti evropsko diplomatsko akademijo (Monar 2000: 1).⁷² Ta bi pod eno streho združila različne programe diplomatskega usposabljanja in različna znanja držav članic Unije. Kot pravi Monar (2000: 5), bi imela evropska diplomatska akademija na področju diplomatskega usposabljanja izvrstno priložnost črpati iz bogatih izkušenj držav članic. Če bi bile preko kontrastivne

---

⁷⁰ Predlogi, da bi funkciji združili, so bili v Uniji prisotni že dalj časa, vendar so nekateri mnenja, da bi ju morali institucionalno umestiti pod Evropsko komisijo, »ki že uspešno predstavlja EU v upoštevanja vrednem delu svojih zunanjih odnosov« (Tiilikainen 2002: 3).

⁷¹ Kot osrednji temi naloge se evropskemu diplomatskemu programu posvečamo v 4. poglavju.

⁷² Méndez de Vigo (2002: 6) meni, da bi bilo poleg ustanovitve evropske diplomatske akademije treba opraviti še popis obstoječih resursov, poglobiti koordinacijo med programi usposabljanja, doreči skupne temelje diplomatskega programa in razvijati t. i. *e-learning* mehanizme usposabljanja s pomočjo informacijske tehnologije.

analize nato identificirane in analizirane najboljše prakse usposabljanja posameznih nacionalnih programov, da bi tako dosegli najvišji možni standard izobraževanja, bi evropska diplomatska akademija dejansko lahko postala središče nastajajoče »skupne kulture zunanje službe EU« (Monar 2000: 6).

2.3 Izzivi evropske diplomacije

Skupna evropska diplomacija mora biti tudi v interesu majhnih (in srednje velikih) držav članic, ki preprosto nimajo zadostnih kapacitet za uspešno in celostno udejstvovanje v nepreglednem nizu mednarodno relevantnih področij dandanes. Oz. kot trdi Jazbec (2006: 4), »/p/ovečane potrebe po zunanje političnih informacijah diplomatska mreža majhne države ne more povsem pokriti, kar do določene mere zmanjšuje število relevantnih virov informacij za odločanje in tako omeji vsebinski spekter prejetih informacij«. Treba se je vprašati, ali je v majhnih državah, denimo v Sloveniji, sploh smiselno vzdrževati relativno obsežne diplomatske mreže (Kosin 2004: 638). Ravno majhne države si morajo namreč prizadevati za racionalno in varčno porabo materialnih sredstev in kadrov, tudi na področju zunanjih zadev (Petrič 1996: 882). Jazbec (2004: 235) prav tako poudarja, da so diplomatske organizacije majhnih držav prisiljene vzpostaviti racionalno predstavniško mrežo, zadostiti osnovne zunanje politične ambicije ter si omogočiti stalno delovanje in prisotnost v mednarodni skupnosti. Zato je za majhne države vsaj delna vzpostavitev skupne diplomacije smotna in v njihovem interesu, če lahko znotraj skupnih institucionalnih struktur v zadostni stopnji artikulirajo svoje zunanje politične cilje.

Heuserjeva (2005: 8) je pri tem previdnejša. Meni, da optimistična pričakovanja majhnih držav članic, da bodo ambasade EU v tretjih državah v prihodnosti zastopale skupna stališča Unije, niso utemeljena. Na pomembnejših strateških točkah, npr. v Washingtonu, Moskvi, Pekingu, bodo države članice zagotovo še naprej vzdrževale številčno močna osebja in zastopala svoje interese v odnosih s pomembnimi akterji bilateralno. »Le v primerih, ki ne bodo zadevali bistvenih nacionalnih interesov, bodo (države članice, op. ŽP) dovolile, da jih zastopa EEAS«⁷³ (Ladzik 2005: 8).

Evropsko diplomacijo pa pred optimalnim zagonom, ki bi omogočil praktično preverbo zgornjih dilem, čaka še cela vrsta institucionalnih in socializacijskih ovir. Razvijati evropsko diplomacijo pomeni namreč tudi »postopoma ustvarjati evropsko diplomatsko kulturo med nacionalnimi diplomati in uradniki za zunanje odnose v institucijah EU z namenom

---

⁷³ Evropska služba za zunanje delovanje.

prilaganja trenutnemu stanju evropske integracije /.../« (Aldecoa 2002⁷⁴ v Méndez de Vigo 2002: 4). EU bi morala poleg tega v mednarodnem okviru postati pravna oseba, delegacije Evropske komisije v tem smislu postati delegacije EU, pomoč delegacij evropskim poslancem ter visokemu predstavniku za skupno zunanjo in varnostno politiko pa bi morala biti natančneje razdelana in primerno urejena (Méndez de Vigo 2002: 4).

Kljub oviram mora EU nadaljevati z izgrajevanjem evropske diplomacije. Potenciali, interesi, položaj ter pričakovanja državljanov EU in zunanjih partnerjev jo vodijo v položaj, v katerem je prisiljena priznati tisto, kar Weidenfeld (1993 : 15) imenuje »neizogibna svetovnopolitična odgovornost«.

---

⁷⁴ Aldecoa, Francisco (2002): *Paper presented in the meeting of European diplomatic schools and institutes*. Madrid, 20.–21. maj 2002.

3. IDENTITETA EVROPSKE DIPLOMACIJE

Čez 50 let v prihodnosti večina državljanov EU vidi EU, ki igra vplivno vlogo v diplomaciji, s svojo lastno vojsko in neposredno izvoljenim predsednikom.

(DEKZDA 2007a: 8)

Za močnejšo identiteto EU kot mednarodnega akterja, bo čedalje pomembnejše, za kaj se zavzema in kaj predstavlja v svetu.⁷⁵ Unija mora upoštevati, da je za uspešno zunanjepolitično delovanje treba gojiti odnose ne le z vladami, temveč tudi z nevladnimi akterji in javnostmi po svetu. V novo evropsko zunanjo službo je treba vgraditi profesionalni kader, ki bo znal dostopati do informacij o delovanju Unije in o tem, kaj Unija predstavlja, vplesti ljudi v evropske projekte ter širiti pozitivno percepcijo Evrope v svetu (Grevi in Cameron 2005: 17).

Obstane in položaj EU bosta v globalnem okolju odvisna od več dejavnikov, predvsem pa od nje same, »njene *notranje* ureditve in njene *zunanje* konsistentnosti« (Gasteyger 1993: 38). Že v prvem uradnem dokumentu Evropske skupnosti o evropski identiteti (deklaraciji o evropski identiteti⁷⁶) je v preambuli zapisano, da bo državam članicam sprejetje deklaracije omogočalo »doseči boljšo definicijo svojih odnosov z drugimi državami ter svojih odgovornosti in mesta, ki ga zasedajo v svetovnih zadevah«, kar da misliti, da je bila evropska identiteta že na začetku, ko so jo uradno vpeljale države članice, namenjena (tudi) usmeritvi navzven, proti 'drugemu/-im', in nekako namenjena v pomoč procesu vzpostavljanja Evrope kot akterja v mednarodnih odnosih.

Poglavje se najprej posveti identiteti EU v njeni zunanji politiki. V nadaljevanju predstavimo koncept sodobne javne diplomacije, ki lahko tako zasnovano identiteto uspešno ustvarja in podpira, ter zaključimo z vključitvijo modela sodobne diplomacije v evropsko diplomacijo, kar omogoča opredelitev identitete evropske diplomacije in pripravo na empirični del naloge.

3.1 Identiteta v evropski zunanji politiki

Zunanja politika je, kot smo že večkrat poudarili, eden najpomembnejših elementov evropske identitete. Z družbenega vidika je zelo pomembna, ker s pomočjo binarnih opozicij 'znotraj' : 'zunaj' omogoča samodefinitivno akterjev. Ko govorimo o zunanjih politikah evropskih držav, tako hkrati analiziramo identiteto (namišljenih) političnih skupnosti in meja med njimi

---

⁷⁵ Izziv je v obdobju po 11. septembru 2001 pomenil tudi razkorak med omejenostjo virov in naraščajočimi pričakovanji, a se je EU na področju diplomacije znašla bolje kot na drugih področjih (Hocking in Spence 2005: 3). Zdi se, da Komisija razume spremenjene pogoje in naloge diplomacije ter postaja tisto, kar Bruter (1999) označi kot edinstven slog javne diplomacije, ko delegacije pokrivajo veliko množico različnih področij.

⁷⁶ *Deklaracija o evropski identiteti*, sprejeta 14. decembra 1973, Bulletin of the European Communities 73(12).

(Jørgensen 2004: 32). Podobno razmišlja Campbell (1998: 68), ki meni, da je zunanjo politiko treba redefinirati kot prakse ustvarjanja ločnic, ključne za produkcijo in reprodukcijo identitet, v imenu katerih deluje. Vendar zunanja politika ne ustvarja identitete *de novo*, kar lahko pojasnimo z razločevanjem dveh različnih razumevanj zunanje politike. Prvo je razumevanje zunanje politike kot praks diferenciacije ali načinov izključevanja. Gre za ločitev zunanje politike od države in njeno enačenje s soočanjem med 'sabo' in 'drugim', ki se lahko odvija na ravni etničnosti, rase, razreda, spola ali geografije. Drugo razumevanje zunanje politike je dejansko državocentrično in konvencionalno pojmovan koncept zunanje politike, ki mu 'zunanja politika' po prvem razumevanju nudi diskurzivno ekonomiko oz. konvencionalno matrico interpretacij, preko katerih lahko akterji zunanje politike delujejo (Campbell 1998: 69). Zunanja politika ima tako vodilni položaj med diskurzi, h katerim se zatečemo, da izvemo, kaj so največje nevarnosti za našo družbo in nas same; s tem te nevarnosti zunanja politika ustvarja kar sama in hkrati reproducira nestabilno identiteto na ravni države.

Poskus EU, da bi svojo politično vlogo oblikovala širše in bolj koherentno, je zagotovo izboljšal njen vpliv v mednarodni skupnosti, a negotovosti na področju skupne zunanje in varnostne politike zaenkrat še onemogočajo, da bi lahko govorili o skupni zunanji politiki (Aggestam 1997: 91). V tem oziru so posebej kritična tri področja: nasprotovanje med zagovorniki nadnacionalne in medvladne Unije; nasprotovanje med 'atlanticisti', kot zagovorniki skupne evropske obrambe v tesni povezavi z Natom, in zagovorniki močne samostojne organizacije skupne evropske obrambe ter nasprotovanja med različnimi svetovnimi nazori posameznih držav članic (različne prednostne teme, problemi nevtralnih držav ipd.) (Barbé 1997: 144).

EU razvija svojo mednarodno identiteto tudi z uporabo svojih nadnacionalnih instrumentov v zunanjih ekonomskih odnosih. Na tem področju izvaja svoj vpliv na države članice in ga širi tudi na druge mednarodne akterje (Damro 2001: 221).⁷⁷ Morda se v določenih trenutkih, kot je bil npr. ameriški napad na Irak, pokaže razdeljenost evropske zunanje politike, vendar slednja deluje usklajeno na veliki večini področij (Blair 2004: 208).

Na zunanjo politiko EU pa ima vpliv tudi identiteta EU. Materialistični pristopi in racionalistična perspektiva vidijo evropsko zunanjo politiko kot rezultat tekmujočih

---

⁷⁷ Kot primer Damro (2001: 221) navaja združitev ameriških podjetij Boeing in McDonnell, v katerega je EU posegla zaradi suma neskladnosti z njeno konkurenčno politiko. Razlog je bil, da sta podjetji v EU zabeležili znatne količine prometa, zaradi česar naj bi bila dolžnost EU odločati o veljavnosti združitve v okviru evropske zakonodaje. Z ekstrateritorialno aplikacijo svoje konkurenčne politike je EU utrdila svojo mednarodno identiteto.

materialnih interesov držav članic. Vendar to ne drži povsem. Pomembno področje, kjer ima npr. evropska identiteta velik vpliv na evropsko zunanjo politiko, je področje človekovih pravic in demokracije (Sedelmeier 2004: 136).

Ne glede na različne ocene evropske zunanje politike, pa lahko z gotovostjo trdimo, da le-ta obstaja in že vsebuje določene ustaljene vzorce delovanja. Raziskave javnega mnenja prav tako kažejo, da EU uživa veliko podporo ravno na področju zunanje politike (Bretherton in Vogler 1999: 246). Morda bi tudi zato veljalo preseči številne nacionalne zadržke, ki trenutno omejujejo razvoj evropske zunanje politike. V nadaljevanju predstavljamo evropsko diplomacijo, kot enega najpomembnejših instrumentov evropske zunanje politike, in nekaj perspektiv razvoja na tem področju.

3.2 Sodobna diplomacija in EU

Nastajajoča evropska diplomacija v svoji vsestranskosti in kompleksnosti spreminja tradicionalno pojmovanje diplomacije kot okvira načel, pravil in vzorcev obnašanja, ki zaznamujejo meddržavne odnose vestfalskega sistema (Bátora 2003: 25).⁷⁸ Govorimo o t. i. javni diplomaciji, saj diplomacija vse bolj temelji na javni komunikaciji z različnimi akterji, medtem ko tradicionalni vidiki izgubljajo na pomenu.

Javno diplomacijo Plavšakova (2004: 1) opredeli kot obliko prepričevalnega komuniciranja s tujimi javnostmi v kontekstu uresničevanja zunanjepolitičnih ciljev oz. natančneje kot »način, s katerim tako vlada kot privatni posamezniki in skupine vplivajo neposredno ali posredno na tista javna stališča in mnenja, ki direktno oblikujejo zunanjepolitične odločitve druge vlade« (Signitzer in Coombs 1992: 138⁷⁹ v Plavšak 2004: 1).

Iz definicij javne diplomacije lahko izluščimo dva poglobitna vidika – prvi je ‘marketinški’, ‘piarovski’ pristop države pri nagovarjanju tujih javnosti in vključuje tisto, kar Plavšakova (2004: 1) opredeli kot obliko prepričevalnega komuniciranja/propagando. Bistveno je, da ta vidik predvideva javno diplomacijo kot enosmeren proces, ki ima izključni cilj vplivati na javno mnenje v drugi državi. Drugi vidik lahko opredelimo kot nekoliko bolj komunikološko zastavljeno koncepcijo javne diplomacije, ki vključuje komunikacijo s tujimi/domačimi javnostmi kot odgovor na procese brisanja meja med notranjo in zunanjo politiko v sodobnem

---

⁷⁸ Konkretno na treh ravneh – na ravni bilateralnih odnosov med državami članicami, kjer je diplomatski diskurz zaradi visoke stopnje integracije povsem spremenjen, na ravni administracije EU in na ravni razvoja kapacitet EU za vzpostavljanje zunanjih diplomatskih odnosov (Bátora 2003: 26).

⁷⁹ Signitzer, Benno H. in Timothy Coombs (1992): Public Relations and Public Diplomacy. Conceptual Convergences. *Public Relations Review* 18(2), 137–147.

svetu (*ibid.*). Ta vidik predpostavlja pričakovanje določenega *feed-backa* družbe, odziv naslovnika (interakcijo) in ga torej zaznamuje dvosmerna komunikacija. Takšnega pojmovanja teoretično ni mogoče povsem konsistentno pojasniti in tudi Plavšakova (2001: 2) omenja več dilem preučevanja javne diplomacije.

Za sodobni svet so značilni velika soodvisnost in prepletenost komunikacijskih kanalov v globalni mreži akterjev ter močan vpliv medijev, ki imajo zelo pomembno vlogo pri družbeni konstrukciji realnosti. Države se v takih razmerah čedalje pogosteje zatekajo k uporabi t. i. 'mehke moči' (*soft power*), »sposobnosti doseči zaželeno zunanjepolitične cilje prek ustvarjanja privlačnosti politike, prepričevanja, določanja medijske-javne agende z namero preoblikovanja preferenc drugih držav, njihovega sledenja in strinjanja z želenim delovanjem (Nye in Owens 1996: 9⁸⁰ v Plavšak 2004: 2). V takih razmerah lahko tudi tisti, ki ne posedujejo tradicionalne 'trde moči' (*hard power*), nadomestijo svoj primanjkljaj s komunikacijsko močjo.⁸¹ Dinamično mednarodno okolje dandanes po mnenju Plavšakove (2004: 3) sproža različna konceptualna vprašanja glede delovanja javne diplomacije.⁸²

Plavšakova (2004: 4) je prepričana, da se koncept javne diplomacije skoraj v celoti pokriva s konceptom sodobne diplomacije 21. stoletja. Ta se čedalje bolj osredotoča na svoje komunikacijsko delovanje, ki je vezano na konkretno zunanjepolitično vsebino. Po eni strani se ohranja vloga tradicionalne diplomacije, ki jo po drugi strani dopolnjujejo mrežni, komunikacijski in tržni načini delovanja. Sodobni diplomati so pri svojem profesionalnem delovanju vedno bolj odvisni od množičnih medijev, hkrati pa vzdržujejo podporo različnih javnosti svoji zunanji politiki in negujejo njeno podobo kot nekakšni predstavniki za odnose z javnostmi (*ibid.*).

Strinjamo se, da v Sloveniji ne smemo podcenjevati ustvarjalnega potenciala in razumevanja sodobnih načinov komuniciranja nove generacije mladih, in menimo, da če bodo nekateri njeni najuspešnejši predstavniki postali slovenski diplomati, »potem lahko prav njihova kreativnost kot specifični življenjski stil predstavlja prepoznavni element sodobne slovenske

---

⁸⁰ Nye Jr., Joseph S. in William A. Owens (1996): America's Information Edge. The Power Resource of the Future. *Foreign affairs* 75(2), 20–37.

⁸¹ Torej s sposobnostjo kompetentnega in prepričljivega komuniciranja v mednarodnih in diplomatskih odnosih oz. komunikativnega delovanja s »kreativno dvoumnostjo« (Türk, Danilo (2003): *Trije temelji mednarodne varnosti*. Predavanje v Slovenskem društvu za mednarodne odnose. Ljubljana, 15. oktober. V Plavšak 2004: 3.).

⁸² Npr. kdo so prevladujoči akterji – tradicionalni akterji, torej vlade in diplomati, ali novi akterji (nevladne organizacije, gospodarski subjekti ipd.), ali prevladuje uporaba klasičnih diplomatskih kanalov in medosebna diplomatska komunikacija ali uporaba sodobnih medijev ter prilagajanje njihovi dinamiki in formatu, ali je javna diplomacija v funkciji zunanje politike ali pospeševanja medkulturnega dialoga in sodelovanja in ali je javna diplomacija še vedno klasično orodje zunanje politike ali pa gre za javno diplomacijo v sistemu trženja (Plavšak 2004: 3).

identitete, razbija slovenske stereotipne vzorce, ki kažejo monokulturalnost, introvertiranost in nestrpnost, ter kot taka deluje navzven učinkovito, če ne celo nalezljivo v skupnem evropskem domu« (Plavšak 2004: 6).

Ustrezno usposobljeni in socializirani kadri so ključnega pomena za evropsko diplomacijo in EU kot tako. »Zunanja drža EU in njena učinkovitost kot mednarodnega akterja sta v veliki meri odvisna od profesionalizma, znanja in spretnosti uradnikov EU, ki delajo na področju zunanjih odnosov EU« (Monar 2000: 2).

Whitman (1997: 69–70) loči štiri možne vire vplivanja EU – geografski, ekonomski in tehnološki status Unije, pravne vire Unije (v okviru katerih je zasnovana mednarodna identiteta Unije), strukture odločanja in države članice same. Kot poudarja, si je Unija z Maastrichtsko pogodbo⁸³ sama zadala cilj uveljavitve svoje mednarodne identitete, slednjo pa moramo preučevati preko instrumentov, ki so Uniji na voljo. EU se v mednarodnih odnosih ne more zanašati na učinkovito zunanjo politiko v tradicionalnem pomenu besede ali na lastne vojaške kapacitete, to pa na mnogih področjih spodkopava njeno učinkovitost in kredibilnost (Keukeleire 2003: 52).

Kot zapiše v svoji publikaciji Evropska komisija, je bilo v luči nasprotujočih si stališč med nekaterimi državami članicami EU in ZDA ob ameriškem napadu na Irak veliko govora o razliki med t. i. *soft power* in *hard power* (DEKZDA 2007č: 5). »Čeprav so tovrstne razprave pogosto preveč poenostavljene – številne države EU so poslale svoje vojake v Irak in še prej v Afganistan, in tudi Unija sama ima določene vojaške kapacitete, od katerih so nekatere odvisne od partnerstva z Natom – lahko rečemo, da se Evropejci večinoma nagibajo k uporabi inherentne *soft power*, torej prepričevanja in spodbude« (*ibid.*). Evropska komisija še zapiše, da ima EU na voljo ta orodja po zaslugi svoje velikosti in gospodarske moči v svetu. Tako pojmuje vojaške ukrepe šele kot zadnjo možnost, ko so izčrpane vse ostale poti, in še to le v specifičnem multilateralnem okviru (*ibid.*).

Sklenemo lahko, da je identiteta evropske diplomacije tako jasna samodefincija kot definicija 'od zunaj' o pomembnosti, edinstvenosti, evropskosti in tudi vplivu evropske diplomacije. Da bi tako identiteto lahko vzpostavila in vzdrževala, mora evropska diplomacija poznati evropske interese ter imeti jasno izoblikovane cilje in sredstva za doseganje le-teh, o čemer mora seveda obstajati širok konsenz držav članic.

---

⁸³ Pogodba o Evropski uniji (Maastrichtska pogodba), sprejeta 7. februarja 1992, stopila v veljavo 1. novembra 1993, Uradni list EU C 191, 29. julij 1992.

Prepričani smo, da mora evropska diplomacija v pravem pomenu besede poleg tega imeti močno zaledje v izoblikovanem 'evropskem kolektivu', ki ga zastopa, in hkrati biti tudi sestavljena iz pripadnikov 'evropskega kolektiva' z jasno evropsko identiteto. Perspektivo predstavlja mlada generacija večkulturnih in večjezičnih 'evromladostnikov', ki odraščajo v Evropi brez meja, Evropi svoboščin in Evropi, v kateri konstantno spoznavajo njeno bogato različnost, se o njej učijo in so tudi sami del nje. Takšna generacija lahko s svojim ustvarjalnim potencialom, spretnostmi in obvladovanjem novih načinov komuniciranja zagotovi bistven doprinos k evropski javni diplomaciji.

Ravno javna diplomacija je najmočnejša točka diplomacije EU. Unija ima namreč na voljo znatne vire t. i. mehke moči – *soft power*. In ravno s svojo normativno vlogo v svetu lahko bodisi v sedanjem ustroju z delegacijami Evropske komisije in predsedstvom Sveta EU bodisi v bodoči evropski zunanji službi ali še kaki drugi organizacijski obliki evropske diplomacije v prihodnosti postane eden najpomembnejših in vplivnejših akterjev na svetu. Takšna normativno usmerjena diplomacija se lahko usmeri v številna aktualna področja, kjer Unija lahko postane vodilna v svetu oz. na njih celo orje ledino (mnogi ji to že priznavajo za človekove pravice in okolje). S tem je identiteta evropske diplomacije neposredno povezana z evropsko identiteto, predvsem z identiteto Evrope kot akterja v svetu in z evropskimi vrednotami.

Proces oblikovanja evropske diplomatske identitete mora posledično vključevati novega 'evropskega diplomata', ki bo sposoben hitrega in učinkovitega odzivanja na izzive sodobne diplomacije, njegovo izobraževanje in usposabljanje pa bo zaznamovala interdisciplinarnost. Sposoben bo moral biti sklepanja kompromisov, poznavanja 'evropskih interesov' in razumevanja različnih pogledov svojih kolegov iz ostalih držav članic. Le tako bo lahko sooblikoval jasno določene cilje in sredstva evropske diplomacije ter prve z drugimi tudi uspešno dosegal. Hkrati bo svojo evropskost – na račun nacionalnosti ali ne – utemeljeval drugače, kot je to v navadi danes; na drugi kvalitativni stopnji, prek spoštovanja, poznavanja, priznavanja raznolikosti bogate naravno- in družbenogeografske evropske dediščine ter vključenosti vanjo kot temeljni element svoje evropske identitete.

4. EVROPSKI DIPLOMATSKI PROGRAM

Evropski diplomatski program (EDP) je program usposabljanja mladih diplomatov znotraj institucionalnega okvira EU in tipičen primer razvijanja evropske identitete v evropski diplomaciji – tako v njenih obstoječih strukturah kot v potencialnih novih oblikah, ki bi lahko vzniknile v prihodnosti.

Pričujoče poglavje analizira EDP kot pojav, razišče načine, kako naj bi EDP razvijal evropsko identiteto, in za konec ob študiji primera 5. modula osmega EDP poda oceno prispevka EDP k oblikovanju identitete evropske diplomacije.

4.1 Ozadje nastanka evropskega diplomatskega programa

Odločitev o zagonu novega programa diplomatskega usposabljanja v EU je bila sprejeta 26. novembra 1999, ko je politični odbor Sveta EU odobril osnutek smernic in učnega načrta programa (Evropska komisija 2004a: 5). Slednjega so pripravile države članice na podlagi usmeritve Amsterdamske pogodbe (členi J.1–J.18),⁸⁴ v kateri so sklenile, da bodo poglobile skupno zunanjo in varnostno politiko. Eden bistvenih korakov na politični ravni v tej smeri je bila naložitev specifičnih nalog na področju skupne zunanje in varnostne politike generalnemu sekretarju Sveta EU (Amsterdamska pogodba, člena J.8 in J.16⁸⁵). »Uspešnost SZVP ni odvisna samo od neizogibne volje in institucionalnih ureditev, temveč tudi od skupne kulture evropske zunanje politike. V tem pogledu ima diplomatsko usposabljanje na evropski ravni pomemben prispevek« (Evropska komisija 2004a: 5).

Zasnovo EDP je izdelala delovna skupina Sveta EU za administracijo in protokol (COADM) z namenom oblikovanja programa usposabljanja, ki bi širil idejo skupne evropske diplomacije (Evropska komisija 2004b). Prva izvedba EDP je potekala v letih 2000/2001 v okviru francoskega in švedskega predsedstva EU. Za izvajanje programa je postala odgovorna t. i. 'trojka' – predsedujoča država in njena naslednica, Evropska komisija ter Generalni sekretariat Sveta EU. O okviru programa se dogovorijo in ga nadzirajo člani *ad hoc* delovne skupine Sveta EU za usposabljanje na področju skupne zunanje in varnostne politike skupaj s COADM (Evropska komisija 2004a: 5).

---

⁸⁴ *Amsterdamska pogodba*, sprejeta 2. oktobra 1997, stopila v veljavo 1. maja 1999, Uradni list EU C 340, 10. november 1997.

⁸⁵ Člen J.16 Amsterdamske pogodbe se glasi: »Generalni sekretar Sveta in visoki predstavnik za skupno zunanjo in varnostno politiko pomaga Svetu pri zadevah skupne zunanje in varnostne politike, zlasti s prispevanjem k oblikovanju, pripravi in izvajanju političnih odločitev, kadar je to primerno pa v imenu Sveta na zahtevo predsedstva vodi politični dialog s tretjimi osebami.«

Kot zapišejo v uradni brošuri petega EDP (Evropska komisija 2004a: 5), EDP »dopolnjuje in ne nadomešča« obstoječih mehanizmov usposabljanja v Evropski komisiji ter v posameznih državah članicah. Z oblikovanjem EDP naj bi države članice delovale v skladu s cilji poročila o usposabljanju mladega diplomatskega osebja, ki ga je politični odbor odobril 6. decembra 1995 (*ibid.*).

Program izpostavlja tri cilje (Evropska komisija 2004a: 6):

- ustvarjanje osebnih mrež (*networks*) evropskih diplomatov in s tem ustvarjanje evropske identitete v zunanji politiki EU;
- dvigovanje nacionalne diplomatske zavesti v okviru specifično evropske dimenzije diplomacije;
- ustvarjanje učnega okolja, ki presega strogo nacionalne okvire.

Samo usposabljanje naj bi tako

- širilo znanja;
- urilo v diplomatskih veščinah;
- preko študij primerov opozorilo udeležence na nacionalne in evropske interese;
- preko skupinskega reševanje problemov povečalo zavedanje skupnih evropskih ciljev (*ibid.*).

Udeleženci EDP so lahko vsi diplomati z ministrstev za zunanje zadeve držav članic EU ter uradniki Evropske komisije (generalnega direktorata za zunanje odnose) in Sekretariata Sveta EU, pri čemer lahko sodelujeta največ dva udeleženca iz posamezne države/institucije. Organizatorji preferirajo diplomate ali uradnike v zgodnjih stopnjah njihove kariere, s tri- do šestletnimi delovnimi izkušnjami, osnovnim znanjem o EU in njenih institucijah, dobrim znanjem delovnih jezikov, ki imajo možnost sodelovati na vseh petih modulih programa. Organizatorji hkrati spodbujajo uravnoteženo zastopanost obeh spolov (*ibid.*). V uradnih brošurah EDP (Evropska komisija 2008: 4) lahko zasledimo natančnejše smernice glede selekcije udeležencev programa: v posameznem EDP lahko sodeluje do 60 udeležencev (kar ustreza dvema skupinama po 30 udeležencev v vajah simuliranih pogajanj). V kolikor po oddaji prijav ostanejo prosta mesta, ima prva od obeh predsedujočih držav organizatoric pravico oddati dodatna prosta mesta posameznim državam članicam oz. Komisiji ali Svetu, zato lahko vsaka država članica in institucija poleg dveh udeležencev predlaga še rezervnega kandidata (*ibid.*).

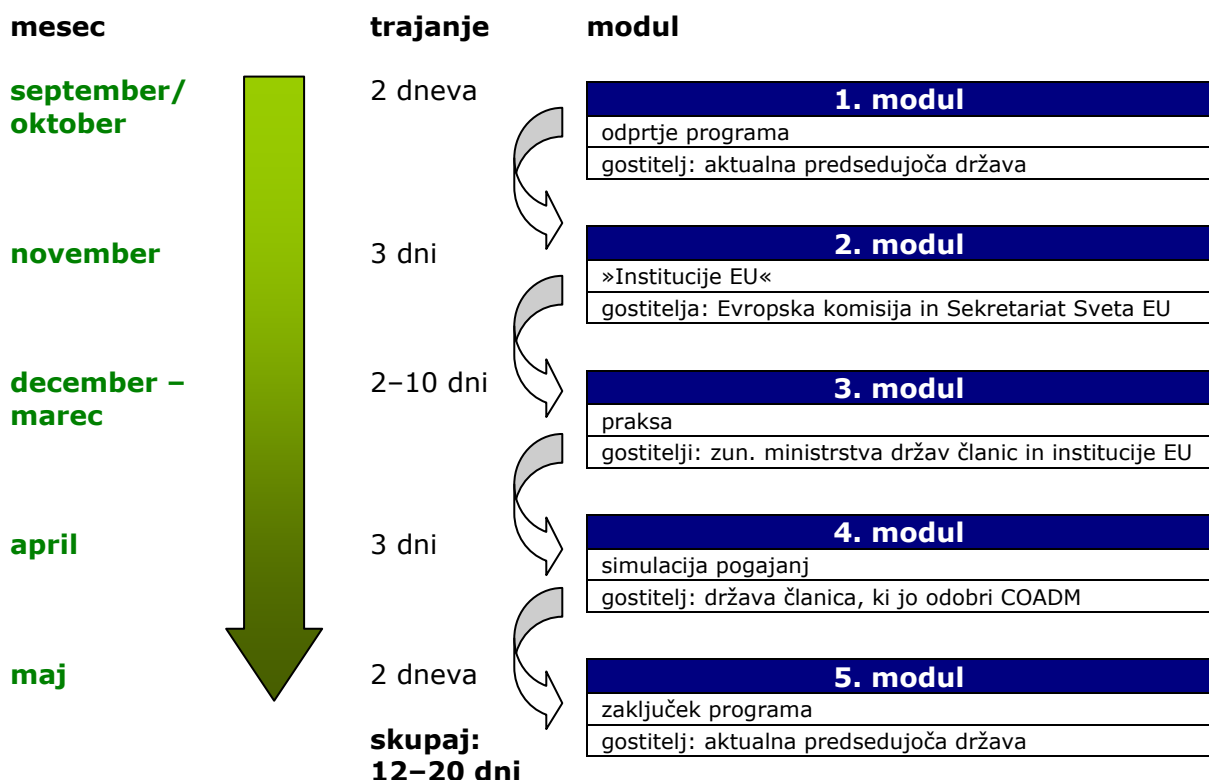
4.2 Struktura evropskega diplomatskega programa

EDP vključuje tako EDP v ožjem pomenu besede, torej usposabljanje mladih diplomatov, kot tudi vzporedno sestajanje vodij diplomatskega usposabljanja zunanjih ministrstev držav članic in evropskih institucij ter predstavnikov evropskih akademskih raziskovalnih ustanov in inštitutov za usposabljanje na področju diplomacije, t. i. *Training Directors Meeting*.

4.2.1 Struktura petih modulov

EDP sestoji iz petih modulov, ki so organizirani na različnih lokacijah v obdobju 6 do 8 mesecev (glej skico 4.2.1.1). Vsako leto je izbrana osrednja tema s področja skupne zunanje in varnostne politike ter zunanjih odnosov EU, delovna jezika sta francoščina in angleščina (Evropska komisija 2004a: 5 in 2004b). Namen EDP je udeležencem »povečati sposobnosti in poglobiti njihovo razumevanje zadev EU preko sodelovanja v programih, ki se osredotočajo na interaktivne metode usposabljanja, študije primerov, simulacije in resnično udeležbo v multilateralnih pogajanjih« (Evropska komisija 2004a: 7).

Skica 4.2.1.1: Struktura petih modulov evropskega diplomatskega programa

Vir: prirejeno po Evropska komisija (2004b).

Prvi modul v trajanju dveh dni gosti prva od obeh soslednih predsedujočih držav Svetu EU, organizatoric EDP. Udeleženci se na njem spoznajo in pričnejo z obravnavo osrednje teme

tekočega EDP. Drugi modul se vsako leto odvija v Bruslju, kjer udeleženci v intenzivnem, vsaj tri dni trajajočem tečaju dodobra spoznajo institucije EU. Sledi tretji, praktični modul, ki je, kar se dolžine in vsebine tiče, najbolj raznolik – udeležence porazdelijo v skupine po dva ali največ tri, vsaka skupina pa obišče drugo državo članico ali institucijo EU, kjer sodeluje v individualnem praktičnem programu, se seznanja z zakonitostmi zunanje politike te države, delovanjem diplomacije in načinom dela na njenem zunanjem ministrstvu oz. instituciji EU. Četrty modul v trajanju treh dni organizira tretja država članica, ki jo odobri COADM. Glavni poudarek četrtega modula je simulacija pogajanj in nadaljnja obravnava osrednje teme, ki jo zaključi peti modul v organizaciji druge sosednje predsedujoče države Svetu EU ter traja dva dni. Peti modul vključuje tudi podelitev priznanj udeležencem in oceno opravljenega programa (za grafično ponazoritev glej skico 4.2.1.1).⁸⁶ Po izbiri udeležencev dobijo ti vabilo za registracijo na EDP forum, ki ponuja mnoge dodatne podatke o programu, omogoča pošiljanje sporočil in komuniciranje med udeleženci programa.

EDP naj bi preko takšne strukture petih modulov vsakemu udeležencu omogočil poglobljen razmislek o:

- namenu in manifestaciji evropske integracije;
- naravi težav na tem področju in razlogih zanje;
- združitvi politične učinkovitosti in demokratične legitimnosti;
- potrebi po razlikovanju med avtentičnim evropskim interesom in heterogeno mešanico nacionalnih interesov;
- naravi ter dinamiki skupne in zunanje politike (Evropska komisija 2004a: 7).

Učni načrt vključuje naslednje teme: zunanje odnose EU, skupno zunanjo in varnostno politiko, politični dialog, skupno evropsko varnostno in obrambno politiko, procese odločanja v EU, procese notranjih in zunanjih pogajanj EU ter krizno upravljanje (Evropska komisija 2004a: 8). Praktično usposabljanje dopolnjuje vključitev akademskih strokovnjakov ter višjih uradnikov nacionalnih in evropskih institucij, kar naj bi programu dalo 'intelektualno vsebino' (Evropska komisija 2004a: 7). Prav tako so k sodelovanju vabljeni inštitucije, ki se ukvarjajo z diplomatskim usposabljanjem in raziskovanjem le-tega (*ibid.*).

Ključno odgovornost za tekoč potek programa ima trojka, ki na podlagi podatkov s strani aktualnega predsedstva Sveta EU tudi

---

⁸⁶ Organizacijske in administrativne stroške EDP krijejo organizatorji posameznih modulov, medtem ko potne stroške in stroške bivanja krijejo matične inštitucije udeležencev programa (Evropska komisija 2004a: 7). Udeležencem EDP se ne zaračunajo nikakršni stroški (Evropska komisija 2004b).

- na predlog držav članic in institucij EU izbere partnerske inštitute s področja usposabljanja, ki nato sodelujejo v programu,
- pripravi ožji seznam udeležencev,
- potrdi datume različnih dejavnosti in
- koordinira vse zadeve, potrebne za ustrezno delovanje EDP (Evropska komisija 2004a: 8).

4.2.2 Srečanje vodij diplomatskega usposabljanja

Vzporedno z vsakoletnim EDP poteka tudi srečevanje vodij diplomatskega usposabljanja, t. i. *Training Directors Meetings*. Gre za neformalno sestavo delovne skupine COADM, ki poleg vodij diplomatskega usposabljanja na zunanjih ministrstvih držav članic in v institucijah EU vključuje tudi akademske strokovnjake najpomembnejših evropskih raziskovalnih institucij na področju diplomatskega usposabljanja ter podrobno spremlja potek programa in napredek udeležencev. Skupina se srečuje dvakrat letno,⁸⁷ njena srečanja pa navadno sovpadajo s prvim in zadnjim modulom tekočega EDP (Evropska komisija 2004b). Dnevni red sestankov pripravi trojka, ki COADM predstavi tudi poročilo, na podlagi katerega ta ob koncu vsakega programa predloži končno oceno doseženih rezultatov. Ta ocena se uporabi za pripravo naslednje izvedbe EDP (Evropska komisija 2004a: 8).

4.2.3 Pregled realiziranih izvedb programa

Prvi EDP se je pričel septembra 2000 v Strasbourgu v času francoskega predsedovanja in se zaključil maja 2001 v Stockholmu v času švedskega predsedovanja Svetu EU (Evropska komisija 2004b). Maja 2008 se je v okviru slovenskega predsedovanja uspešno zaključil osmi EDP.

Vsako leto je program pokrival drugo vsebinsko področje, npr. Zahodni Balkan (2001/2002), širitev (2002/2003), evropsko sosedsko politiko (2003/2004), evropsko varnostno strategijo (2004/2005), migracijske tokove iz Afrike (2007/2008) itd.

---

⁸⁷ Število udeležencev posameznih srečanj vodij usposabljanja niha; srečanja v Sloveniji maja 2008 se je udeležilo 39 predstavnikov (vir: opazovanje z udeležbo).

Tabela 4.2.3.1: Pregled realiziranih izvedb evropskega diplomatskega programa

Izvedba	Začetek	Zaključek	Predsedujoči državi	
			prvi modul	zaključni modul
Prvi EDP	oktober 2000	maj 2001	Francija	Švedska
Drugi EDP	september 2001	maj 2002	Belgija	Španija
Tretji EDP	september 2002	maj 2003	Danska	Grčija
Četrty EDP	september 2003	maj 2004	Italija	Irska
Peti EDP	september 2004	april 2005	Nizozemska	Luksemburg
Šesti EDP	september 2005	maj 2006	Velika Britanija	Avstrija
Sedmi EDP	oktober 2006	maj 2007	Finska	Nemčija
Osmi EDP	september 2007	maj 2008	Portugalska	Slovenija

Vir: Evropska komisija (2004a: 9, 2004b in 2008).

Programi posameznih modulov so si večinoma precej podobni – urniki, ki jih sestavljajo predavanja, različne delavnice, *think-thanki* in simulacije, so relativno natrpani, pogosto so v program vključeni tudi manjši kulturni dogodki, kratki ogledi znamenitosti ter predvsem ob večerih različna formalna in neformalna družabna srečanja. Posebno mesto zavzema vaja iz kriznega upravljanja, ki navadno poteka v okviru petega modula. Udeleženci se morajo posebej pripraviti na določeno temo, na licu mesta prejmejo zaupna navodila, nato pa v daljši simulaciji določenega institucionalnega okvira znotraj EU predstavljajo eno od držav članic (ki ni vedno njihova dejanska matična država). Pri izvedbi predavanj, simulacij in delavnic pogosto sodelujejo evropski akademski raziskovalni inštituti, najpogosteje Diplomatska akademija na Dunaju, Center za evropska pogajanja in odločanje (CENAD) (Evropska komisija 2004b), Nizozemski inštitut za mednarodne odnose Clingendael (2008) ter Center za politične in diplomatske študije (CPDS) (2008).

4.3 Dikcija uradnih dokumentov evropskega diplomatskega programa

Analiza uradnih brošur EDP⁸⁸ pokaže, da je (bila) snovalcem programa vloga tega novega instituta povsem jasna in da so jo temu primerno odločno in dosledno tudi zastavili. V prvem odstavku dokumenta je zapisano, da je uspeh skupne zunanje in varnostne politike odvisen tudi od »skupne kulture evropske zunanje politike« (Evropska komisija 2004a: 5). Cilji programa so med drugim pospeševati razvoj »evropske identitete v zunanji politiki«, »dvigniti nacionalno diplomatsko zavest v oziru na specifično evropsko dimenzijo diplomacije« (Evropska komisija 2004a: 6). Usposabljanje v okviru programa mora udeležencem ponuditi priložnost, da spoznajo »nacionalne in evropske interese«, ter preko skupinskega reševanj problemov »ustvariti občutek skupnega evropskega cilja« (*ibid.*). Takšen diskurz glavnih akterjev – oblikovalcev – EDP kaže, da se poglobitveni cilj in načini konstrukcije programa ujemajo z našimi predpostavkami o identiteti evropske diplomacije⁸⁹ in da je bilo ustvarjanje slednje glavni namen snovalcev EDP. Drugo vprašanje, ki je hkrati osrednja tema pričujoče naloge, je seveda, kako EDP svojo vlogo izpolnjuje.

Posebno pozornost si zasluži omemba 'skupne kulture' evropske zunanje politike, ki v diskurz o EDP vključuje družboslovne in s stališča primerjalnega (nad)nacionalnega konstruktivizma jasne smernice – ustvarjanje in reprodukcija novega kolektiva in identitete (bodisi to, da nekdo prakticira evropsko kulturo, že *a priori* pomeni, da obstaja 'evropski kolektiv', ki je nosilec te kulture, bodisi se ravno z ustvarjanjem evropske kulture oz. bolje rečeno njeno konstrukcijo ustvarja tudi evropski kolektiv).

Poročilo zunanjepolitičnega odbora Evropskega parlamenta⁹⁰ leta 2000 ugotavlja, da so mnogi uradniki Sveta EU in Evropske komisije tehnični specialisti, a hkrati ne opravljajo ustreznega diplomatskega usposabljanja (člen B). Zunanji odnosi namreč »zahtevajo specializirano osebje s temeljito tehnično in diplomatsko usposobljenostjo«, situacija pa navkljub napredku Komisije pri usposabljanju uradnikov za delo v zunanjih aktivnostih, ni zadovoljiva (člen C). Poročilo pozdravlja »trud političnega odbora, ki je /.../ sprejel 'evropski

⁸⁸ Uradno brošuro ob koncu vsakega EDP pripravi organizator zaključnega modula, torej ministrstvo za zunanje zadeve druge od obeh predsedujočih držav – organizatoric programa. Brošure vsebujejo dva dela – v uvodnem so po poglavjih po vrsti predstavljeni zgodovina EDP, njegovi cilji, ciljna skupina, učni načrt in metode usposabljanja, nadzor programa, vzpostavljanje učnega načrta in metod ter podatki o uradni spletni strani programa (ta je sicer zastarela in vsebuje podatke le do vključno petega diplomatskega programa v letih 2004/2005). V drugem delu je predstavljen tekoči program – osrednja tema in njene implikacije, postopek razpisa in izbire udeležencev ter natančen terminski plan z opisi vseh petih modulov. Poudariti velja, da je prvi del brošure vsakokrat znova praktično v celoti prekopiran iz prejšnje brošure (Evropska komisija 2004b, 2008).

⁸⁹ Več podrobnosti v 3. poglavju.

⁹⁰ *Poročilo Odbora za zunanje zadeve, človekove pravice, skupno varnostno in obrambno politiko Evropskega parlamenta o skupni diplomaciji Skupnosti*, 24. julij 2000, A5-0210/2000.

diplomatski program', odprt za nacionalne diplomate ter uradnike Komisije in Sveta, namenjen pomoči pri vzpostavljanju evropske zunanjepolitične identitete« (člen D). Poročilo, ki na koncu predlaga ustanovitev akademije evropske diplomacije za usposabljanje uradnikov EU na področju zunanjih odnosov, podobno kot uradna brošura EDP v povezavi s programom izpostavlja koncepte, kot sta 'evropska zunanjepolitična identiteta' in 'evropska diplomacija', kar še bolj potrjuje jasen načelni konsenz o namenu in (vsaj teoretični) perspektivi EDP.

Po končanem prvem diplomatskem programu leta 2001 je veleposlanica Madeleine Stroj-Wilkens pripravila poročilo, objavljeno tudi na uradnih spletnih straneh Evropske komisije. V njem ugotavlja, da se je EDP »dobro začel« (Stroj-Wilkens 2001), udeleženci so bili zelo zadovoljni, EDP pa se je izkazal kot pravi mehanizem za doseganje zastavljenih ciljev (*ibid.*). Stroj-Wilkensova (2001) opozarja na prešibko koherenco (kot bomo videli kasneje, med najbolj pogosto navedenimi problemi navedena tudi 8 let kasneje) in meni, da bi morala biti COADM bolj aktivna, položaj trojke pa okrepljen. Predlaga alternativo ene države organizatorice, ki ne bi bila obremenjena s predsedovanjem. Ker izvirni osnutek predvideva največ štiri tedne usposabljanja, se ji zdita slaba dva tedna, kolikor je skupaj trajal prvi EDP, premalo za vključitev vseh začrtanih smernic usposabljanja – treba je bodisi podaljšati usposabljanje na štiri tedne bodisi zmanjšati cilje.⁹¹ Način, kako izboljšati zavest o specifični evropski dimenziji diplomacije v Bruslju, bi bil po njenem lahko enotedenski modul v Bruslju⁹² (*ibid.*).

Izjemnega pomena je prva vaja oblikovanja skupin (*team-building*) takoj, ko se udeleženci spoznajo, saj omogoča ustvarjanje podpornega okolja in zaupanja med udeleženci, ki tako raje izražajo svoje vrednote oz. vsaj aktivno sodelujejo v razpravah (*ibid.*). V okviru diskurza o evropski identiteti je zelo pomemben predlog Stroj-Wilkensove (2001), da bi predavatelji morali »seznaniti udeležence, naj govorijo kot posamezniki in ne kot predstavniki uradnih stališč države, /.../ zato da ustvarjajo evropsko identiteto in ne le zbir nacionalnih stališč«.

Na podlagi številnih vprašalnikov ter intervjujev z udeleženci EDP in vodjami diplomatskega usposabljanja Stroj-Wilkens (2001) pride do zaključka, da se je osebna mreža med udeleženci ustvarila, »kako bo prispevala k evropski identiteti v zunanji politiki, /pa/ ostaja vprašanje«. Udeleženci so pričeli razmišljati o »evropskih rešitvah« različnih problemov ter

---

⁹¹ Kot stroškovno učinkovito alternativo Stroj-Wilkensova (2001) predlaga vključitev več starejših udeležencev, ki so se že udeležili pogajalskih situacij v okviru skupne zunanje in varnostne politike, v krajše usposabljanje – udeležence bi lahko vpoklicali med določenimi realnimi pogajalskimi situacijami, v simulaciji na enako tematiko pa bi nato zastopali neko drugo državo.

⁹² Hkrati bi trije ali štirje moduli namesto petih verjetno udeležencem olajšali možnosti za udeležbo in odsotnost od dela (Stroj-Wilkens 2001).

razvili občutek za nacionalne in evropske interese, četudi v manjšem obsegu, kot je bilo pričakovano, in s premalo praktičnimi študijami primerov. »Ustvarjanje občutka skupnega evropskega cilja preko usposabljanja v skupnem reševanju problemov je bilo pomanjkljivo« (Stroje-Wilkens 2001).⁹³ Če povzamemo, Stroje-Wilkensova v svojem podrobnem poročilu ocenjuje prvi EDP kot relativno uspešen. Meni, da so bili prav vsi cilji doseženi do bolj ali manj zadovoljive mere. Posebej kritična je do preveč teoretične narave usposabljanja, ki zaradi premalo praktičnega dela, študij primerov ipd. ne daje optimalnih rezultatov. Evropsko identiteto v zunanji politiki oz. diplomaciji omenja le bežno, ko med vrsticami prizna, da napredek na tem področju ni tako zlahka merljiv in bo dosežke mogoče oceniti šele v prihodnosti.

Ko preučujemo uradna besedila EDP, lahko hitro odkrijemo še eno veliko pomanjkljivost programa – pomembnost, ki jo programu pripisujejo države članice, od države do države niha, a vendarle že uradni zapisi na spletnih straneh posamičnih ministrstev za zunanje zadeve kažejo, da je EDP zaenkrat na splošno še precej obrobna tema. Krajši opisi, obvestilo o obisku udeležencev EDP iz drugih držav na izmenjavi ipd., kot jih npr. najdemo na spletnih straneh grškega zunanjega ministrstva (MZZ Grčije 2003, MZZ Grčije 2006) so relativno redki, obvestilo, da je udeleženec uspešno zaključil usposabljanje v okviru EDP pa zasledimo le na straneh bolgarskega diplomatskega inštituta (*»Аснарух Николов завърши Осмата европейска дипломатическа програма«*; Diplomatski inštitut Ministrstva za zunanje zadeve Republike Bolgarije 2008).

4.4 Študija primera: 5. modul osmega evropskega diplomatskega programa

Osmi EDP je posebnega pomena tudi, ker ga je prvič soorganizirala katera od novih⁹⁴ članic – Slovenija. V prvih sedmih EDP se je med organizatoricami izmenjalo štirinajst starih članic, osmi EDP pa je skupaj s Slovenijo organizirala še petnajsta – Portugalska. Slovenija je tako svojo organizacijo EDP začela kot prva nova članica v trenutku, ko so EDP organizirale že vse stare članice.

---

⁹³ Generacijski razpon je bil po mnenju Stroje-Wilkensove (2001) preširok – namesto 24–44 bi bil po njenem ustrežnejši starostni razpon 27–37 let – medtem ko nekateri udeleženci niso imeli nikakršnih konkretnjših diplomatskih izkušenj, pa so bili nekateri že izkušeni diplomati. Uravnotežena zastopanost spola ni bila uresničena, saj so v večini prevladovali moški (*ibid.*).

⁹⁴ Oznaka 'nova' in 'stara' članica se v tem pogledu nanaša na države, ki so se EU pridružile leta 2004 oz. pred tem.

Osmi EDP se je pričel s prvim modulom, ki je potekal od 16. do 18. septembra 2007 v Lizboni, in končal z zaključnim petim modulom med 15. in 17. majem 2007⁹⁵ v Ljubljani in na Brdu pri Kranju. Ob teh dveh modulih sta bili vzporedno organizirani tudi srečanja vodij usposabljanja. Drugi modul je bil, kot ponavadi, organiziran v Bruslju, in sicer med 22. in 26. oktobrom 2007, za organizacijo četrtega pa se je ponudila Litva, ki je modul organizirala med 12. in 14. marcem v Vilniusu. V obdobju od 29. oktobra 2007 do 15. marca 2008 so v okviru tretjega modula potekale izmenjave med ministrstvi in institucijama EU (Evropska komisija 2008).

Osrednja tema osmega EDP je bila »Selitveni tokovi: razvoj in varnost v Afriki: izzivi za EU in njeni odzivi«. Razprava naj bi se med drugim osredotočila na migracije iz podsaharske Afrike in podobo Magreba kot vstopne točke v Evropo ter analizirala odnose EU s tem območjem s poudarkom na problemih, kot so nezaposlenost, nerazvitost, selitveni tokovi, ilegalne migracije v države članice EU in vpliv le-teh na varnost. Namen programa je bil spoznati tako gospodarske, politične, pravne in varnostne izzive kot načine odzivanja, ki jih trenutno prakticira EU (*ibid.*).

4.4.1 Zaključek osmega evropskega diplomatskega programa – 5. modul

V uradni brošuri osmega EDP (Evropska komisija 2008) je napovedano, da se bo 5. modul »osredotočal na procese integracije držav Zahodnega Balkana v EU in Nato«. Ukvarjal naj bi se »tudi s trenutno situacijo in perspektivami evro-sredozemskega partnerstva ter dialogom med različnimi kulturami in religijami«. Za mlade evropske diplomate naj bi bilo namreč »pomembno, da začnejo dojemati Sredozemlje kot stičišče treh celin in tudi treh velikih regij«.

Organizacijo 5. modula osmega EDP je v Sloveniji v okviru Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije izvajal sektor za načrtovanje politik in raziskave. Slovensko predsedstvo je v luči svojih prednostnih nalog v modulu dalo poudarek migracijskim tokovom sredozemskega prostora in Zahodnega Balkana. Posebne pozornosti je bila deležna problematika bega možganov in delovne sile z omenjene regije v EU.⁹⁶

---

⁹⁵ Prvotni termin 16.–18. maj, ki je tudi zapisan v brošuri, je bil zaradi logističnih razlogov prestavljen.

⁹⁶ Viri so poleg označenih v besedilu pričujočega podpoglavja še opazovanje z udeležbo, MZZ Republike Slovenije (2008) in Urad Vlade Republike Slovenije za komuniciranje (2008).

Prvi dan modula je potekalo neformalno druženje in kratko spoznavanje lokalnih znamenitosti, drugi dan so bila na vrsti predavanja in delavnice, simulacijska vaja iz kriznega upravljanja ter neformalna večerja, tretji dan pa sta sledili evalvacija in podelitev diplom.⁹⁷

Osrednji del programa petega modula je predstavljal drugi dan, ki je potekal v Kongresnem centru Brdo. Dopoldanski del programa so izvedli strokovnjaki z Inštituta za slovensko izseljenstvo Znanstveno-raziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Udeleženci so se razdelili v štiri skupine, nato pa je vsaka s svojim predavateljem v obliki delavnice obravnavala določeno temo (gradiva predavateljev so udeleženci prejeli teden dni pred začetkom programa). Delavnice so se osredotočale tako na problematiko novih imigrantskih skupnosti na splošno kot na specifične slovenske izkušnje z imigranti z Zahodnega Balkana (ISI ZRC SAZU: 2008).

Udeleženci so v glavnem zelo pohvalili vložek z akademske strani, ki ga je ponudilo slovensko predsedstvo, saj se v dotodanjem poteku osmega EDP s takšnim pogledom in diskurzom še niso seznanili. Prevladalo je mnenje, da bodoči oblikovalci evropske zunanje politike zagotovo potrebujejo takšen akademski *input* pri konkretnih specifičnih temah, kjer nepoznavanje ali upoštevanje mnenj strokovnjakov lahko vodi do slabših rezultatov.

V popoldanskem delu drugega dne je potekala simulacija iz kriznega upravljanja, ki jo je vodil podpolkovnik Francisco Rijo iz Vojaškega štaba EU. Obširno in izčrpno dokumentacijo o primeru krize v namišljeni državi so udeleženci prejeli v tednu pred simulacijo, skupaj s prošnjo, da pripravijo stališča svoje države. Vaja kriznega upravljanja je bila izvedena v formatu zasedanja Politično-varnostnega odbora EU (PSC), odboru pa je v okviru vaje predsedoval veleposlanik Franz-Josef Kuglitsch z avstrijskega zunanjega ministrstva, ki je v času avstrijskega predsedovanja EU odboru tudi dejansko predsedoval. Med simulacijo je prišlo do t. i. *event injection*, v okviru katerega so udeleženci prejeli mnenja in priporočila Odbora za civilne vidike kriznega upravljanja (CIVCOM) in Vojaškega štaba EU (EUMS). Tako med udeleženci kot ostalimi sodelujočimi in opazovalci je bilo mogoče slišati pohvale glede realističnosti vaje. Zvečer je sledila neformalna večerja s kratkim predavanjem predsednika Slovenskega politološkega društva doc. dr. Milana Brgleza s Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani.

---

⁹⁷ Zaključnega modula osmega EDP v Sloveniji se je udeležilo 45 udeležencev, 9 jih je udeležbo odpovedalo. Vir: opazovanje z udeležbo.

Zadnji dan 5. modula se je pričel z evalvacijo vseh petih modulov osmega EDP, ki jo je vodil vodja usposabljanja pri Evropski komisiji, Lino Francescon. Na splošno so večinoma prevladovale pohvale, največ očitkov pa je letelo na prenatrpane urnike (udeleženci so izpostavljali zlasti 2. modul v Bruslju). Pri 5. modulu so pohvalili »izjemno raven organizacije«, odlične tehnične pogoje in prizorišče. Pohvalili so prispevek akademije v delavnicah, a priznali, da akademiki govorijo 'drug jezik' in se zato morda včasih niso najbolje razumeli. V delavnicah bi si želeli še kakšnega slovenskega diplomata. Med kritikami so navedli predvsem tehnične težave (prenatrpan urnik, prezgodnje ure začetka programa in preveč izgubljenega časa ob prevažanju od hotela do prizorišča).

Vzporedno z zaključnim modulom je potekalo srečanje vodij diplomatskega usposabljanja, ki so na zasedanjih razpravljali predvsem o izvedbi osmega EDP in načrtih za izvedbo devetega. Na zadnji dan programa so se ob koncu svojega programa udeležili plenarnega zasedanja z udeleženci EDP, ki so poročali o svojih pogledih in evalvaciji osmega EDP, podeljene pa so jim bile tudi diplome o uspešno zaključenem EDP, ki jih je pripravilo slovensko predsedstvo.

4.4.2 Udeleženci evropskega diplomatskega programa in oblikovanje identitete

Med udeleženci osmega EDP je bilo opaziti visoko stopnjo povezanosti in v prvi vrsti lahko potrdimo, da ima program zagotovo izjemen učinek 'mreženja' (*networking effect*). Večina udeležencev je druženje nadaljevala prav vsak večer tudi po koncu uradnega dela, iz pogovorov pa je bilo mogoče razbrati, da njihovi stiki tudi sicer niso omejeni zgolj na formalna srečanja v okviru modulov EDP, temveč so udeleženci v stalnih stikih prek elektronske pošte, telefona in celo obiskov. Več kot polovica udeležencev je svoje bivanje v Sloveniji podaljšala za najmanj en dan in mnogi med njimi so se skupaj odpravili na izlete po državi. Dober mesec dni po zaključku osmega EDP so udeleženci ob pomoči madžarskega udeleženca v Budimpešti organizirali večje neformalno srečanje, ki se ga je udeležila približno četrtina udeležencev.

Udeleženci so tudi neformalno med sabo izražali precej podobna mnenja tistim, ki so jih v okviru uradne evalvacije predstavili vodjam usposabljanja. Njihovo veliko zadovoljstvo s programom je delovalo pristno, čeprav so proti koncu drugega dne že delovali precej utrujeno in tudi na simulacijski vaji iz kriznega upravljanja po njihovih besedah delovali precej manj prepričljivo kot na prejšnjih modulih.

Po koncu programa je tudi avtor pričujoče naloge ohranil stike z večino udeležencev EDP in se udeležil srečanja v Budimpešti. Redni stiki so se nadaljevali tudi več kot mesec dni po

izteku programa, tako na službeni kot zasebni ravni, in se izkazali kot izjemno koristni: večinoma je šlo za pomoč pri pridobivanju določenih informacij, kontaktnih podatkov, vprašanj glede analitskega dela, pogledov, stališč druge države do določenih problemov, skupno reševanje dilem glede zadev v okviru EU ipd.

S šestimi udeleženci EDP so bili opravljeni kratki intervjuji,⁹⁸ s katerimi smo skušali preveriti njihove poglede, refleksijo na EDP, vzgibe za prijavo na program in ostale elemente, s katerimi je mogoče pridobiti nekaj podatkov o razmerju EDP : identiteta evropske diplomacije.

Prvo vprašanje se je nanašalo na motive, ki so udeležence pripravili do tega, da so se odločili prijaviti na program. Po rezultatih sodeč so ti motivi precej raznoliki. Razdelimo jih lahko v dve glavni skupini – mrežne in vsebinske. Mrežni vključujejo motiv širjenja mreže kolegov, kar so v svojem odgovoru navedli trije udeleženci. V to skupino lahko uvrstimo tudi odgovor, da je bil glavni motiv za prijavo priporočilo kolega/-ice z ministrstva, ki se je že udeležil/-a EDP – tako sta odgovorila dva intervjuvanca. Med vsebinskimi motivi prednjači odgovor, da je bil glavni razlog za prijavo na EDP zanimivost obravnavane teme (to omenjata dva intervjuvanca) oz. da diplomat potrebuje čim več znanja in se zato mora izobraževati (prav tako dva intervjuvanca). Dva motiva težje uvrstimo v katero od skupin – eden so potovanja po Evropi, drugi pa boljše razumevanje svojih evropskih diplomatskih kolegov in rušenje stereotipov.

Pri drugem vprašanju so udeleženci navajali glavne koristi, za katere menijo, da so jih pridobili s programom. Udeleženci so morali navesti tri najpomembnejše in jih razporediti glede na pomembnost. Tukaj so odgovori presenetljivo bolj enotni; čeprav je pri šestih intervjuvancih in treh elementih teoretično možnih kar osemnajst odgovorov, pa lahko odgovore udeležencev razdelimo v zgolj štiri glavne odgovore z manjšimi variacijami. Trdno na prvem mestu je oblikovanje mreže stikov, ki so jo med tremi najpomembnejšimi koristmi

---

⁹⁸ *Intervju z Dávidom Ambrusom*, udeležencem osmega EDP, Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Madžarske, 28. julija 2008 (intervju izveden po elektronski pošti).

Intervju s Kristino Biraitė, udeleženko osmega EDP, Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Litve, 31. julija 2008 (intervju izveden prek telefonskega pogovora).

Intervju z Atheno Makri, udeleženko osmega EDP, Ministrstvo za zunanje zadeve Grčije, 24. julija 2008 (intervju izveden prek telefonskega pogovora).

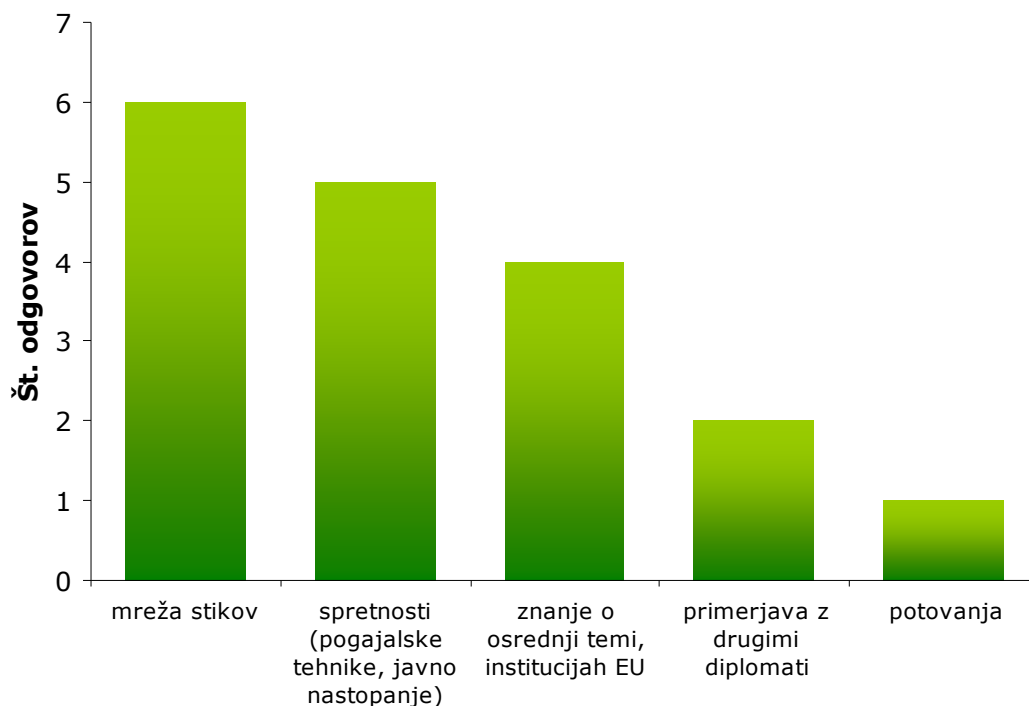
Intervju z Bradleyjem Porterjem, udeležencem osmega EDP, Ministrstvo za zunanje zadeve Združenega kraljestva Velike Britanije in Severne Irske, 31. julija 2008 (intervju izveden prek telefonskega pogovora).

Intervju s Sašo Pustovrh, udeleženko osmega EDP, Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, 28. julija 2008 (intervju izveden po elektronski pošti).

Intervju s Piio Soms, udeleženko osmega EDP, Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Estonije, 29. julija 2008 (intervju izveden po elektronski pošti).

navedli prav vsi vprašani, od tega pet na prvem mestu kot najpomembnejšo pridobitev in eden na drugem mestu kot drugo najpomembnejšo. Drugi najpogostejši odgovor so usvojene praktične spretnosti, predvsem na področju pogajalskih tehnik, javnega nastopanja in skupinskega dela. Ta odgovor je podalo pet od šestih intervjuvancev, od tega trije na drugem mestu kot drugo najpomembnejšo korist. Štirje intervjuvanci so kot odgovor navedli pridobljeno znanje o osrednji temi in institucijah EU, od tega trije vprašani kot tretji in en vprašani kot drugi najpomembnejši element. Četrty najpogostejši odgovor, ki sta ga med tremi najpomembnejšimi koristmi naštel dva udeleženca, je primerjava z in razumevanje problemov drugih mladih diplomatov (eden od udeležencev je ta element navedel na prvem mestu kot najpomembnejšega). Preostali odgovor, ki ga je navedel le en intervjuvanec, vključuje »številna potovanja po Evropi«.

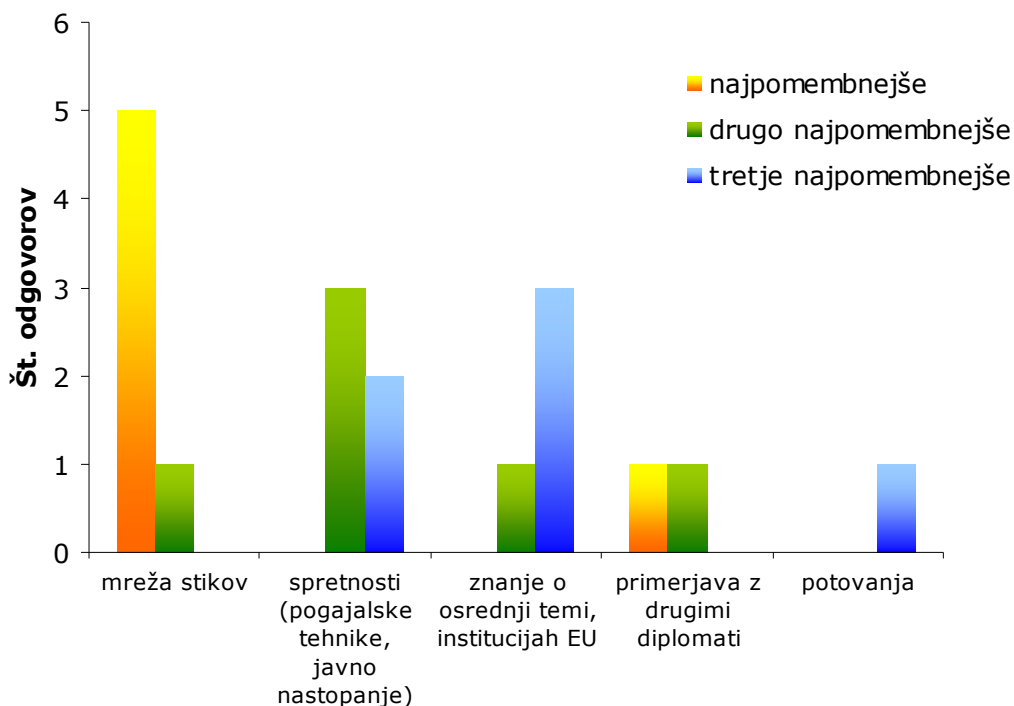
Graf 4.4.2.1: Najpomembnejše koristi programa po mnenju udeležencev

Med pozitivnimi in negativnimi lastnostmi trenutnega koncepta programa po mnenju vprašanih se pojavljajo nekateri elementi iz odgovorov na prejšnja vprašanja (glej graf 4.4.2.1 in graf 4.4.2.2). Vnovič je opaziti poudarek na veliki dodani vrednosti mreženja, kar je med pozitivne lastnosti uvrstila polovica vprašanih. Pozitivni so po mnenju intervjuvanih še »izvrstni tečajji«, »simulacije«, »praktično delo«, »spoznavanje druge države članice« (v okviru izmenjave, op.), »praksa«, »pregled EU«, ter »dober koncept in organizacija programa«. Negativnih lastnosti so udeleženci naštel precej manj, odgovori so prav tako

precej bolj raznoliki in se med udeleženci praktično ne ponavljajo, kar lahko kaže, da relativno kritičnih šibkih točk program nima in gre bolj za manjše moteče elemente, ki so pri posameznikih bolj ali manj vedno prisotni.

Graf 4.4.2.2: Najpomembnejše koristi programa – rang

Izpostaviti velja problem osrednje teme, ki ga kot edinega navede več kot en vprašani (skupno trije). Menijo, da osrednja tema ni bila dovolj oz. sploh ne vključena oz. da »ni bila zanimiva za določene države članice, vključno z /mojo/«. Eden od udeležencev doda, da ga nezadostna ne vključenost osrednje teme v koncept ni motila, ker so ostale prvine programa tako ali tako veliko bolj pomembne. Med ostalimi negativnimi lastnostmi najdemo še pre nizko pomembnost, ki se programu na splošno pripisuje, odvisnost uspešnosti predavateljev in voditeljev tečajev/delavnic od njihove karizme in govornih sposobnosti, prenaporen urnik 2. modula v Bruslju s preveč podatki, problem postopka selekcije udeležencev in posledično zelo različne izhodiščne ravni znanja o obravnavani temi.

Udeležence smo ločeno povprašali, kakšni so po njihovem mnenju obeti in razvojne možnosti EDP ter kakšen bi po njihovem mnenju lahko bil prispevek EDP k evropski diplomaciji v prihodnosti. Ker so bili odgovori na obe vprašanji precej povezani, jih predstavljamo skupaj. Tipična struktura odgovora na vprašanji je precej drzna napoved v prvem delu odgovora in nato s protivnim priredjem vpeljan zadržek, v katerem vprašani navajajo ovire za razvoj EDP

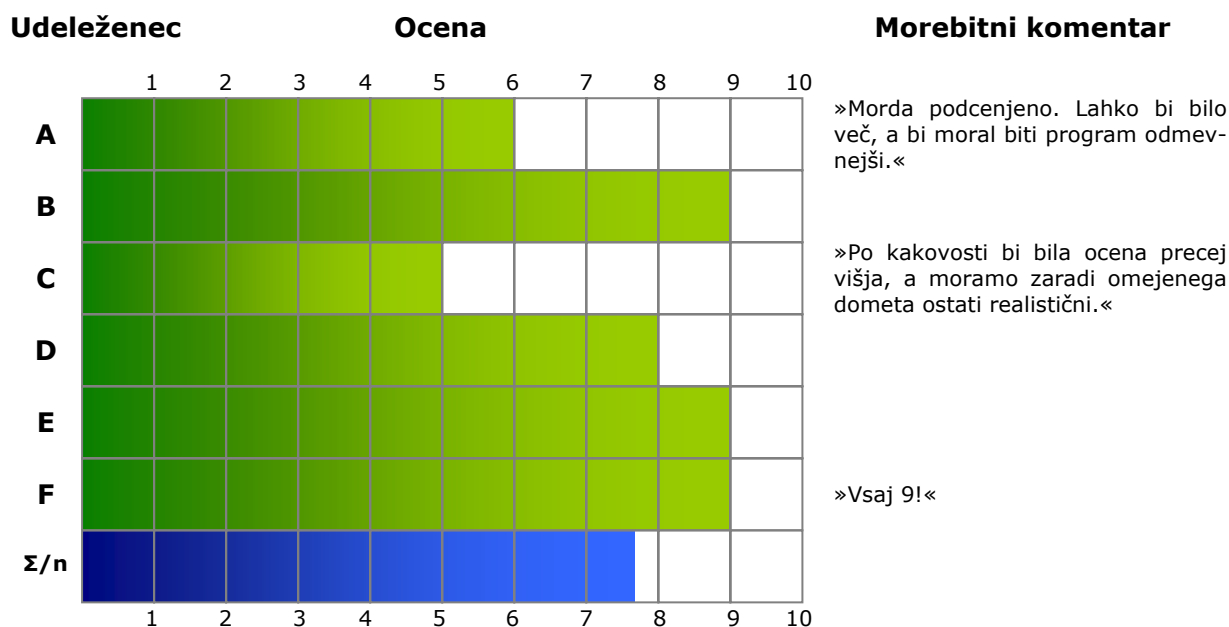

oz. elemente, ki jih je treba izboljšati, da bi bil »takšen razvoj lahko mogoč« (ne da bi jih z vprašanjem k temu izrecno spodbujali, op.).

Večina intervjuvancev poudarja, da je s programom treba nadaljevati, da lahko postane »temelj usposabljanja skupne zunanje službe EU«, da bi bilo treba ustvariti mrežo udeležencev za potencialne delodajalce in da je mreža udeležencev vsako leto večja. Hkrati dodajajo, da bi bilo treba izboljšati dnevni red, vzpostaviti resnejšo selekcijo, posamezna ministrstva bi morala EDP bolje integrirati v svoje kadrovske politike, promocija programa bi morala biti intenzivnejša, vsakoletne teme konstantnejše. Med odgovori zasledimo tudi mnenja, da bi bilo bolje, če EDP ne bi imel osrednje teme, da program v nobenem primeru ne sme postati obvezen in da ga ne smemo spreminjati preveč, saj bo »še naprej rasel sam«.

Ob koncu intervjuja smo vsakega udeleženca prosili, naj oceni, kakšen je pomen EDP v trenutnem procesu oblikovanja evropske diplomacije. Čeprav je pri tako majhnem vzorcu seveda nemogoče povleči statistično relevantnejše zaključke, pa je iz odgovorov vendarle razvidnih nekaj pomembnih potez. Na lestvici od 1 do 10, pri čemer pomeni 1 'povsem nepomemben' in 10 'izjemnega pomena', so trije udeleženci pomen EDP za oblikovanje evropske diplomacije ocenili z 9, eden z 8, in dva s 5 oz. 6.

Graf 4.4.2.3: Ocena pomena evropskega diplomatskega programa

Povprečna ocena je tako znašala 7,67. Večina vprašanih je torej pomen EDP ocenila kot zelo pomemben, zanimivo pa je, da sta tudi udeleženca, ki sta izmed šesterice pomembnost programa ocenila najnižje, dodala, da bi si program sicer »zaslužil višjo oceno«, a ga ravno

zaradi njegove neodmevnosti in premajhne vloge, ki mu jo pripisujejo države članice, ne moreta oceniti še više (vendarle pa moramo upoštevati, da na lestvici od 1 do 10, kjer 1 pomeni 'povsem nepomemben' in 10 'izjemnega pomena', tudi vrednost 5 še vedno označuje relativno visoko stopnjo pomembnosti, ki jo vprašani pripisuje pojavu). V tem lahko razumemo tudi poseben odnos do programa, ki je udeležencem zelo pri srcu, zato čutijo, da morajo nižjo oceno utemeljiti. Gre skratka za diskrepanco med pomembnostjo, ki jo za svojo evropsko identiteto in osebnostno rast programu pripisuje udeleženec subjektivno, in relativno nizko vrednotenje s strani nacionalnih držav, kar v udeležencu lahko zbuja občutek nemoči. Ravno takšno razmišljanje lahko pomeni resno oviro nadaljnjemu razvoju EDP v okviru oblikovanja identitete evropske diplomacije – navkljub dobrim rezultatom med ciljno populacijo mladih diplomatov, bi ti zaradi frustracij in podzvestnega ponotranjenja 'neizvedljivosti projekta' ter njegove 'nepomembnosti' v Uniji, ki ji še vedno vladajo nacionalne države, prav lahko v svoji kasnejši karieri v okviru evropske diplomacije ravnali pod pričakovanji in daleč od polnega izkoristka realnih pridobitev EDP.

4.4.3 Analiza rezultatov

Če povzamemo, lahko preko analize strukture, dokumentov in diskurza EDP ter empiričnih podatkov, pridobljenih z intervjuji in opazovanjem z udeležbo, podamo nekatere ključne elemente EDP kot novega instituta diplomatskega usposabljanja v EU.

Diskurzivna analiza dokumentov pokaže na jasno izraženo voljo po globlji integraciji na področju diplomatskega usposabljanja in eksplicitno navedeni cilj vzpostavitve tistega, kar v tretjem poglavju definiramo kot identiteto evropske diplomacije. Analiza zasnove in organizacijske strukture programa pokaže, da obstajajo določene težave, predvsem nepovezanost nekaterih vsebinskih vidikov in prekratko trajanje usposabljanja tako glede na predpostavljeno skupno časovno dolžino programa kot glede na ambicije.

Kot šibka točka se izkaže vzporedni program srečevanja vodij usposabljanja, ki je praktično namenjen zgolj obravnavi EDP, a je pri tem presenetljivo malo aktiven, kar bi lahko kazalo na določeno stopnjo zadržanosti posameznih držav članic do nadaljnjih korakov. Stroje-Wilkensova (2001) v svojem poročilu o prvem EDP ugotavlja, da je program izredno uporaben, izpolnjuje cilje, a ima na določenih področjih premalo kapacitet.

Natančnejši vpogled v delovanje programa nam omogoča študija primera osmega EDP s poudarkom na 5. modulu. Že sama tematika slednjega, ki jo je določilo slovensko predsedstvo, pokaže na nedodelanost in ohlapnost določenih strukturnih vidikov EDP. Čeprav

je bila uradna osrednja tema programa »Selitveni tokovi: razvoj in varnost v Afriki: izzivi za EU in njeni odzivi«, so imele (oz. so si vzele) države članice pri organizaciji posameznih modulov precej manevrskega prostora. Slovenija je temo, denimo, priredila svojim prednostnim nalogam ter dala v okviru 5. modula poudarek približevanju držav Zahodnega Balkana evro-atlantskim integracijam in perspektivi evro-sredozemskega partnerstva. Tema, ki je sicer vključevala tudi migracije z Zahodnega Balkana, pa se je hkrati le bežno oz. se pri določenih vidikih sploh ni navezovala na osrednjo temo. Tudi udeleženci pri svojih subjektivnih ocenah programa kot eno redkih šibkih točk omenjajo nedoslednost osrednje teme in premajhno koherenco med moduli.

Najopaznejša prvina interakcije med udeleženci 5. modula v Ljubljani je bila visoka stopnja medsebojne povezanosti. Po osmih mesecih in štirih opravljenih modulih so se udeleženci dodobra spoznali med sabo ter navezali trdne profesionalne in osebne stike. Visoka stopnja družbene povezanosti pomeni hkrati lažje iskanje skupnih interesov, skupnih točk pripadnosti in posledično veliko ugodnejše razmere za ustvarjanje stabilne kolektivne identitete.

Podobne indice zasledimo v odgovorih udeležencev na naša vprašanja. Velika podpora in prevladujoč element EDP, ki ga v superlativih omenjajo vsi udeleženci, je ustvarjanje mreže (*networking*). To je očitno z naskokom najmočnejši učinek EDP. V tem oziru so posebnega pomena tudi »priporočila kolegov in znancev«, kar je zelo pogosto navedeno kot razlog za prijavo na EDP. Takšna priporočila bolj latentno, a hkrati zanesljiveje pokažejo, da EDP kljub slabi splošni prepoznavnosti pušča globok pečat med udeleženci in – ker morajo taka priporočila, da sploh dosežejo svoj namen, očitno temeljiti na pozitivnih izkušnjah – da EDP v očeh udeležencev ostane kot prijetno in koristno doživetje.

Med najpomembnejšimi koristmi EDP udeleženci daleč najvišje uvrščajo že omenjeno ustvarjanje mreže. To je že tretji kazalec, ki potrjuje visoko stopnjo navezovanja stikov in hkrati velik pomen, ki ga temu pripisujejo udeleženci, kar vse govori v prid ugodnim okoliščinam za razvoj identitete. Večina jih na drugem mestu izpostavlja spretnosti, pridobljene v okviru tečajev javnega nastopanja, pogajanj ipd. ter nato na tretjem mestu poglobljeno znanje o obravnavani temi in delovanju EU.

Posebnih kritik programa med udeleženci ni zaznati – ko smo jih prosili naj naštejejo pozitivne in negativne lastnosti trenutnega koncepta programa, so prve v večini primerov številčno in po teži prevladovale nad drugimi. Udeleženci so tudi veliko bolj enoglasni glede pozitivnih lastnosti, kar kaže, da so ugodni učinki EDP po mnenju udeležencev izraziti, jasni

in prepričljivi. Pri napovedih o razvoju EDP v prihodnosti, posebej v luči njegovega prispevka k evropski diplomaciji, so udeleženci sicer optimistični, drzni in programu napovedujejo oz. si vsaj želijo svetlo prihodnost. Vendar protivna struktura njihovih odgovorov daje slutiti, da se udeleženci zavedajo relativne formalne 'nemoči' programa in nemilosti, ki jo uživa pri določenih akterjih. To lahko vodi v nevarnost ponotranjena frustracij, ki bi v najslabšem primeru lahko resno ogrozile dolgoročne cilje programa.

Poudariti velja, da udeležence zavestno v nobenem vprašanju nismo neposredno povpraševali po kakršnih koli identitetnih vidikih njihovega udejstvovanja v EDP. To nam namreč na edinstven način omogoča analizirati njihov diskurz in iskati sledi elementov evropske (diplomatske) identitete, ne da bi nas pri tem morala skrbeti kontaminacija s strani sprašujočega. Izkaže se, da praktično vsi intervjuvani udeleženci izražajo opazne identitetne prvine. Eden od udeležencev poudari, da »EDP pomaga ustvarjati evropsko identiteto in skupna stališča v evropski diplomaciji«, drugi meni, da je EDP »pomembno orodje ustvarjanja 'evropskosti' med mladimi diplomati«, spet tretji dodaja, da je program »idealna za razvijanje 'evropskega moštvenega duha' ('*European team spirit*')«. Morda najbolj neposredna je misel: »Prepričan sem, da bi si večina /udeležencev/ osmega EDP z veseljem delila pisarno v misiji EU. In to pravim Britanec!!!«.

Udeleženci se torej dobro zavedajo 'globljega' pomena EDP, saj ga tudi sami dojemajo v smislu oblikovanja novega evropskega kolektiva z dodano vrednostjo. Pri nobenem od intervjuvancev ni bilo zaznati kakršnih koli zadržkov do pretirane nadnacionalne zagrizenosti takšnega procesa, ki bi ogrožala primat nacionalnih držav.

4.5 Ocena vloge evropskega diplomatskega programa

Po opravljeni analizi EDP z vidika njegove strukture, učinkovitosti in identitetne komponente usposabljanja mladih diplomatov lahko poskusimo odgovoriti na vprašanje, kakšna je vloga programa v procesu oblikovanja identitete evropske diplomacije, ob upoštevanju elementov le-te, kot smo jih določili v 3. poglavju: novega evropskega diplomata, ki bo sposoben določiti in artikulirati evropske interese, se s kolegi iz držav članic poenotiti glede ciljev in sredstev skupne evropske diplomacije ter biti večš komunikacijskih in drugih spretnosti, ki jih zadeva sodobna javna diplomacija.

V ta namen je treba EDP osvetliti tudi z druge plati – administrativne in politične. V pomoč nam bodo ugotovitve iz prejšnjega podpoglavja in intervjuji s štirimi predstavniki držav članic oz. evropskih institucij, ki so se večinoma tudi udeležili srečanja vodij usposabljanja ob robu

5. modula osmega EDP – z glavno koordinatorico 5. modula osmega EDP na slovenskem ministrstvu za zunanje zadeve,⁹⁹ vodjo diplomatskega usposabljanja na nemškem ministrstvu za zunanje zadeve,¹⁰⁰ namestnikom vodje oddelka za izobraževanje na francoskem ministrstvu za zunanje zadeve¹⁰¹ in z visokim uradnikom EU,¹⁰² ki je želel ostati anonimen.

Ravno slednji v svojem intervjuju poudarja, da je treba ločevati dva vidika EDP – vidik udeležencev, ki odsevajo evropsko identiteto čez 15, 20 let in vidik organizatorjev, torej vodij usposabljanja –, med katerima obstaja velika vrzel. Medtem ko prvi EDP zelo cenijo in upoštevajo, so vodje usposabljanja »izjemno nenaklonjeni nadaljnemu razvijanju programa in krepitvi sodelovanja na področju usposabljanja«. Pojasnjuje, da so se zastoji v razvoju EDP pričeli že takoj na začetku leta 2000, ko so nekatere države članice pričele ovirati proces nadaljnje integracije na tem področju. Usposabljanje je namreč blizu izobrazbi, ki je eno od občutljivih področij nacionalne suverenosti. Vodje diplomatskega usposabljanja se tako dobivajo le dvakrat letno v neformalni sestavi, njihova tema pa je izključno EDP. Kljub številnim poskusom nadgradnja sodelovanja nikoli ni uspela zaradi zadržkov posameznih držav članic, ki jih je po besedah neimenovanega uradnika kar polovica. Vodje usposabljanja se zdijo povsem zadovoljni s trenutnim stanjem, dejansko pa lahko govorimo o institucionalni blokadi, za katero ni znaka, da bi bila v bližnji prihodnosti lahko odpravljena. Podobno razmišlja tudi naša sogovornica s slovenskega zunanjega ministrstva,⁶⁴ ki pravi, da se je treba vprašati, zakaj ni mogoče na sestankih vodij usposabljanja doseči soglasja glede formalizacije njihovega delovanja in ali bi to lahko pomenilo odmik od suverene pravice do usposabljanja svojih kadrov po lastni meri.

Neimenovani uradnik EU izpostavlja, da je EDP zaradi svoje neformalnosti povsem v rokah držav članic, kar pomeni, da je velik del EDP prepuščen volji države organizatorice. V primeru formalne opredelitve programa, se to seveda ne bi moglo zgoditi, saj bi celoten proces usmerjali in vodili iz Bruslja.¹⁰³

---

⁹⁹ *Intervju z Mileno Stefanović-Kajzer*, koordinatorico zaključka osmega evropskega diplomatskega programa v času slovenskega predsedovanja in vodjo oddelka za načrtovanje politik Sektorja za načrtovanje politik in raziskave na Ministrstvu za zunanje zadeve Republike Slovenije, Ljubljana, 18. julija 2008.

¹⁰⁰ *Intervju z Anko Feldhusen*, vodjo dodatnega izobraževanja in usposabljanja na Ministrstvu za zunanje zadeve Zvezne republike Nemčije, 8. julija 2008 (intervju izveden po elektronski pošti).

¹⁰¹ *Intervju z Didierjem Larroquom*, namestnikom vodje oddelka za izobraževanje v direktoratu za človeške vire Ministrstva za zunanje zadeve Francoske republike, 21. julija 2008 (intervju izveden po elektronski pošti).

¹⁰² *Intervju z neimenovanim visokim uradnikom EU*, Generalni sekretariat Sveta EU, 29. julija 2008 (intervju izveden prek telefonskega pogovora).

¹⁰³ Neimenovani uradnik dodaja, da so se na začetku v okviru EU zelo angažirali za program, stalno pripravljali nove predloge, a so čez čas odnehali. »To ni nič neobičajnega v evrokrajci – včasih v EU vztrajati pri določenih

A čeprav predstavlja EDP področje, kjer evropska integracija institucionalno zaenkrat še ne more prodreti globlje, lahko po drugi strani rečemo, da imamo pred seboj generacijo mladih diplomatov, ki vzpostavljajo mreže (*network*), se posvetujejo in imajo podobno usposabljanje. Čez 15 do 20 let se bo ta generacija še kako zavedala, da pripada isti diplomatski kulturi. Po mnenju uradnika bodo že čez 5 do 7 let prvi udeleženci EDP vstopili v osrednje obdobje svoje zunanjepolitične kariere (*mid-career*); takrat bodo morda blizu vodjam usposabljanja oz. bodo morda celo sami opravljali to funkcijo. To bo gotovo velika spodbuda za EDP, saj ga bo vodila generacija s povsem drugačno vizijo in s precej bolj »evropskimi refleksi«. Tudi predstavnica slovenskega zunanjega ministrstva¹⁰⁴ je optimistična – krepitev zavesti med mladimi diplomati o skupnih interesih in nalogah EU kot celote na področju zunanje in varnostne politike je dosežena. Po njenem bo verjetno prav tej generaciji diplomatov v prihodnosti uspelo uresničiti cilje, ki si jih je sedanja generacija »mogoče zastavila preambiciozno«. Meni pa, da brez zadostne politične podpore držav članic ne bo mogoče računati na razvoj EDP v smeri trdnega stebra evropske diplomacije. Programu po njenem v določenih državah članicah ne posvečajo dovolj pozornosti iz dveh razlogov:

- v nekaterih, predvsem novih članicah, »niti ne razumejo, čemu je program namenjen« in se temu primerno tudi ne odzivajo, saj Evropska komisija ne vlaga dovolj energije, da bi novinke vpeljala v sistem. Posledično te države ne izrabljajo mehanizma EDP v okvirih, ki so jim na voljo. V to skupino držav lahko po njenem delno uvrstimo tudi Slovenijo, saj ji do danes še ni uspelo identificirati ciljev, ki bi jih rada uresničevala z izobraževanjem kadrov preko EDP. Premalo naj bi sodelovala tudi pri oblikovanju programov;
- nekatere stare članice imajo zelo razvito lastno mrežo izobraževanja diplomatskega kadra in/ali se jim oblikovanje skupne diplomacije zdi še precej oddaljeno. Zato so dokaj pasivne pri oblikovanju in usmerjanju vsebine EDP, čeprav je nekaterim po drugi strani odlično uspelo vpeti lastno znanje in ljudi, kar lahko razumemo tudi kot obliko monopolizacije sistema.

Sama EDP razume kot vsebinski prispevek, »ali bolje rečeno – vsebinsko podlago«, s pomočjo katere je sploh mogoče vzpostaviti temeljne pogoje za izvedbo projekta evropske diplomacije. Preko EDP naj bi se diplomati imeli možnost na enakih osnovah seznaniti s

---

vprašanih nima smisla, saj se s tem porabi preveč energije zaman: bolje je zadeve prepustiti času in ustvarjati nove rešitve na drugih področjih« (*Intervju z neimenovanim visokim uradnikom EU*, 29. julija 2008).

¹⁰⁴ *Intervju z Mileno Stefanović-Kajzer*, koordinatorico zaključka osmega evropskega diplomatskega programa v času slovenskega predsedovanja in vodjo oddelka za načrtovanje politik Sektorja za načrtovanje politik in raziskave na Ministrstvu za zunanje zadeve Republike Slovenije, Ljubljana, 18. julija 2008.

perečimi problemi v mednarodni skupnosti, se poenotiti glede rešitev in skupnih ukrepov ter se že na začetku svoje kariere naučiti sklepanja kompromisov. Prav za oblikovanje skupne diplomatske identitete EU je izjemnega pomena sposobnost doseganja kompromisov in dajanje prednosti skupnim interesom. Prepričana je, da bi bilo v program treba vključiti več evropskih znanstvenih ustanov. Evropska komisija in Svet EU bi morala po njenem več delati na političnem soglasju glede formalizacije delovanja vodij usposabljanja, ki bi s polnimi pooblastili svojih držav lahko potrjevali in oblikovali vsebino EDP ter »prispevali k hitrejšemu oblikovanju skupne diplomacije EU«.

Glede ukrepov za uspešni razvoj EDP v prihodnosti tudi neimenovani visoki uradnik EU na prvem mestu poudarja rešitev institucionalnega problema. Strinja se s potrebo po časovnem podaljšanju programa,¹⁰⁵ vendar zagovarja formulo petih modulov tudi v prihodnje – poudarja, da je program razporejen preko celega leta s točno določenim namenom: tako dalj časa ostaja v zavesti udeležencev. Kot ključni izpostavlja potrebo po večji povezanosti in usklajenosti (kontinuiteti) ter potrebo po večji udeležbi različnih diplomatskih inštitutov in akademij, ki bi udeležencem tako omogočili seznanitev z različnimi načini diplomatskega usposabljanja po Evropi.

Nekoliko drugačen pogled predstavlja vodilna uradnika na področju diplomatskega usposabljanja dveh velikih držav članic – Francije in Nemčije, ki se v občutljiva institucionalna vprašanja – razumljivo, saj sta oba dovolila objavo svojih imen – ne spuščata. Vodja usposabljanja na nemškem zunanjem ministrstvu¹⁰⁶ potrjuje naše ugotovitve iz prejšnjega podpoglavja, ko poudari, da je zanjo in nemške udeležence/-ke zadnjih treh let pri EDP najpomembnejši mrežni vidik. Meni, da se – čeprav je program tudi vsebinsko zelo zahteven – konkretni rezultat skriva v spoznavanju številnih drugih mladih evropskih diplomatov, ki se bodo tudi v prihodnji karieri pogosto znova srečevali (bodisi v še nastajajoči evropski zunanji službi bodisi v bilateralnih predstavništvih ali v Bruslju). Kot pravi, se »tudi prek telefona ali elektronske pošte lahko udeleženci/-ke izven centrale predhodno pogovorijo o ali celo rešijo veliko zadev preprosto po 'kratki' neuradni poti. Osebni odnos (h kateremu krepko prispeva pet modulov) je tudi v dobi sodobne komunikacije še vedno zelo pomemben.« Med šibkimi točkami izpostavlja četrti modul, ki naj bi udeležencem zaenkrat ponujal še preveč različnih podatkov. Meni, da bi morali s programom v obstoječih okvirih

---

¹⁰⁵ A hkrati opozarja, da je treba upoštevati tehnične omejitve – veliko držav članic se sooča s krčenjem sredstev za usposabljanje, zato bi bilo preprosto neizvedljivo pošiljati udeležence na npr. 14-dnevne module.

¹⁰⁶ *Intervju z Anko Feldhusen*, vodjo dodatnega izobraževanja in usposabljanja na Ministrstvu za zunanje zadeve Zvezne republike Nemčije, 8. julija 2008 (intervju izveden po elektronski pošti).

nadaljevati tako dolgo, dokler ne bo vzpostavljena evropska zunanja služba. Šele takrat bi morali program vsebinsko prilagoditi njenim zahtevam in udeležence/-ke izbirati med tistimi diplomati, ki bodo po posameznih zunanjih ministrstvih predvideni za delo v evropski zunanji službi.

Nekoliko bolj neposreden je namestnik vodje oddelka za izobraževanje na francoskem zunanjem ministrstvu,¹⁰⁷ ki eksplicitno poudari, da je program EDP trenutno obroben, še posebej po obsegu, saj vključuje le 2 mlada diplomata na državo članico v enem letu. Program, razdeljen na pet modulov, je po njegovem, prav tako premalo zgoščen, sploh v luči trajnega izobraževanja mladih v državah članicah (kjer izobraževanje včasih traja tudi dve leti). Med pozitivnimi lastnostmi EDP so po mnenju našega francoskega sogovornika najpomembnejši vzpostavitev omrežja mladih diplomatov, izmenjava izkušenj in znanja med državami članicami, ustvarjanje baze podatkov mladih diplomatov, ki bodo lahko nekega dne poklicani, da postanejo jedro bodoče evropske diplomatske službe. Njegove negativne lastnosti naj bi bile zlasti premajhna zgoščenost, premalo redno izobraževanje in negotova oblika izobraževanja, ki večinoma temelji na volji in sredstvih posameznih držav članic. Poudarja, da je prihodnost EDP v celoti vsebovana v vzpostavitvi bodoče evropske diplomatske službe.

Poleg vpogledov v razmišljanja udeležencev EDP in oblikovalcev procesov usposabljanja velja dodati nekaj opažanj s sestanka trojke¹⁰⁸ – instituta, ki je odgovoren za izvajanje EDP – 15. maja 2008 v Ljubljani. Sestanek, ki je trajal presenetljivo malo časa, je pokazal na vrsto nesoglasij in nedorečenosti glede programa. Glavna tema sestanka je bila npr. priprava diplom za udeležence, ki so jih podpisali predstavniki obeh predsedujočih držav, Komisije in Sveta. Tudi tu ni šlo brez zapletov – slovensko predsedstvo je pripravilo diplome za vseh 54 udeležencev, ki so bili na uradnem seznamu, čeprav se je modula v Ljubljani udeležilo le 45 udeležencev. Vprašanje, komu in pod kakšnimi pogoji dejansko podeliti diplome o uspešno opravljenem osmem EDP (ki seveda vključuje in predvideva udeležbo na petih modulih), je sprožilo živahno razpravo in na koncu obviselo v zraku brez konkretnih odgovorov, v presojo slovenskemu predsedstvu. Medtem ko so prisotni razglabljali, ali naj bo pogoj za opravljen program udeležba na vsaj treh ali štirih modulih in ali naj se odsotnost zaradi dokazano opravičljivih razlogov sploh šteje kot odsotnost, je bilo s strani enega od predstavnikov Sveta EU vendarle slišati pripombo, da mora biti EDP, če želimo, da ga

---

¹⁰⁷ Intervju z *Didierjem Larroquom*, namestnikom vodje oddelka za izobraževanje v Direktoratu za človeške vire Ministrstva za zunanje zadeve Francoske republike, 21. julija 2008 (intervju izveden po elektronski pošti).

¹⁰⁸ Vir: opazovanje z udeležbo.

začnejo jemati resno in da »postane visoko kakovostna referenca v CV-jih udeležencev«, zastavljen dosledno in bi že en izpuščen modul pri tako kratkem programu moral predstavljati težavo pri izpolnjevanju pogojev za diplomo. Nedorečenost tako osnovnih pravil in očitna nepripravljenost, skorajda naveličanost udeležencev sestanka, na sprejetje dejstva, da bi morali biti pogoji pridobivanja diplome EDP postavljeni precej strožje, dokazujejo, da države članice EDP ne jemljejo resno, zaradi blokade določenega števila držav pa obstaja atmosfera frustracije, ki onemogoča kakovostno delo in praktično pomeni, da so sestanki vodij usposabljanja sami sebi namen. Ostalim temam je bilo na sestanku posvečeno zanemarljivo malo pozornosti. Predstavnica Češke, ki se je skupaj s francoskim kolegom kot organizatorica devetega EDP udeležila sestanka trojke, je začela razpravo o naslednjem EDP in omenila, da »bodo EDP na Češkem *verjetno* (poudaril ŽP) zastavili in izpeljali nekoliko drugače«. Ravno takšni momenti pokažejo, kako zelo je EDP odvisen od posameznih držav članic.

Da bi še enkrat celovito zajeli poglede intervjuvanih udeležencev EDP in vodij usposabljanja, v nadaljevanju prikazujemo shemo tipov odgovorov na tri ključna vprašanja, ki smo jih zastavili obema skupinama vprašanih – pozitivne in negativne lastnosti trenutnega koncepta programa, njegova pomembnost za oblikovanje evropske diplomacije ter mnenje o prihodnosti in razvojnih možnostih programa. Odgovore vprašanih smo prekategorizirali¹⁰⁹ v tri možne vrednosti, ki povzemajo poglede na kakovost, stabilnost, vpliv in položaj programa v prihodnosti: negativno (-), pozitivno (+) in nevtrarno ali nejasno (o).

Pregled stališč, pričakovanj in odnosa do EDP pokaže veliko razliko med obema skupina akterjev programa – medtem ko med udeleženci EDP prevladuje pozitiven odnos do programa in optimistični pogledi na njegovo prihodnost, pa so vodje usposabljanja in visoki uradnik EU precej bolj zadržani in skeptični.¹¹⁰ Tabela 4.5.1 še enkrat jasno pokaže na že omenjeni obstoj dveh vidikov EDP. Ne glede na to da ima vidik vodij usposabljanja večjo težo pri usmerjanju programa v prihodnje, ne moremo sklepati, da bo v prihodnosti prevladal,

---

¹⁰⁹ Ker je takšna prekategorizacija nujno tudi arbitrarna, smo z nekaterimi pravili skušali omejiti vpliv različnih interpretacij na vrednost: pri vprašanju o pozitivnih/negativnih lastnosti je npr. odločalo ravnotežje med številom enih in drugih lastnosti, navedenih v odgovoru, in njihova teža, kot je razvidna iz besedišča. Pri vprašanju o vplivu programa na oblikovanje evropske diplomacije smo številčne vrednosti ocen, ki so jih podali udeleženci EDP, pretvorili po naslednjem ključu 7–10: +, 4–6: o in 1–3: -. Pri odgovorih na odprta vprašanja, kjer ni bilo mogoče jasno razbrati odnos intervjuvanca do problema, smo uporabili oznako o 'nevtrarno ali nejasno', enako pri odgovorih, kjer je bil odnos intervjuvanca do problema nevtrarno.

¹¹⁰ Zanimivo pri tem je, da nobena od držav članic, iz katerih prihajajo intervjuvani vodje usposabljanja, ni med nasprotnicami nadaljnjega poglobljanja sodelovanja na področju usposabljanja. Očitno pa so spričo dobrega poznavanja političnega ozadja in situacije, ki vlada med sedemindvajseterico, precej bolj pesimistični glede vprašanja EDP kot njihovi mlajši kolegi.

saj pogled udeležencev deli vsako leto več mladih diplomatov, ki odraščajo in bodo sčasoma začeli zavzemati sedeže svojih starejših kolegov.

Tabela 4.5.1: Različna vidika stališč udeležencev in vodij usposabljanja

	Vodje usposabljanja				Udeleženci EDP					
	SI	NE	FR	EU	A	B	C	D	E	F
pozitivno : negativno	-	-	o	-	+	+	-	+	+	+
oblikovanje evr. diplomacije	o	+	-	o	+	o	+	o	+	+
prihodnost	-	-	o	o	o	+	+	+	+	+

*SI – predstavnica Slovenije, NE – predstavnik Nemčije, FR – predstavnik Francije, EU – visoki uradnik EU.
**+ – pozitivno, – – negativno, o – nevtrarno ali nejasno.

Vidik udeležencev EDP, kot smo ugotavljali že v prejšnjem poglavju, izpolnjuje začrtane cilje, ki jasno predvidevajo gradnjo identitete evropske diplomacije – s skupnimi cilji, interesi in poenotenjem odzivnosti političnih akterjev v zunanji politiki. Institucionalno se EDP nahaja pred blokado določenih držav članic, ki je hkrati vzrok in posledica neurejenega statusa instituta *Training Directors Meeting*, srečanj vodij diplomatskega usposabljanja. Slednji se zaenkrat srečujejo le na neformalni ravni, zaradi pomanjkanja formalnih pravil je izvedba EDP prepuščena posameznim državam članicam, kar je vzrok za slabo koherentnost ter številne pomanjkljivosti in napake, kar je pri določenih državah članicah lahko tudi posledica zavestnega ravnanja.

Vendarle pa tako visoki uradnik EU kot predstavnica slovenskega zunanjega ministrstva potrđita naša opažanja, ko poudarita prisotnost nove generacije mladih diplomatov, ki so z EDP ponotranjili smisel ‘evropske identitete’ ter v skladu z našimi ugotovitvami iz prvega poglavja predstavljajo pripadnike nove večkulturne in večjezične evropske generacije v diplomaciji. Njihovo ‘simbolično vezivno tkivo’ ne temelji več na zgodovinskih mitih in simbolih, skupnih spominih ter tradicijah (Plavšak 1994: 711), temveč na odprtosti, fleksibilnosti, pluralnosti in pristnejši identifikaciji z obstoječim evropskim sloganom ‘enotni v različnosti’.

Ti novi subjekti bodo v prihodnosti krojili evropsko zunanjo politiko ter nedvomno izpolnjujejo vse predpogoje za diplomatski kader z jasno evropsko samodefincijo in zaledjem izoblikovanega evropskega kolektiva Erasmusove generacije. Ni naključje, da so nekateri

sogovorniki poudarjali velik pomen EDP za bodočo evropsko zunanjo službo, ki bo, če bo zaživela, s seboj nujno prinesla tudi temeljito prestrukturiranje EDP. Evropska diplomacija s takim kadrom bo namreč vajena sklepati kompromise, sposobna razumeti in doumeti evropske interese ter jih tudi uspešno zastopati v svetu.

ZAKLJUČEK

أضيق الأمر أدناه من الفرج

»*Tem težji je problem, tem bliže je rešitev.*«

(arabski pregovor)

Evropska identiteta, ki jo definiramo kot občutek pripadnosti med državljani držav članic EU (in potencialnih kandidatki za članstvo), se intenzivno krepi na številnih področjih. Ker kot taka temelji na težko določljivem pojmu Evrope, se v praksi pojavlja vprašanje, kako jo sploh konceptualno doumeti, in – med določenimi političnimi akterji – tudi vprašanje, kako posledično spodbuditi njen razvoj, ki naj bi bil pogoj za na zunaj enotno, močno in vplivno EU – vodilnega globalnega akterja prihodnosti.

V nalogi smo preučevali konkreten primer evropskega diplomatskega programa, ki odseva težnje administracije EU okrepiti evropsko identiteto v za to najbolj ustreznem segmentu evropske populacije – med bodočimi vodilnimi zunanjepolitičnimi kadri držav članic – in zaobjema strateško pomembno področje politične socializacije: izobraževanje. Domnevali smo, da ima inovativni program usposabljanja mladih evropskih diplomatov perspektivo postati eden najbolj dinamičnih generatorjev identitete nove evropske zunanje politike in diplomacije.

Ustvarjanje evropske identitete okrog skupne zgodovine, kulture in civilizacijskega izročila, ki so nujno družbeni konstrukti in jih posamezniki lahko osmišljajo le preko določenih vnaprej pripravljenih vzorcev, najboljše pojasni t. i. primerjalni nacionalni (za preučevanje tematike pričujoče naloge predlagamo in uporabljamo poimenovanje ‘nacionalni’) konstruktivizem, ki države predpostavlja kot reificirane koncepte, torej fiksno določene v času in prostoru, (nad)nacionalne identitete pa kot družbeno konstruirane. Pri tem ugotavljamo, da je treba enovito preučevati tako evropsko identiteto od znotraj (v smislu poistovetenja nosilcev evropske identitete z določenimi identifikacijskimi točkami) kot od zunaj (torej kot ‘mednarodno identiteto’, identiteto zunanje politike EU in ožje tudi njene diplomacije). Za svojo samodefincijo namreč Evropa poleg notranje identitetne konsistentnosti nujno potrebuje referenco na zunanjega ‘drugega’. Šele ko si z njim vzajemno priznava polno kolektivno identiteto, lahko govorimo o Evropi (oz. EU) kot izoblikovanem kolektivu.

V praksi zunanja politika velja za enega ključnih področij evropske identitete, ustrezen indikator njene identitetne razvitosti pa je evropska diplomacija, poleg ekonomskih glavno

zunanjepolitično sredstvo EU. Evropsko diplomacijo razumemo kot tisto delovanje Unije v mednarodnih odnosih, ki ni specifično vezano na posamezne države članice, temveč predstavlja Unijo kot celoto. Glavni elementi tako koncipirane evropske diplomacije so danes delegacije Evropske komisije v tretjih državah in predsedstvo Sveta EU. Verjamemo, da se bo ne glede na razplet trenutnega zastoja v procesu ratifikacije Lizbonske pogodbe zaradi referendumске zavrnitve na Irskem obstoječi sistem v bližnji prihodnosti prestrukturiral in vključil institut evropske zunanje službe, ki bo nudila diplomatsko oporo nesojenemu ‘zunanjemu ministru EU’ – visokemu predstavniku za zunanje zadeve in varnostno politiko. Kljub relativno počasnemu razvoju zametkov evropske diplomacije je mogoče opaziti neobhodno težnjo po oblikovanju čvrste, učinkovite in vsestranske diplomatske službe, s katero bo EU lahko spremljala, procesirala in se ustrezno odzivala na izzive v sodobni skupnosti v skladu s svojo mednarodno odgovornostjo.

Pri opredelitvi identitete evropske diplomacije je treba upoštevati pomembno dvojnost: gre tako za samodefinicijo (torej definicijo od znotraj, identiteto ji morajo eksplicitno priznavati državljani EU in ‘evropski diplomati’) kot tudi zunanjo definicijo (torej priznavanje s strani ‘drugih’ ter vzporedno vplivnost, konsistentnost, prepoznavnost in razločnost v mednarodnih odnosih). Predpogoj so jasno izoblikovani cilji in sredstva za doseganje le-teh, o čemer mora veljati širok konsenz držav članic.

Svoj vpliv in identiteto v svetu lahko EU najlaže uveljavlja na podlagi svoje *soft power*. V sodobni diplomaciji, ki jo zaradi specifičnih potez globalne skupnosti vse bolj lahko enačimo kar z javno diplomacijo, lahko EU prevzame vodilno vlogo na številnih področjih in na njih uveljavlja svoje vrednote, poglede in interese. Takšne naloge lahko opravlja samo visoko strokovno usposobljen diplomatski kader, ki bo poleg obvladovanja klasičnih diplomatskih veščin dobro poznal tudi številna druga področja sodobnega komuniciranja, trženja in odnosov z javnostmi. Menimo, da bi morali v ta kader rekrutirati pripadnike nove evropske generacije, ki je večkulturna, večjezična ter ji študij, bivanje in delo v več različnih državah med ljudmi različnih kultur, jezikov, veroizpovedi in prepričanj ne povzročata nikakršnih težav. Le generacija, ki dejansko živi ‘enotnost v različnosti’, lahko tvori zaledje identiteti evropske diplomacije v obliki samosvojega, samozavedajočega se evropskega kolektiva.

Udeleženci evropskega diplomatskega programa po naših ugotovitvah izpolnjujejo vse predpogoje, da postanejo ustrezna delovna sila tako zastavljene evropske diplomacije v prihodnosti. Program v svojih dokumentih eksplicitno izraža cilje, ki odsevajo elemente identitete evropske diplomacije, kot smo jih opredelili v naši nalogi. Študija primera osmega

evropskega programa je pokazala, da se je med udeleženci razvila visoka stopnja povezanosti, ki je daleč prerasla formalne okvire. Mnenja udeležencev izražajo enotno podporo projektu, katerega ciljev (vzpostavitev evropskega kolektiva oz. 'evropskosti', 'evropskega moštvenega duha' ipd.) se zavedajo vsi udeleženci. Nihče projektu kot takemu ne oporeka – najverjetneje tudi zato, ker preko samega programa udeleženci spoznajo, da evropska identiteta ne pomeni nujno uničenja nacionalnih posebnosti, temveč lahko na njih temelji in se oplaja.

Tudi znanje in diplomatske spretnosti, pridobljene med usposabljanjem, lahko označimo pozitivno, čeprav se glede na mnenja udeležencev v primerjavi z učinkom *networkinga* zdijo nekoliko manj pomembne. Evropski diplomatski program vsekakor proizvaja usposobljen kader z dodano vrednostjo – veliko višjo stopnjo evropske identitete.

Ključna slabost programa se skriva v institucionalni blokadi, ki jo prakticira velik delež držav članic v strahu pred izgubo suverenosti nad pravico usposabljanja po lastnih preferencah. Iz tega hipocentra izvirajo vse nadaljnje slabosti programa: neformalna sestava srečanj vodij diplomatskega usposabljanja, pomanjkanje natančnejših smernic, posledična neskladja in nizka koherenca procesa usposabljanja, prekratko obdobje usposabljanja ter premajhna vključenost različnih praks diplomatskega usposabljanja v Evropi. Čeprav je manevrskega prostora za izboljšave ogromno, je le malo možnosti, da bi v bližnji prihodnosti države članice lahko presegle medsebojna nasprotja, formalizirale program in odpravile obstoječe pomanjkljivosti. Razvojne možnosti programa v takšni konstituciji, pa čeprav se bo ob zagonu evropske diplomatske službe moral prestrukturirati, z institucionalnega vidika niso najboljše. Po drugi strani je dejanski učinek programa med udeleženci popolnoma drugačen in dolgoročno izjemnega pomena za razvoj identitete evropske diplomacije.

Nekateri opozarjajo na nevarno protislovje med čedalje večjo kulturno raznolikostjo in vnemo EU, da bi to mnogovrstnost zbrala okrog jedra skupnih vrednot in kulture. Ustvarjanje umetno izdelane kolektivne identitete naj bi dušilo svetovljanskost in vodilo v nekakšen fundamentalizem evropskosti. Strinjamo se, da znatnega učinka neposredni poskusi umetnega ustvarjanja evropske identitete nimajo. Hkrati pa zavračamo (pretirano) pogoste napade dela akademske srenje z močnim zaledjem evroskeptičnih držav članic, ki Uniji očitajo, da model evropske identitete gradi po nacionalističnem vzorcu, kar naj bi bilo nesprejemljivo. Menimo, da so takšni očitki večkrat posledica določene teoretske omejenosti, ki izvira iz bolj ali manj subtilnega strahu pred zmanjšanjem moči ali odmiranjem nacionalne države.

Evropska zastava, himna, potni list so simboli, ki nikakor ne ogrožajo nacionalne identitete, kajti – četudi bi namen evropskih političnih elit bil tak – ustvarjanje evropske nacije, kulture po nacionalističnih vzorcih v evropskem kontekstu različnosti, ki nikakor ne temelji zgolj na nacionalni osnovi, preprosto ni izvedljivo.

Evropska identiteta, nasprotno, nastaja povsem drugače. Med tistimi, ki so pomemben del svojega življenja že preživeli v Evropi brez meja, s skupno valuto, svobodo bivanja, gibanja, študija in dela, v življenju pa tako kot udeleženci evropskega diplomatskega programa prek druženja z evropskimi kolegi in prijatelji spoznali različne jezike, kulture, mišljenja, poglede, diplomatske prakse in brisanje družbeno konstruiranih ločnic – daleč stran od omejenega in zaprtega monokulturalnega nacionalizma.

Čeprav avtor naloge ni bil udeleženec osmega evropskega programa in je kot predstavnik organizatorja – sektorja za načrtovanje politik in raziskave Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije – zgolj sodeloval pri izvedbi 5. modula, lahko spričo številnih formalnih in neformalnih stikov tudi po zaključku programa potrdi številne ugotovitve. Najočitnejši je prav gotovo *networking*. Stiki z udeleženci še vedno potekajo vsakodnevno in vključujejo najrazličnejša posvetovanja, posredovanje tehničnih podrobnosti, kontaktnih in drugih podatkov, ‘bližnjic’ do uradnih stališč držav članic, izmenjave pogledov na aktualna dogajanja v mednarodni skupnosti, sodelovanje na področju analitskega dela ipd. Skorajda se ustvarja občutek, da gre za standardno izmenjavo informacij med sodelavci v nekakšnem ‘velikem zunanjem ministrstvu Evrope’. Mreža pa se vsako leto razširi za novih 50 ‘evropskih diplomatov’.

Čez 20 do 30 let bo ta generacija na vrhuncu svoje kariere zasedla mesta oblikovalcev zunanje politike držav članic in evropske diplomacije. S svojim ustvarjalnim potencialom, spretnostmi, obvladovanjem novih načinov komuniciranja in jasno izoblikovanim smislom za evropskost lahko ogromno prispeva k učinkovitosti evropske diplomacije in oplemeniti identiteto EU kot celote.

Seznam virov

Primarni viri

- *Amsterdamska pogodba*, sprejeta 2. oktobra 1997, stopila v veljavo 1. maja 1999, Uradni list EU C 340, 10. november 1997. Dostopno na <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/amsterdam.pdf> (15. junij 2008).
- *Deklaracija o evropski identiteti*, sprejeta 14. decembra 1973, *Bulletin of the European Communities* 73(12). Dostopno na <http://www.ena.lu/declaration-european-identity-copenhagen-14-december-1973-020002278.html> (15. junij 2008).
- *Deklaracija o Zahodnoevropski uniji*, sprejeta 10. decembra 1991, Uradni list EU C 191, 29. julij 1992. Dostopno na http://www.assembly-weu.org/en/documents/sessions_ordinaires/key/declaration_maastricht_fromeu_site.php (16. julij 2008).
- *Enotni evropski akt*, sprejet 28. februarja 1986, stopil v veljavo 1. julija 1987, Uradni list EU L 169, 29. junij 1987. Dostopno na <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/enotni-evropski-akt.pdf> (15. junij 2008).
- *Pogodba iz Nice*, sprejeta 26. februarja 2001, stopila v veljavo 1. februarja 2003, Uradni list EU C 80, 10. marec 2001. Dostopno na <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/nica.pdf> (15. junij 2008).
- *Pogodba o Evropski uniji* (Maastrichtska pogodba), sprejeta 7. februarja 1992, stopila v veljavo 1. novembra 1993, Uradni list EU C 191, 29. julij 1992. Dostopno na <http://evropa.gov.si/pravni-red/pogodbe/maastricht.pdf> (15. junij 2008).
- *Pogodba o reformi* (Lizbonska pogodba), podpisana 13. decembra 2007, 5. julija 2008 še v postopku ratifikacije, Uradni list EU C 306, 17. december 2007. Dostopno na <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML> (15. junij 2008).
- *Poročilo Odbora za zunanje zadeve, človekove pravice, skupno varnostno in obrambno politiko Evropskega parlamenta o skupni diplomaciji Skupnosti*, 24. julij 2000, A5-0210/2000. Dostopno na <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A5-2000-0210+0+DOC+PDF+V0//EN> (15. junij 2008).

Sekundarni viri

- Aggestam, Lisbeth (1997): The European Union at the Crossroads: Sovereignty and Integration. V Alice Landau (ur.) in Richard G. Whitman (ur.): *Rethinking the European Union: institutions, interests and identities*, 75–92. Houndmills: Macmillan; New York: St. Martin's Press.
- Balogh, András (2001): Hungarian National and European Identity. V Petr Drulák (ur.): *National and European Identities in EU Enlargement*, 69–78. Praga: Institute of International Relations.
- Barbé, Esther (1997): European Values and National Interests. V Alice Landau (ur.) in Richard G. Whitman (ur.): *Rethinking the European Union: institutions, interests and identities*, 129–146. Houndmills: Macmillan; New York: St. Martin's Press.
- Bátor, Jozef (2003): Does the European Union Transform the Institution of Diplomacy? *Arena Working Papers* 03(6). Dostopno na http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2003/papers/wp03_6.pdf (27. junij 2008).
- Benko, Vlado (1997): *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bennhold, Katrin (2005): *Quietly Sprouting: A European identity*. Dostopno na <http://yaleglobal.yale.edu/display.article?id=5646> (15. junij 2008).
- Blair, Alasdair (2004): Diplomacy: The Impact of the EU on its Member States. V Walter Carlsnaes (ur.), Helen Sjursen (ur.) in Brian White (ur.): *Contemporary European Foreign Policy*, 198–210. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Bretherton, Charlotte in John Vogler (1999): *The European Union as a Global Actor*. London, New York: Routledge.
- Brodský, Jiří (2001): The Czech Experience of Identity. V Petr Drulák (ur.): *National and European Identities in EU Enlargement*, 21–38. Praga: Institute of International Relations.
- Bruter, Michael (1999): Diplomacy without a state: the external delegations of the European Commission. *Journal of European Public Policy* 6(2), 183–205.
- Campbell, David (1998): *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis: University of Minnesota.

- Cederman, Lars-Erik (2005): Nationalism and Ethnicity. V Walter Carlsnaes (ur.), Thomas Risse-Kappen (ur.) in Beth A. Simmons (ur.): *Handbook of international relations*, 409–429. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Čelofiga, Jerneja (2007): *Analiza razvoja evropske diplomatske mreže*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Center za politične in diplomatske študije (CPDS) (2008): *What's new*. Dostopno na <http://www.cpds.co.uk/html/content-whatsnew.html> (8. junij 2008).
- D'Haenens, Leen (2005): Euro-Vision: The Portrayal of Europe in the Quality Press. *International Communication Gazette* 67(419), 420–440.
- Damro, Chad (2001): Building an international identity: the EU and extraterritorial competition policy. *Journal of European Public Policy* 8(2), 208–226.
- Debeljak, Aleš (2003): *Kozmopolitizem in koncentrični krogi identitet*. Dostopno na <http://www.prihodnost-slovenije.si/uprs/ps.nsf/krf/32761CE488BAA508C1256E940046C557?OpenDocument> (28. julij 2008).
- Delanty, Gerard (1995): *Inventing Europe: Idea, Identity, Reality*. Houndmills: Macmillan Press.
- Delanty, Gerard in Paul R. Jones (2002): European Identity and Architecture. *European Journal of Social Theory* 5(4), 453–466.
- Delegacija Evropske komisije v Združenih državah Amerike (2007a): Gauging European Identity Within the »European Project«. *EU Focus*, 8. Dostopno na <http://www.eurunion.org/news/eunewsletters/EUFocus/2007/EUFocus-Identity2007.pdf> (15. junij 2008).
- Delegacija Evropske komisije v Združenih državah Amerike (2007b): The Emerging European Identity: Unity and Diversity, Peace and Prosperity. *EU Focus*, 1. Dostopno na <http://www.eurunion.org/news/eunewsletters/EUFocus/2007/EUFocus-Identity2007.pdf> (15. junij 2008).
- Delegacija Evropske komisije v Združenih državah Amerike (2007c): Building A European Consciousness: The EU Role. *EU Focus*, 2–3. Dostopno na <http://www.eurunion.org/news/eunewsletters/EUFocus/2007/EUFocus-Identity2007.pdf> (15. junij 2008).
- Delegacija Evropske komisije v Združenih državah Amerike (2007č): A European Consciousness: The Economy & Society. *EU Focus*, 4–5. Dostopno na <http://www.eurunion.org/news/eunewsletters/EUFocus/2007/EUFocus-Identity2007.pdf> (15. junij 2008).

eurunion.org/news/eunewsletters/EUFocus/2007/EUFocus-Identity2007.pdf (15. junij 2008).

- Delegacija Evropske komisije v Združenih državah Amerike (2007d): Educating the New Europeans – »Mobility« and Exchange Programs: Enhancing the European Identity. *EU Focus*, 6–7. Dostopno na <http://www.eurunion.org/news/eunewsletters/EUFocus/2007/EUFocus-Identity2007.pdf> (15. junij 2008).
- Delgado-Moreira, Juan M. (1997): Cultural citizenship and the Creation of European identity. *Electronic Journal of Sociology*. Dostopno na <http://www.sociology.org/content/vol002.003/delgado.html> (27. junij 2008).
- Diplomatski inštitut Ministrstva za zunanje zadeve Republike Bolgarije (2008): *БДИ: Новини: Архив. Аспарух Николов завърши Осмата европейска дипломатическа програма*. Dostopno na <http://bdi.mfa.government.bg/bg/news.htm> (29. maj 2008).
- Dokler, Anton (1915): *Grško-slovenski slovar*. Ljubljana: Knezoškofijski zavod sv. Stanislava.
- Duke, Simon (2003): *A Foreign Minister for the EU: But where's the Ministry?* Haag: Netherlands Institute of International Relations »Clingendael«.
- Duke, Simon (2004): The External Action Service. A diplomatic Service in the making? *CFSP Forum* 2(4), 4–7. Dostopno na <http://www.fornet.info/documents/CFSP%20Forum%20vol%202%20no%204.pdf> (15. junij 2008).
- Duke, Simon (2008): *The European Commission: Inside and Out. »Administering Foreign Policy After Lisbon: The Case of the EEAS«*. European Institute of Public Administration, Working Paper 2008/W/01. Dostopno na http://www.eipa.eu/files/repository/product/20080516115307_SDU_InsideOut_0801e.pdf (27. junij 2008).
- Evropska komisija (2004a): *5th EDP Brochure*. Dostopno na http://ec.europa.eu/external_relations/edp/intro/edp_5th_bro.pdf (10. junij 2008).
- Evropska komisija (2004b): *European diplomatic programme*. Dostopno na http://ec.europa.eu/external_relations/edp/intro/index.htm (18. maj 2008).
- Evropska komisija (2008): *The European Diplomatic Programme: 8th Edition (2007–2008)*. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije.
- Freiberga, Elga (2001): European Values and Latvian Identity. V Petr Drulák (ur.): *National and European Identities in EU Enlargement*, 113–128. Praga: Institute of International Relations.

- Gasteyer, Curt (1993): Europa in der Welt von morgen. *Europäische Rundschau* 21(1), 35–43.
- Grevi, Giovanni in Fraser Cameron (2005): *Towards an EU Foreign Service*. Dostopno na http://www.epc.eu/TEWN/pdf/724363750_EPC%20Issue%20Paper%2029%20Towards%20a%20European%20External%20Action%20Service.pdf (15. junij 2008).
- Gruban, Darja (2007): *Moderna evropska diplomacija: Evropska unija kot diplomatski akter*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Gyárfášová, Oľga (2001): From Defense Against the »Others« to the Formulation of its Own Interests: The Case of Slovakia. V Petr Drulák (ur.): *National and European Identities in EU Enlargement*, 39–56. Praga: Institute of International Relations.
- Harper, Douglas (2001): *Online Etymology Dictionary*. Dostopno na <http://www.etymonline.com> (12. julij 2008).
- Hedetoft, Ulf (1997): The Cultural Semiotics of 'European Identity': Between National Sentiment and the Transnational Imperative. V Alice Landau (ur.) in Richard G. Whitman (ur.): *Rethinking the European Union: institutions, interests and identities*, 147–170. Houndmills: Macmillan; New York: St. Martin's Press.
- Hemery, John (2006): *International Forum on Diplomatic Training: 34th Meeting of Deans and Directors of Diplomatic Academies and Institutes of International Relations*. Dostopno na <http://textus.diplomacy.edu/textusBin/env/scripts/Pool/GetBin.asp?IDPool=1267> (15. maj 2008).
- Henig, Stanley (1997): *The Uniting of Europe: From discord to concord*. London, New York: Routledge.
- Heuser, Annette (2005): *Diplomats for Europe: Key elements for a European External Action Service*. Dostopno na http://www.cap.lmu.de/download/spotlight/Reform_spotlight_02-05_en.pdf (15. junij 2008).
- Hocking, Brian (2004): Diplomacy. V Walter Carlsnaes (ur.), Helen Sjursen (ur.) in Brian White (ur.): *Contemporary European Foreign Policy*, 91–109. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Hocking, Brian in David Spence (2005): Towards a European Diplomatic System? *Clingendael Discussion Paper in Diplomacy* 98. Dostopno na http://www.clingendael.nl/publications/2005/20050600_cli_paper_dip_issue98.pdf (27. junij 2008).

- Hribar, Tine (2003): Subnacionalno, nacionalno in transnacionalno. *Nova revija* 22(259/260), 281–286.
- Hübner Danuta (2002): *Comments on the draft report of the External Action Working Group*. Dostopno na <http://european-convention.eu.int/docs/wd7/5496.pdf> (15. junij 2008).
- Inštitut za slovensko izseljenstvo Znanstveno-raziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ISI ZRC SAZU) (2008): *European Diplomatic programme*. Dostopno na <http://isi.zrc-sazu.si/?q=node/476> (15. junij 2008).
- Ivanov, Andrey (2001): The Crystallization of European Identities: The Bulgarian Case. V Petr Drulák (ur.): *National and European Identities in EU Enlargement*, 161–178. Praga: Institute of International Relations.
- Jazbec, Milan (2004): Diplomacija malih držav in globalizacija. V Milan Brglez (ur.) in Drago Zajc (ur.): *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*, 229–243. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jazbec, Milan (2006): *Zur Entwicklung der Europäischen Sicherheits- und Verteidigungspolitik: Die Rolle und die Perspektiven Sloweniens*. Dunaj: Büro für Sicherheitspolitik des Bundesministeriums für Landesverteidigung.
- Jørgensen, Knud Erik (1999): Modern European Diplomacy: A Research Agenda. *Journal of international relations and development* 2(1), 78–96.
- Jørgensen, Knud Erik (2004): European Foreign Policy: Conceptualising the Domain. V Walter Carlsnaes (ur.), Helen Sjursen (ur.) in Brian White (ur.): *Contemporary European Foreign Policy*, 32–56. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Južnič, Stane (1993): *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Keukeleire, Stephan (2003): The European Union as a Diplomatic Actor: Internal, Traditional, and Structural Diplomacy. *Diplomacy & Statecraft* 14(3), 31–56.
- Kirch, Aksel in Maria Kirch (2001): National and European Identities: The View from Estonia. V Petr Drulák (ur.): *National and European Identities in EU Enlargement*, 129–144. Praga: Institute of International Relations.
- Komel, Dean (2002): Smisel evropskosti in konstitucija »enotnosti v različnosti«: pripis k predavanju Renata Cristina Evropska kulturna identiteta in prihodnost Evropske unije. *Nova revija* 21(237/238), 11–19.

- Kosin, Marko (2004): Slovenska diplomacija ob vstopu v EU in NATO. *Teorija in praksa* 41(3/4), 634–642.
- Krzeminski, Ireneusz (2001): The National Identity and European Consciousness of Poles. V Petr Drulák (ur.): *National and European Identities in EU Enlargement*, 57–68. Praga: Institute of International Relations.
- Kučan, Milan (2000): *Simbolen pomen Plečnikove razstave v Zagrebu*. Novica ob otvoritvi razstave 6. junija 2000 v Zagrebu. Dostopno na <http://209.85.135.104/search?q=cache:eQVxL11Wyp4J:www2.gov.si/up-rs/19922002/mk.nsf/77e9b93bfaf10bc0c1256785002196ab/a8a4c89d254d3167c12568f90049f036%3FOpenDocument+hrva%C5%A1ka+srednja+evropa&hl=sl&ct=clnk&cd=9&gl=si> (10. julij 2008).
- Ladzik, Jeannette (2006): A European Diplomatic Service? *European Policy Brief, the Federal Trust for Education and Research* 06(20). Dostopno na <http://www.fedtrust.co.uk/admin/uploads/PolicyBrief20.pdf> (27. junij 2008).
- Lesaar, Henrik Richard (2001): Semper Idem? The Relationship of European and National Identities. V Petr Drulák (ur.): *National and European Identities in EU Enlargement*, 179–194. Praga: Institute of International Relations.
- Llobera, Josep R. (2003): The Concept of Europe as an *Idée-force*. *Critique of Anthropology* 23(2), 155–174.
- Meier, Christian (2000): Das Problem einer europäischen Identität. *Europäische Rundschau* 28(3), 57–70.
- Méndez de Vigo, Iñigo (2002): *Contribution to the European Convention: Towards the Establishment of a Common European Diplomacy*. Dostopno na <http://european-convention.eu.int/docs/wd7/5771.pdf> (15. junij 2008).
- Meyer, Thomas (2007): *Research Project on »European Identity«*. Dostopno na <http://wi-garnet.uni-muenster.de/index.php?id=200> (15. junij 2008).
- Ministrstvo za zunanje zadeve Grčije (2003): *Activities of the Diplomatic Academy of the Ministry of Foreign Affairs (January-September 2003)*. Dostopno na http://old.mfa.gr/english/the_ministry/academy/what.html (15. junij 2008).
- Ministrstvo za zunanje zadeve Grčije (2006): *Προγραμμα δραστηριοτητων*. Dostopno na <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/ChannelAttachments/162/Program%20of%20Activities.doc> (18. maj 2008).
- Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije (2008): *Zaključek 8. evropskega diplomatskega programa in srečanje training direktorjev držav članic Evropske unije*,

- Brdo pri Kranju od 15. do 17. maja 2008.* Dostopno na <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/novice/cns/novica/article//24464/> (29. maj 2008).
- Monar, Jörg (2000): The Case for a European Diplomatic Academy. *European Foreign Affairs Review* 5(3). Dostopno na <http://campus.diplomacy.edu/lms/pool/Trigona/European.htm> (12. maj 2008).
  - Mureşan, Liviu (2001): Reinventing Romania, or Redefining the National Identity. V Petr Drulák (ur.): *National and European Identities in EU Enlargement*, 145–160. Praga: Institute of International Relations.
  - Neumann, Iver B. (1996): European Identity, EU Expansion, and the Integration/Exclusion Nexus. *Alternatives: Global, Local, Political* 23(3), 397–416.
  - Nizozemski inštitut za mednarodne odnose Clingendael (Netherlands Institute of International Relations »Clingendael«) (2008): *Training and Development*. Dostopno na <http://www.clingendael.nl/cdsp/training/> (27. junij 2008).
  - Pajnkihar, Jasna (2007): *Institucionalni sistem zunanje politike Evropske unije z vidika konsistentnosti zunanjega predstavljanja*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
  - Petrič, Ernest (1996): Zunanja politika majhnih držav. *Teorija in praksa* 33(6), 876–897.
  - Plavšak Krajnc, Kristina (1994): Evropska identiteta v skupnem avdiovizualnem prostoru. *Teorija in praksa* 31(7/8), 706–717.
  - Plavšak, Kristina (2001): Coming Home to Europe: The Reconstruction of Slovene National Identity in Relation to Europe. V Petr Drulák (ur.): *National and European Identities in EU Enlargement*, 79–94. Praga: Institute of International Relations.
  - Plavšak, Kristina (2004): *Javna diplomacija*. Slovensko društvo za mednarodne odnose – strokovni posvet, 14. januar 2008. Dostopno na http://www.najdi.si/redirect/index.jsp?redirect=http%3A//tucan.sdmo-drustvo.si/Uploaded/News/47/File/mag_Kristina_34.doc&sourcePage=search&pageIndex=0&linkIndex=0&isNkUrl=false&spCount=0&q=undefined&contenttype=undefined (23. junij 2008).
  - Preston, Peter W. (2005): Reading the Ongoing Changes: European Identity. *Political Quarterly* 76(4), 497–504.
  - Rizman, Rudi (2003): Nacionalna in evropska identiteta: kohabitacija, sinergija ali konflikt? V Slavko Gaber (ur.), Zlatko Šabič (ur.) in Mitja Žagar (ur.): *Prihodnost Evropske unije*, 112–123. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.

- Rogelj, Darja (2008): *Razvoj diplomacije Evropske unije*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Rosamond, Ben (2000): *Theories of European Integration*. Houndmills, Basingstoke, London: Palgrave.
- Rovan, Joseph (2000): Evropa domovin ali narod Evropa? *Nova revija* 19(216/217), 6–15.
- Ruiz Jiménez, Antonia M., Jaroslaw Józef Górnjak, Ankica Kosic, Paszkal Kiss in Maren Kandulla (2004): European and National Identities in EU's Old and New Member States: Ethnic, Civic, Instrumental and Symbolic Components. *European Integration online Papers* 8(11). Dostopno na <http://eiop.or.at/eiop/texte/2004-011.htm> (15. junij 2008).
- Šabič, Zlatko in Milan Brglez (2002): The national identity of post-communist small states in the process of accession to the European Union: the case of Slovenia. *Communist and Post-Communist Studies* 02(35), 67–84.
- Schlesinger, Philip (1999): Collective identities, friends, enemies. *Innovation* 4(1999), 461–469.
- Schmale, Wolfgang (2005): Suche nach europäischer Identität: Schlußfolgerungen aus »Non«, »Nee« und »Honte«. *Europäische Rundschau* 33(3), 35–45.
- Sedelmeier, Ulrich (2004): Collective Identity. V Walter Carlsnaes (ur.), Helen Sjursen (ur.) in Brian White (ur.): *Contemporary European Foreign Policy*, 123–140. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (2005). Elektronska izdaja. Ljubljana: DZS.
- Snoj, Marko (1997): *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Spence, David (2004): The European Commission's External Service. *Public Policy and Administration* 19(3), 61–76.
- Stråth, Bo (2002): A European Identity: To the Historical Limits of a Concept. *European Journal of Social Theory* 5(4), 387–401.
- Stroje-Wilkens, Madeleine (2004): *1st European Diplomatic Programme 2000/2001 – Executive Summary*. Dostopno na http://ec.europa.eu/external_relations/edp/p1/summary.htm (15. maj 2008).
- Tiilikainen, Teija (2002): *Towards a More Effective EU in international relations*. Dostopno na <http://european-convention.eu.int/docs/wd7/4704.pdf> (27. junij 2008).

- Todorova, Marija Nikolaeva (2005): Wo liegt Europa?: Von der Einteilung eines Kontinents und seinen historischen Regionen. *Europäische Rundschau* 33(3), 47–61.
- Univerza Tufts (2004): *Ἀπολογία Σωκράτους*. The Perseus Digital Library. Dostopno na <http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0169;layout=;loc=Euthyph.%202a;query=section%3D%232> (2. avgust 2008).
- Urad Vlade Republike Slovenije za komuniciranje (2008): *Fifth Module of the 8th European Diplomatic Programme and Training Directors Meeting*. Dostopno na http://www.eu2008.si/en/Meetings_Calendar/Dates/May/0515_GAERC_SD.html (15. junij 2008).
- Ustanova Praajapati Vishva Aashram (2003): *Bhagavad Gitaa*, 4. poglavje. Izdaja izvornika v sanskrtu. Dostopno na <http://www.prajapati-samaj.ca/article.asp?showarticle=1&ID=83> (2. avgust 2008).
- Vinogradnaitė, Inga (2001): The Construction of National and European Identity in Lithuania. V Petr Drulák (ur.): *National and European Identities in EU Enlargement*, 95–112. Praga: Institute of International Relations.
- Weidenfeld, Werner (1993): Über Maastricht hinaus: die Zukunft Europas: Alternativen – Strategien – Optionen. *Europäische Rundschau* 21(2), 3–16.
- Whitman, Richard G. (1997): The International Identity of the European Union: Instruments as Identity. V Alice Landau (ur.) in Richard G. Whitman (ur.): *Rethinking the European Union: institutions, interests and identities*, 54–71. Houndmills: Macmillan; New York: St. Martin's Press.
- Whitman, Richard G. (1998): *From Civilian Power to Superpower? The International Identity of the European Union*. London: Macmillan Press; New York: St. Martin Press.
- Žagar, Mitja (2002): Iskanje novih evropskih identitet: uganka globalnih identitet: vpliv širitve Evropske unije (EU) na institucionalni razvoj in oblikovanje v posameznih državah in v Evropi. *Razprave in gradivo* 40(2002), 6–21.
- Žagar, Mitja (2003): Tradicionalne kolektivne identitete v Evropi, oblikovanje skupnih evropskih identitet in reforma Evropske unije. V Slavko Gaber (ur.), Zlatko Šabič (ur.) in Mitja Žagar (ur.): *Prihodnost Evropske unije*, 124–144. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.

Intervjuji

- *Intervju z Dávidom Ambrusom*, udeležencem osmega EDP, Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Madžarske, 28. julija 2008 (intervju izveden po elektronski pošti).
- *Intervju s Kristino Biraitė*, udeleženko osmega EDP, Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Litve, 31. julija 2008 (intervju izveden prek telefonskega pogovora).
- *Intervju z Anko Feldhusen*, vodjo dodatnega izobraževanja in usposabljanja na Ministrstvu za zunanje zadeve Zvezne republike Nemčije, 8. julija 2008 (intervju izveden po elektronski pošti).
- *Intervju z Didierjem Larroquom*, namestnikom vodje oddelka za izobraževanje v direktoratu za človeške vire Ministrstva za zunanje zadeve Francoske republike, 21. julija 2008 (intervju izveden po elektronski pošti).
- *Intervju z Atheno Makri*, udeleženko osmega EDP, Ministrstvo za zunanje zadeve Grčije, 24. julija 2008 (intervju izveden prek telefonskega pogovora).
- *Intervju z neimenovanim visokim uradnikom EU*, Generalni sekretariat Sveta EU, 29. julija 2008 (intervju izveden prek telefonskega pogovora).
- *Intervju z Bradleyjem Porterjem*, udeležencem osmega EDP, Ministrstvo za zunanje zadeve Združenega kraljestva Velike Britanije in Severne Irske, 31. julija 2008 (intervju izveden prek telefonskega pogovora).
- *Intervju s Sašo Pustovrh*, udeleženko osmega EDP, Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, 28. julija 2008 (intervju izveden po elektronski pošti).
- *Intervju s Pii Soms*, udeleženko osmega EDP, Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Estonije, 29. julija 2008 (intervju izveden po elektronski pošti).
- *Intervju z Mileno Stefanović-Kajzer*, koordinatorico zaključka osmega evropskega diplomatskega programa v času slovenskega predsedovanja in vodjo oddelka za načrtovanje politik sektorja za načrtovanje politik in raziskave na Ministrstvu za zunanje zadeve Republike Slovenije, Ljubljana, 18. julija 2008.

Opazovanje z udeležbo

- *Peti modul 8. evropskega diplomatskega programa*, organiziran v okviru slovenskega predsedovanja Svetu Evropske unije, 15.–17. maj 2008, Brdo pri Kranju, Ljubljana.
- *Sestanek trojke* ob zaključku 8. evropskega diplomatskega programa, 15. maj 2008, Ljubljana.